కొడవటిగంటి
కుటుంబరావు

పానకంలో పీచు

నవభారత్ ప్రచురణ

ప్రథమ ముద్రణ

జూన్ 1965

నవభారత్ బుక్ హౌస్
విజయవాడ-2

ముద్రణ : వెంకటరత్నా ప్రింటర్సు, విజయవాడ-2.

వెల : మూడు రూపాయలు

ఇందు

సవతి తల్లి

1

తులసికోట దగ్గర అంట్లుతోమేది తోమి పెట్టిన గిన్నెలమీద నీళ్ళు ప్రోక్షించి, వాటిని పుల్లతో తిరగవేసి మళ్ళీ ప్రోక్షించి అప్పుడు వాటిని తన పవిత్ర బ్రాహ్మణ పూర్వ సువాసినీ హస్తంతో తాకి, వాటిలో మరిన్ని నీళ్ళు పోసి తొలిచి శుచిచేసుకొంటున్న వెంకమ్మకు, తన పెద్ద మనవడి ఏడుపు వినిపించింది. యాభైఎనిమిదేళ్ళు వెళ్ళబుచ్చి ఆచారంతోనూ, ఉపవాసాలతోనూ నియమాలతోనూ కృశించి ఉన్న ఆవిడశరీరానికి విద్యుత్తు తగిలినట్టుగా వెంకమ్మగారు, పిల్లల ఆ ఆర్తనాదం విన్న కోడిలాగ, చేస్తున్న పని మధ్యలోనే వదిలేసి, గబగబా మనవణ్ణి రక్షించటానికి పోయింది.

దాసుగదిలో దాసూ, అతని పెద్దకొడుకు గోపీ కనిపించేసరికి ఆవిడ ఆగ్రహం పట్టలేకపోయింది.

"అయిందీ? తెల్లారిందీ? వాణ్ణి చంపుకుతినటం మొదలు పెట్టావు? ఒక్కసారి వాడిగొంతు పిసికి పారే

య్యరా! ఈ రంపపుకోత చూడలేక చస్తున్నానూ!" అన్నది వెంకమ్మ తనకొడుకైన దాసుతో.

దాసు మాట్లాడలేదు. మాట్లాడినా ఆవిడ వినదు. విన్నా ఆవిడకు అర్ధంకాదు. అర్ధమైనా ఆవిడ దాసు చెప్పేది ఒప్పుకోదు. అదీగాక ఆవిడకు చేతినిండా పని. ఎందుకంటే నాయనమ్మ కనిపించగానే గోపీ శ్రుతి మరింత హెచ్చిస్తాడు. దాంతో వెంకమ్మగారి "కన్నకడుపును కన్నకడుపు" వక్కలై పోయి, మిగతా ప్రపంచమంతా మరిచి మనవణ్ణి ఊరడించ బోతోంది, తన భార్యపోయిన ఈ రెండున్నర ఏళ్ళనుంచీ దాసు ఈ దృశ్యం రోజూ, ఒక్కొక్కరోజు రెండుమూడు సార్లుకూడా; చూస్తున్నాడు. కనక అతని కిదంతా పరిపాటే.

వెంకమ్మ చేతులుచాచి మనవడి దగ్గరికి పరుగెత్తుతూ "నాతండ్రే! నా బంగారమే! నే చచ్చిపోయినానే! ఏడవకు, నాన్నా, ఏడవకు! నీకు పప్పుండలు కొనిపెడతాగా? పిప్పరమెంటు బిళ్ళలు కొనిపెడతాగా? అని ఊరడించ సాగింది.

గోపీ ఆవిణ్ణి చేతికి అందుబాటులోకి రానిచ్చి నెత్తిన రెండు చేతులతోనూ ఫెడీఫెడీకొడుతూ, ఆ దరువుకు సరిగా కాళ్ళతో నృత్యంచేస్తూ, గొంతు ఇంకా హెచ్చించి ఏడుస్తూ, "నా కిప్పుడే కొనిపెట్టూ! నాకు నాన్న చేత రూపాయిప్పిచ్చూ! నాకు రూపాయి కావాలీ!" అని రోదించాడు.

మనవడికి కావలసిందేదో ఇప్పుడు వెంకమ్మ కర్ధమయింది. కనక ఆవిడ తన కొడుకేసి తిరిగి, "తల్లిలేని వెధవ నెందుకేడిపిస్తావురా? వాడి చేతికి ఒక్క రూపా

యివ్వరా!....ఏం, నాన్నా? మళ్ళీ రూపాయి నాన్నకియ్యి! ఏం? అని రాజీ చెయ్యడానికి ప్రయత్నించింది.

"నువు కావలిస్తే వాణ్ణి ముద్దుచేసి పాడుచేసుకో. నేను వాడికి రూపాయలూ, అర్ధరూపాయలూ ఇవ్వను కిందటిసారి నేవద్దు అంటుంటే వాడిచేతికి రూపాయి నోటిచ్చావు, అడగ గానే ఇవ్వనందుకు వాడు దాన్ని ముక్కలుచేసి పారేశాడు" అన్నాడు దాసు.

"ఎప్పుడో నా పుటకలకి ఒక రూపాయినోటు చించాడని ఎన్నిసార్లు చెప్తావురా, తల్లిలేని వెధవనూ! వెధవ రూపాయి! ఎన్ని రూపాయలు ఖర్చవుతున్నయ్యో!"

దాసు తల్లికేసి కళ్ళు పెద్దవిచేసి ఆశ్చర్యంతో చూశాడు. ఎంత ఆశ్చర్యపడకుండా ఉందామన్నా వెంకమ్మ ఉన్నట్టుండి దాసు చెవులు నమ్మలేని మాట ఏదో ఒకటి అంటుంది.

"ఖర్చా? రూపాయినోట్లు చించేసుకోవటమూ ఒక టేనా? నే నెవరనుకుంటున్నావు? జమీందారు ననుకుంటున్నావా? నేను ఎంత మంచిగా, ఎన్నిసార్లు చెప్పినా నువు అర్థంచేసుకోకుండా ఉన్నావు. వాడు నా మనీపర్సుకోసం ఈసారి ఎగపడితే ముక్కలు విరగతంతాను. ఆ పని చెయ్యక పోబట్టే వాడట్లా గొంతుచించుకు ఏడుస్తున్నాడు" అన్నాడు దాసు.

"పోనీరా, తల్లిలేని వెధవా! ఇంకోసారి అడగడులే. ఈ ఒక్కసారికి ఇయ్యి! ఒక్క రూపాయియ్యి...ఏం, నాన్నా? నోటు చించవుగదూ!" అన్నది వెంకమ్మ.

ఏడుపు మానేసి తండ్రీ నాయనమ్మల సంభాషణ అతిశ్రద్ధగా ఆలకిస్తున్న గోపీ ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పలేదు సరిగదా, సరేనని తల అయినా ఆడించలేదు.

"చించనని వాడెందుకు చెబుతాడూ? నువ్వు వాడికి ఎన్ని వాగ్దానాలన్నా చేస్తావు. వాడు నీకు ఒక్క వాగ్దానం చెయ్యగా నే నెన్నడూ చూడలేదు. అట్లావుంది మీ ఇద్దరి మధ్యా బలపరాక్రమాలు. నీ అసమర్థత ప్రతిక్షణమూ చూస్తూండటంచేత వాడు అందరూ తనకు బలాదూరే ననుకుంటున్నాడు... మాటిమాటికీ తల్లిలేని వెధవంటూ వెంగుకూ——పది తల్లుల పెట్టుగా నువ్వుంటివిగా!" అన్నాడు దాసు.

"అయితే వాడిమొహాన ఆ రూపాయి కొట్టవుట్రా?" అన్నది వెంకమ్మ మళ్ళీ రౌద్రం తెచ్చుకుంటూ.

"నేను అర్థంలేని పన్లుచేస్తే కోప్పడాల్సినదానివి, నన్ను పిచ్చిపన్లు చెయ్యమంటా వేమిటమ్మా? పిల్లల్ని గారాబం చెయ్యటానికైనా హద్దూ పద్దూ ఉంది" అంటూ దాసు అవతలికి వెళ్ళిపోయినాడు

"మా నాన్నగా! ఏడవకు వెధవరూపాయి నే నిస్తాలే. చిన్నవెధవని ఎట్లా రంపపుకోత కోస్తున్నాడో! ఎందుకనుకోవటం, నీ గీత అట్లా రాసిపెట్టి ఉంది. నీ రాతే బాగుంటే నీ తల్లే బతికుండేది. నీ కష్టాలు చూడడానికే నాకింకా ఆయుర్దాయం యిచ్చాడు భగవంతుడు" అని మనవణ్ణి ఓదార్చుతున్న తల్లికేసి దాసు వింతమృగాన్ని

చూసినట్టు చూసి, ఒక ముక్కు-ముక్కి అవతలికి వెళ్ళిపోయినాడు.

2

దాసు ఒకప్పుడు చాలా చురుకూ, దురుసూకూడా అయినవాడు కాని పెళ్ళయి భార్య కాపరానికొచ్చి సంసార భారం మీదపడ్డతర్వాత అతని దురుసుతనం చాలా తగ్గింది. ఉన్న ఊళ్ళోనే బడిపంతులుగిరీ సంపాదించటంతో క్రమంగా సాత్త్విక స్వభావంకూడా అలవడింది. అతని కిప్పుడు ఏ విధమైన సంఘర్షణ అన్నా ఏవగింపే.

చనిపోయిన దాసుభార్య అదొక రకంమనిషి. ఆమెకు అతిశయం జాస్తి. మనుషులంతా పురుగులన్న భావాన్ని ఆమె ఏదోవిధంగా ప్రకటిస్తూఉండేది. డబ్బో, అందమో, తెలివితేటలో చూసుకున్న అతిశయమైతే సహించలేకపోయినా అర్థం చేసుకోవచ్చు కాని మంగళాంబ అతిశయానికి ఎటువంటి ఆధారమూ లేదు. ఆమెకు ప్రపంచజ్ఞానం దాదాపు ఏమీ లేదు. ఆమె పుట్టింటివారు ఏనాడన్నా బాగా బతికారేమోగాని దాసు పెళ్ళి అయేనాటికి పరమ దరిద్రులు మంగళాంబకు భగవంతుడు కాస్త తెల్ల తోలిచ్చాడు గాని అందచందాలంటూ ఇవ్వలేదు. అయినా ఆమె ఎవరిలో ఏ విశేషం ఉందని తన ఎదురుగా ఎవరనుకున్నా తడుపుకోకుండా, "ఏడిసింది! ఇటువంటి వాళ్ళను లక్షాలాంబై మందిని చూశాం!" అనేది.

మంగళాంబ కాపరానికి వచ్చినతరువాత మొట్ట మొదటిసారిగా దాసు తన తల్లిలోమార్పు గమనించాడు. ఆ మార్పు అతనికి నచ్చకపోయినా దానికి కారణం తన భార్యే అయిఉంటుందని ఊహించి ఊరుకున్నాడు.

అత్తాకోడళ్ళకు నిత్యమూజరిగే కీచులాట గోపీ పుట్టిన తర్వాత ఘర్షణగా పరిణమించింది. అప్పుడుకూడా దాసు వాళ్ళమధ్య జోక్యం కలిగించుకోలేదు. వెంకమ్మ నలుగురి పిల్లల్ని కనిపెంచినదైనా మనవణ్ని తన సొంతం చేసుకోవ డానికి వాడి పనులన్నీ తానే చెయ్యటానికి చంటిపిల్లలాగా ఉబలాట పడసాగింది. మంగళాంబ ఈ విషయంలో అత్త గారికి ఆవగింజంతసందు కూడా ఇవ్వదలచలేదు. ఎప్పుడూ పిల్లవాణ్ని అంటిపెట్టుకొనిచుని ఇంటిపనియావత్తూ ఎగ గొట్టేది. అత్తగారు కోడల్ని పిల్లవాణ్ని అంటిపెట్టుకున్నం దుకు తిట్టలేక, ఇంటిపని చెయ్యలేదని తిట్టిపోసేది.

మంగళాంబ రెండోపిల్లవాణ్ని కన్న నెలరోజులికే చావటంతో వెంకమ్మలో మరొక పరివర్తన వచ్చింది. ఈ పరివర్తనకు ఆధారమేమిటో దాసు బొత్తిగా ఊహించలేక పోయినాడు. అతనికి దయ్యాల్లో నమ్మకంవుంటే తనభార్య దయ్యమై తన తల్లిని ఆవహించిందనుకుని ఉండేవాడే. వెంకమ్మ ఏ విచిత్ర మానసిక పరిణామం వల్లనో,ఏ తెలియ రాని ప్రభావం చేతనో, ఒక్కొక్కసారి అచ్చంగా మంగ ళాంబలాగా ప్రవర్తించేది, ఆమెలాగే మాటాడేది.

తనతల్లి మనస్తత్వం పూర్తిగా అర్థమైనట్టు దాసు ఎన్నడూ భావించలేక పోయినాడు.కాని ఆవిడ పెంపకంలో

కొన్ని ప్రధాన లక్షణాలను మాత్రం అతను అర్థం చేసుకో గలిగాడు.

తనమనవడికి తనమీద ఏమాత్రమూ గౌరవం లేకుండా చేసుకునేందుకు ఏయే పనులు చెయ్యాలో, ఏయే మాటలనాలో అవల్లా చేసేది, అనేది. అచ్చగా తనతో పోతే బాగుండును; గోపీకి తనతండ్రి మీద గాని ఇతర మానవుల మీద గాని ఈషణ్మాత్రమైనా గురీ, నమ్మకమూ; గౌరవమూ లేకుండా చెయ్యటానికి ఆవిడ సర్వశక్తులూ ధార పోసింది. తను తప్ప మిగిలిన అందరూ గోపీకి అన్యాయమో అపకారమో, హింసో చెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్నారన్న భావం ఆమె వాడికి కలిగించేది. వాడు ఇంకా ఏడవకముందే ఏడుస్తాడేమోనని విలవిల్లాడిపోయి నోటికి వచ్చిన వాగ్దానాలన్నీ చేసేది దీని ఫలితంగా వాడు తప్పక ఏడిచేవాడు.తిరా వాడు ఏడుపు ప్రారంభించినాక ఆవిడకు పూర్తిగా మతి పోయేది. ఆ యేడుపుకు ఎన్ని కారణా లూహించవచ్చో అన్నీ ఊహించేది—తానే కారణమన్నది మినహాగా! వాడి చేత ఏడుపు మానిపించటానికి ఎన్ని అగచాట్లన్నా పడేది.

నాయనమ్మ దౌర్బల్యం కనిపెట్టిన గోపీ ఆవిణ్ణి హిరణ్యాక్ష వరాలడిగేవాడు. వాడి ఏడుపు మానిపించటానికి మడి గట్టుకున్నది కాస్తా మైలపడేది. వాడు పారెయ్యమంటే తరుగుతున్న కూరలు అవతల పారేసేది. వండేఅన్నం గంజి గుంటలోకి వంచేసేది. "నన్న ఇంట్లోనుంచి వెళ్ళిపోవాలి" అని ఒక్కోసారి గోపీ ఏడిచేవాడు. ఏ పనో మానుకుంటున్న

దాసును కాస్సేపు ఎటన్నా వెళ్ళిరమ్మని ఆవిడ బ్రతిమా లేది !

తల్లి మరీ అర్థంలేని కోరికలు కోరినపుడు దాసు విన నట్టు నటించేవాడు. కాని ఆవిడ గోపీ ఏడుపు మానిపించ టానికి వస్తువులు తానై పారేసినా, వాణ్ణి పారెయ్యనిచ్చినా ఊరుకునేవాడు కాదు.

ఏమిటీ ముద్దు? నా కర్థం కావటంలేదు.అన్నీ డబ్బు పోస్తే వచ్చినవేనా?" అనేవాడు దాసు.

"ఓరి నీ డబ్బు దగ్ధమైపోనూ! చిన్నవెధవ, తల్లిలేని వెధవ, ప్రాణం కడబట్టేట్టు ఏడుస్తుంటే, డబ్బు డబ్బంటా వేమిరా?" అనేది వెంకమ్మ. దాసు నిర్ఘాంతపోయ్యేవాడు.

అదేం చిత్రమో, దాసు ఏడిచేటప్పుడు అది నిజమైన దుఃఖం అవునో కాదో వాడికంట నీరున్నదో లేదో కూడా వెంకమ్మ చూడలేకపోయేది. "వాడిదగ్గర ఆవిడ మెదడు లేనిదేకాక గుడ్డిది కూడాను!" అనుకునేవాడు దాసు.

గోపీ రాక్షసులమధ్య ఉన్న నిస్సహాయుడనీ, వాడికి తను ఒక్కతే రక్షకురాలననీ వెంకమ్మ భ్రమ. ఈ భ్రమకు ఆధారం ఏమీలేదు, గోపీ ఆవిడ ఊహించిన దానికన్న చాలారెట్లు మానసిక శక్తిగలవాడే. కనకనే వాడు ఆవిణ్ణి చెవులకు పిడకలు కట్టి ఆడించేవాడు. ఈ సంగతి వెంక మ్మకు మాత్రమే తెలీదు. వెంకమ్మ అజ్ఞానాన్ని గోపీ పూర్తిగా వినియోగపరుచుకుంటూనే ఉండేవాడు.

తన తల్లిని గురించి దాసు అర్థం చేసుకోలేకపోయిన అనేక అంశాల్లో ఒకటేమిటంటే, వెంకమ్మ తన మనవండి

చేత నానా మాటలూ పడటమేగాక తన్నులుకూడాతింటూ ఉండేది. వాడావిణ్ణి గర్భశత్రువల్లే హింసించేవాడు, "ఆవిడ ఇవన్నీ ఎందుకు సహిస్తుంది? ఎన్నాళ్లు సహిస్తుంది? అకస్మాత్తుగా ఆవిడ సహనం అడుగంటితే వాడి గతేంకాను?" అని దాసు అనుకునేవాడు.

గోపీ, నాయనమ్మ ధర్మనూ అంటూ సర్వ స్వతంత్రుడు. వాడు కొండమీది కోతి కావాలంటే, నాయనమ్మ చేతిలో ఉన్నంతవరకు సాగేది. వాడి కిష్టంలేకపోతే మొహం కడుక్కునేవాడు కాదు, నీళ్ళుపోసుకునేవాడు కాదు. మాసిన గుడ్డలు మారుస్తానంటే నేలమీద పొర్లిగింతలు పెడుతూ, కాళ్ళు తన్నుకుంటూ ఏడిచి, ఉన్నగుడ్డలు మరింత మాపుకునేవాడు. వెంకమ్మ ఏ పనులు చెయ్యటం తప్పంటుందో ఆ పనులన్నీ వాడు విధిగాచేసి ఆవిడమీద తన ఆధిక్యత ధ్రువపరుచుకునేవాడు. వాడట్లా చేసినప్పుడల్లా వెంకమ్మకు పరమానందమయ్యేది.

గోపీది కేవలం గృహసమస్య కాదు, వాడు ఇరుగు పొరుగువాళ్ళ ఇళ్ళకు వెళ్ళేవాడు. అక్కడకూడా ఇంట్లో చేసినట్టే చేసేవాడు. పొరుగింట పిల్లల్ని తన్ని యాగీలూ, పితూరీలూ తెచ్చేవాడు. మనవడిమీద ఏ పొరుగింటివాళ్ళు చాడీలు చెప్పినా ముసలావిడకు ఆగకుండా ఆనందం పొంగి వచ్చి, "హోరి, అల్లరి వెధవా!" అని మనవడికేసి మెరిసే కళ్ళతో చూస్తూ, బోసినోటికి గుడ్డ అడ్డం పెట్టుకునేది. అనవస

రంగా ఇంట్లో గొంతెత్తి ఏడిచే గోపి, పొరుగింటి వాళ్ళేవ రన్నా తన్నితే కిక్కురుమనేవాడు కాడు.

వెంకమ్మ తననూ, తన అన్ననూ, అక్కనూ, చెల్లెల్నీ ఎట్లా పెంచిందో దాసు ఎరుగును. ఆవిడ తన పిల్లల్ని చాలా భయభక్తులతో పెంచింది. అందర్నీ చచ్చేట్టు కొట్టేది. గిరగీసి గిరిలో కూచోపెట్టేది. అటువంటిది, మన వడి విషయంలో ఇంత అన్యాయంగా ఎందుకు మారిందో దాసుకు అర్థంకాలేదు. ఆవిడ తనమీద కాస్త ఆపేక్ష చూపించి ఉన్నట్టయితే ఈ వృద్ధాప్యంలో మనవడికి బానిస అయ్యేగతి ఆవిడకి పట్టేదికాదేమో అనికూడా దాసు అనుకు న్నాడు.

దాసు ఏమంత కలవాడు కాకపోయినా సొంత ఇంట్లో కాపురంచేస్తూ, ఉన్న ఊళ్లో ఉద్యోగం చేస్తూ నెలకు నూట యాభై తెచ్చుకొని అందులో తృణమో పణమో వెనక వేసుకుంటున్నాడు తన జీవితాన్ని నాలుగు వేలకు భీమా చేసుకున్నాడు. అదిగాక ప్రావిడెంటు ఫండు కడుతున్నాడు. ఇంతలో అతనికి తగిలే పెద్ద ఖర్చేమీ లేదు. ఈవిధంగా అతని జీవితం ఒకదారి పట్టినప్పటికీ తల్లిలేని తన పిల్లల సమస్య అతని కొక మనోవ్యాధిగా పట్టుకున్నది. ఈ సమస్య గురించి తాను ఏమీ చెయ్యటంలేదే. చేయలేని స్థితిలో ఉన్నానే అన్న ఆవేదన సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ అతన్ని వెన్నంటి ఉంటూ, జ్వరపీడితుడి నాలుక చేదులాగా అత నికి జీవితంలో ఏ రుచీలేకుండా చేసేసింది.

దాసు తన ఇద్దరు పిల్లల్నీ చూసుకుని, "వీళ్ళు నా పిల్లలు" అన్న ఆనందం పొందలేకపొయ్యేవాడు. రెండో వాడు సత్యం విషయమై తానెన్నడూ అంతే బాధపడలేదు వాడు పుడుతూనే తల్లి పోవడం ఒక కారణం కావచ్చు. అదీ కాక వాడు బతికి బట్ట కడతాడన్న ఆశ దాసు ఎన్నడూ భావించలేదు. నెల రోజుల గుడ్డుగా ఉన్నప్పటినుంచీ వాడు డబ్బాలమీద పెరిగి ఎప్పుడూ రోగిష్టిగానే ఉంటూ వస్తున్నాడు. చిన్న పిల్లలకు వచ్చే రోగాలన్నీ వాడికి వచ్చాయి. లోక ధర్మాన్ని పాటించి దాసు వాడికి మందులిప్పిస్తూ వస్తున్నాడేగాని సత్యం ఎన్నడూ పూర్తి ఆరోగ్యంతో లేనే లేడు. ఇప్పుడు కూడా వాడు దాసు కళ్ళకు, రేపో, ఎల్లుండో వచ్చే మాసంలోనో, పై సంవత్సరంలోనో చావటానికి సిద్ధంగా ఉన్నట్లు కనబడేవాడుగాని, నిండు ప్రాణిగా కనిపించేవాడేకాడు. తియ్యకుండా జలుబూ, శానలాంటి పొట్ట ఊచలవలె ఉన్న కాళ్ళు చేతులూ. కళా కాంతి లేని ముఖమూ పెట్టుకుని సత్యం రెండేళ్ళ అర్ధం వెళ్ళబుచ్చాడే గాని వాడి కిప్పటికీ నడక రాదు, మాటలు రావు, ఏడిస్తే కూనారిలాగా బలహీనంగా ఏడుస్తాడు. లేకపోతే అదీ లేదు. గంటల తరబడి కూర్చున్న చోటునుంచి కదలడు. కదిలినా చాలా కొద్దిదూరం దేకుతూ జరిగి మళ్ళీ కూచుండి పోతాడు.

వెంకమ్మ పెంపకం క్రింద వాడు గాలికి పెరగడం చూసి వెంకమ్మ ఆశ్చర్యపడక పోయినా దాసు మాత్రం కొన్ని వేలసార్లు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఆవిడ సత్యాన్ని పెంచిన

పెంపకంలో నైపుణ్యం ఆటే లేదు. వాడు ఏడిచినప్పుడల్లా పాలు పట్టేది. వాంతులుగాని, తెల్లవిరోచనాలుగాని నస్తే రసం వేసేది. పెద్ద పెట్టున జ్వరం వచ్చినా దగ్గు వచ్చినా దాసుకి తెలిసిన వైద్యుణ్ణి పిలచేవాడు డాక్టరు మందులు పోసి పై రోగలక్షణాలు తగ్గించేవాడు. గాని సత్యాన్ని మామూలు పిల్లవాడల్లే చేసే వైద్యుడు ఇంతవరకు పుట్టనే లేదు. సత్యానికి అన్నప్రాశన చేసిన తరువాత వెంకమ్మ వాడు ఏడవకుండానే పొట్ట తడివి చూసి, వాడి కాకలి అయి నట్లు తన దివ్యచక్షువుకు కనిపించినప్పుడల్లా అన్నమో, పంచదారబిళ్ళలో, బాదంకాయ బిస్కట్లో. ఏమీ లేకపోతే వీభూది గడ్డలో పెట్టేది. సత్యం దేకటం మొదలు పెట్టిన తర వాత నేలమీద ఏది దొరికితే అది వరి నోట పెట్టుకునేవాళ్ళు.

సత్యాన్ని పెంచటంలో తన తెలివితేటలన్నీ ఉపయో గించానని వెంకమ్మ మనస్ఫూర్తిగా నమ్మేది. తాను నమ్మ టమేకాక అందరికీ ఆమాటే గర్వంగా చెప్పుకునేది.

"అమ్మ తల్లీ, వాడి తల్లి చచ్చిపోయిన తరవాత ఆ నెళ్ళాళ్ళ గుడ్డును ఎంత జాగ్రత్తగా పెంచానో నాకు తెలుసు ఆ పరమాత్ముడికి తెలుసు! లేకపోతే ఏనాడో పోవలసిన వాడే గా?" అనేది వెంకమ్మ అవకాశం దొరికి నప్పుడల్లా అందరితోటీనూ.

ఏమైనా సత్యం విషయం దాసుకు చింతలేదు. వెంక మ్మను అంతకన్నా చింతలేదు. వాడు బ్రతుకుతాడన్న ఆశ లేదు. కనుక దాసు నిర్లిప్తుడుగా ఉండేవాడు. గొంతెత్తి

ఏడవను కనుక వెంకమ్మ నిశ్చింతగా ఉండేది. ఇద్దరికీ గోపీ దగ్గిరే ఎక్కడలేని వేదనానూ.

దాసు గోపీ విషయంలో కూడా నిర్లిప్తత వహించుదామనుకునేవాడుగాని సాధ్యము యేదిగాదు. గోపీ తనకళ్ళ ఎదుట మానసికంగా మట్టికొట్టుకుపోతుండటం దాసుకు కనిపిస్తూ ఉంది. తన తల్లి వాడిపట్ల ఎటువంటి అత్యాచారం చేస్తున్నదీ దాసు అర్థం చేసుకోగలిగేవాడు. అదీకాక గోపీ విషయం కొన్నాళ్లు కొన్ని ఆశలు పెట్టుకుని ఉన్నాడు. కొన్నాళ్ళపాటు వాడి అచ్చట్లూ ముచ్చట్లూ చూశాడు. ఆనందించాడు. వాడి శరీర మానసిక శక్తులు దిన దిన ప్రవర్థమానమై వికాసం పొందటం గమనించాడు. అటువంటి ఏపుగా పెరిగే మొక్కను తన తల్లి మొలిపెట్టేసింది. తాను చాతగాని దద్దమ్మలాగా చూస్తూ ఊరుకోవలసి వచ్చింది. ఈ తన అసమర్థతకు విచారించకుండా ఉండలేకపోయినాడు దాసు

3

పిల్లవాడి కాలేజీ చదువుకని దాసు అక్కగారు భాగ్యమ్మ వచ్చింది. ఆవిడ దాసుకన్న అయిదారేళ్లు పెద్ద. ఎక్కడో, రైలూ బస్సూ, రహదారీ లేని మారుమూల పల్లెటూరిలోవుండే ఆవిడకొక కూతురు కొడుకూ కలిగారు.

కొంతకాలం క్రిందటభర్త పోయినాడు. క్రిందటేడే ఆవిడ మరిది వేరుపడ్డాడు. భాగ్యమ్మ కొడుకు రంగయ్య స్కూలు చదువంతా హోటల్లు తిండితినే చదివాడు. మరిది వేరు పడినాక పిల్లవాడు దగ్గిర లేనప్పుడు తను ఇంకా ఆ పల్లెటూళ్ళో దేనికని భాగ్యమ్మ తన అల్లుడి దగ్గరో తమ్ముడి దగ్గరో ఉండటానికి నిర్ణయించింది.

అసలు రహస్య మేమిటంటే భాగ్యమ్మ మొగుడు విలాసంగా తిరిగి అసలే అంతంత మాత్రంగా ఉన్న ఆ స్తిలో సగానికి సగం తగలేశాడు. భాగ్యమ్మ మరిది ఉద్యోగం చేసి సంపాదిస్తూ ఆదుకోవటంచేత రంగయ్య స్కూలు చదువు ఏదో విధంగా సాగింది. ఇప్పుడేమో హైస్కూలు చదువును మించిన కాలేజీ చదువు వచ్చింది. అక్కడికీ భాగ్యమ్మ మరిది సహాయం లభిస్తుందేమో అని ఒకరాయి విసిరి చూసింది. కాని ప్రయోజనం కలగలేదు.

"ఏమయ్యా మరిదీ? పిల్లవాణ్ణి కాలేజీలో చేర్చమంటావా?" అన్నదావిడ.

"బోలెడంత ఖర్చవుతుందమ్మా వదినా, ఎక్కణ్ణుంచి తెచ్చిపెడతావు? అసలే ఉన్నది తిండికి చాలీచాలని స్థితిలో! ఎక్కడన్నా పిల్లవాణ్ణి ఉద్యోగంలో ప్రవేశపెట్టి చూడు" అన్నాడు మరిది.

భాగ్యమ్మకు సలహా అవమానకరంగా తోచింది. తన మరిది బియ్యే ప్యాసయినాడు. ఇటు తన అన్నా, తమ్ముడూ కూడా బియ్యేలే.

'ఏం? మధ్య నా కొడుక్కి మెట్రిక్కి లేసనుతో చదువెందుకావాలీ?' అనుకున్నది భాగ్యమ్మ. చదువు చెప్పించే తాహతు తనకు లేదని ఆవిడకు తెలీక కాదు. తనకు చేతకాని పనులు ఎవరిచేతనైనా చేయించటం భాగ్యమ్మకు అలవాటే. ఆవిడకీ వైధవ్యం సంప్రాప్తించకపూర్వం ఎప్పుడన్నా పూలజడ వేసుకోవాలని బుద్ధిపుట్టినపుడు తన తోటి కోడలుతో ఆప్యాయంగా మాట్లాడి ఆవిడచేత వేయించుకునేది. మిగతాప్పుడంతా ఆవిడకా తోడికోడలంటే చెప్పరాని అసహ్యం. కాని ఆవిడ పూలజడ వెయ్యటంలో మాత్రం సాటిలేనిది. ఎట్లా మరీ? అందుకని భాగ్యమ్మ మిగతా సమయాల్లో తోడికోడలంటే ఎడమొగం పెడమొగంగా ఉన్నా పూలజడ వేయించుకోవలసి వచ్చినప్పుడు మాత్రం ఎంతో ఆప్యాయంగా, ఎంతో ప్రేమాభిమానాలతో తోడికోడల్ని పలకరించేది.

తన కొడుకు కాలేజీ చదువుకయ్యేది ఎవరిచేత పెట్టించాలా అని ఆలోచన కలిగినప్పుడే భాగ్యమ్మకు దాసు స్ఫురించాడు. అయినా ఆవిడ తన అల్లుడికి కూడా ఒక "ఛాన్సు" ఇద్దామని ఆలోచించక తప్పలేదు. అయితే అన్ని విధాలా అల్లుడుకన్న దాసే మెరుగనిపించింది. అల్లుణ్ని ఉబ్బేయటం కష్టం. ఆ అబ్బాయికి సిగ్గో ఏమిటో, తనతో ఎన్నడూ మాట్లాడలేదు. ఏది కావలసినా పెళ్ళాంతోనే చెబుతాడు. పైగా అతనికి నిలకడగా ఒక ఊళ్ళో ఉండే ఉద్యోగం కాదాయె. చీటికీ మాటికి బదిలీ, నాలుగు రాళ్లు

తెస్తున్నాడు. ఇంతో అంతో పై సంపాదనా ఉన్నదిగాని, తన వాళ్ళను కాదని అత్తగారివేపు వాళ్ళకి మేపే ధైర్య సాహసాలు లేవు.

దాసుతో ఈ చిక్కు లేవీ లేవు. స్వతంత్రంగా ఏదన్నా అడగొచ్చు. ధర్మా ఆలోచించాలి: తను రావటం వల్ల దాసుకెంతో లాభం కూడానూ, తల్లి పెద్దదయింది కదా, ఒక్కత్తే ఎంతకాలం పని చేస్తుంది? తను కొంత పని చేసి పెట్టవచ్చు దాసు పెళ్లాం లేనేలేదాయె. ఆవిడ బ్రతికుంటే తినే తిండి తను తింటుందిగాని అంతకంటె ఎక్కువ తినదుకదా. పెళ్ళానికైతే చీరెలూ, పూలూ, నగలూ కొనాలి. తన కవేవీ అక్కర్లేదాయె. అందుచేత తను వెళ్ళటం దాసుకెంతో మేలు వాడు మేష్టరు కూడానాయె. పిల్లవాడి చదువుకు చూస్తూ చూస్తూ అభ్యంతరం ఏమని చెప్పగలడూ? పిల్లవాడు నెల నెలా మామకు ఉత్తరంరాసి డబ్బు తెప్పించుకుంటాడు. తన ప్రమేయమే ఉండదు. తను నోరు చేసుకుని అడగనే అవసరంలేదు.

"ఒరే దాసూ, నా పిల్లవాడు చదువుకోవాలని నా కొక్కదానికి తప్ప ఇంకెవ్వరికీ లేదురా! వాడు మెట్రిక్కు లేషణ పాసయినాడని అందరికీ ఏడుపేగద! నువ్వు బాగా చదువు కున్నవాడివి గనక, అందులోనూ పిల్లలకు చదువు చెప్పే వాడివి కనక దాని విలువ నీకు తెలుస్తుంది మరి!'' ఈముక్కలతో తమ్ముణ్ణి ఉబ్బెయ్యటానికి భాగ్యమ్మ చాలా వందల సార్లు 'రిహార్సు' చేసుకుని మరీ వచ్చింది తమ్ముడింటికి.

అయితే దాసు పసివాడు కాడు. తన అక్క భాగ్యమ్మ అప్రయత్నంగా అనే మాటలేవో, వల్లెపెట్టే మాటలేవో అతనికి తెలిసిపోతూనే ఉండేది. కాని పైకి ఏమీ విమర్శించక పోవటంవల్ల, దాసును బుట్టలో వేసే పద్ధతులు తనకు తెలిసినట్టు మరెవరికి తెలియవని భాగ్యమ్మ భ్రమపడుతూ ఉండేది. రంగయ్య కాలేజీ చదువు ఖర్చు తనచేత పెట్టించటానికి తను ఇక్కడే ఉండిపోవటానికి అక్కగారు తలపెట్టిందని దాసు గ్రహించాడు. రంగయ్య జీతం ఖర్చు భరించటానికి దాసు కభ్యంతరం లేదు. కాని భాగ్యమ్మ తన యింట్లో ఉండటం దాసు కభ్యంతరమే. అయితే ఆ మాట పైకి అనటానికి లేదు. అక్కకు తిండి పెట్టటానికి ఏడిచే పిసినిగొట్టు కాడు దాసు. కాని ఎక్కడో గుంటూరులో ఉన్న కాలేజీలో కొడుక్కు చదువు చెప్పించటానికని తన అక్క ఆ మారుమూల పల్లెటూరునుంచి వచ్చి మధ్య ఈ ఊళ్ళో తనఇంట తిష్టవేయట మేమిటి? భాగ్యమ్మ కున్నవి రెండు ఆశయాలు. ఒకటి కొడుక్కి అయ్యే చదువు ఖర్చు దాసుచేత పెట్టించటమూ, తన భారం తమ్ముడి పైన వెయ్యటమూనూ, ఈ రెండూ ఒకే ఆశయం క్రింద లోకానికి ప్రదర్శించాలని, ప్రదర్శిస్తున్నాననీ భాగ్యమ్మ ఉద్దేశం. ఆవిణ్ని భరించటం కంటె ఆవిడ తలపెట్టే ఈ వంచనను సహించటం దాసుకు దుస్సహంగా ఉండేది. నిజానికి దాసు తన మేనల్లుడి హోటలు ఖర్చులు పెట్టుకో లేదు. వాడు రోజూ సీజన్ టిక్కెట్టుమీద గుంటూరు వెళ్ళి రావలసిందే. కాని

భాగ్యమ్మ ఇక్కడ లేకపోయినా వాడాపని చెయ్యవచ్చును. తానుదగ్గిర ఉండి చూసుకోకపోతే వాడికి సరిగా జరుగుతుందో లేదో అన్న అనుమానం ఉంటేనే భాగ్యమ్మ ఇక్కడ తిష్ఠవెయ్యాలి. ఆవిడకు అటువంటి దుర్బుద్ధీ,దురాలోచనా ఉండటంకూడా దాసు భరించ లేడు. అయినా దాసు చేసేదేమీ లేదు తన సొంత తోబుట్టువును, నువ్వు మా ఇంట్లో ఉండటానికి వీలులేదు అని ఎట్లా అనటం?

4

కాలేజీలో చేర్చటానికి రంగయ్యను వెంటబెట్టుకుని దాసు గుంటూరు వెళ్ళాడు. దాసు తన కాలేజి చదువంతా ఆ కాలేజీలోనే చదివాడు. ఏదన్నా బాధ కలిగిన బిడ్డకు తల్లి మొహం చూడగానే తనకు కలిగిన బాధయొక్క ప్రమాణం, ఒక్కసారిగా భూతద్దంతో చూసినట్టయి దుఃఖం పొంగిపోర్లినట్లు ఇన్నేళ్ళకు ఈ కాలేజీ మొహం చూడగానే దాసుకు, ఈ మధ్యకాలంలో లోపించిన ఆనందం పెద్ద ప్రమాణంలో అతనికి తోచింది ఏమంటే ఈ కాలేజీ వదిలే సమయానికి అతనికి ఇరవై నిండలేదు. అప్పటికింకా పెళ్ళాం కాపరానికి రాలేదు. కుటుంబ భారం పైన పడలేదు. ఉద్యోగపు కాడి మెడ ఎక్కలేదు. ఈ కాలేజీ ఆవరణలో అతను మిల్టన్, షేక్స్పియర్, కార్లయిల్,రస్కిన్ మొదలైన గొప్ప

రచయితల పరిచయం చేసుకున్నాడు. వారి భావాలూ, భాషా అతని బుద్ధిలో రక్తపు కాలవలలో కలిసి ప్రవహించి ఏదో చైతన్యం కలిగించాయి. అతని చిత్తవృత్తి ఎన్నడూ నేల నంటక ఆ ఆకాశాన ఆదర్శ మేఘాలమీద పరుగెత్తింది. "వితపు .కుళ్ళు" తాలూకు దుర్గంధం అంతగా అతనికి సోక లేదు.

పదిహేనేళ్ళకు మళ్ళా ఈ కాలేజీ ఆవరణలో నిలబడి అన్నీ చూస్తుంటే ప్రతి దృశ్యమూ తనను నిరసిస్తున్నట్లు కనిపించింది, ఆ గోడలూగా, గదులూ, బల్లలూ, మెట్లూ ఆవరణ కట్టిక కూడా ఒకప్పుడు తనతో ఎంతో స్నేహంగా ఉండేవి. ఇప్పుడవి తనను గుర్తు పట్టడం లేదనుకున్నాడు దాసు. "ఎవరు నువ్వు? ఇక్కడ నీ కేంపని?" అని ఆ కాలేజీ తనను నిశ్శబ్దంగా ప్రశ్నిస్తున్నది.

నేను దయ్యాన్నై ఈ కాలేజీకి తిరిగి వచ్చాను. దయ్యం కావడానికి మనిషి చచ్చిపోవాలా? పదిహేనేళ్ళ క్రితం ఈ కాలేజీ తనదల్లే తిరిగి, ఇక్కడ ఉండే విద్యార్థులూ, లెక్చరర్లూ తనవాళ్ళే నన్నట్టుగా తిరిగినదాసు ఇప్పుడెక్కడున్నాడు? లేడు నేనా దాసుతాలూకు భూతాన్ని — కాదు ఆ దాసే నా పాలిటి భూతం" అనుకున్నాడు దాసు.

అక్కడక్కడా కొందరు లెక్చరర్లు కనిపించారు. అనేక మంది విద్యార్థులు కనిపించారు. కాని అన్నీ కొత్తమొహాలే. వాళ్ళు తనకూ కారు, తను వాళ్ళకూ కాడు.

"ఏంరోయి దాసూ ఇదేమిటి?"

తన నేవకో దయ్యం పలకరించినట్లుగా అయి దాసు వెనక్కు తిరిగి చూశాడు తనవేపే వస్తూ ఒక లెక్చరరు వేషంలో ఉన్న మనిషి కనిపించాడు. ఆ మనిషిని దాసు గుర్తుపట్ట లేదు. అతను దగ్గిరికి వచ్చి, "గుర్తుపట్టలేదురా? చలపతిని" అన్నాడు.

మరుక్షణం దాసు చలపతిని గుర్తించాడు. సామాన్యంగా అందరికీ మొహాన్నిబట్టే పూర్వపరిచితుడి పేరు జ్ఞాపకం వస్తుంది ఏ కారణం చేతనో దాసు చలపతి మొహాన్ని పేరు వినేదాకా గుర్తించలేక పోయినాడు.

చలపతీ దాసూ ఈ కాలేజీలోనే కలిసి చదువు కున్నారు. కాలేజీ వదిలేసినాక మళ్ళా ఒకరి మొహం ఒకరు చూసుకోలేదు. ఈ మధ్యకాలంలో చలపతి బాగా లావెక్కాడు. ముందు పళ్ళు అరిగిపోయాయి. మీసాలు సగానికి సగం మెరిసిపోయాయి.

"ఇక్కడికెట్టా వచ్చావు?" అన్నాడు దాసు.

"అది నేను నిన్నడగాలిసిన ప్రశ్న నిన్నటినుంచీ నే నిక్కడ ఉండే రైటు సంపాదించుకున్నా. నా కిక్కడ ఉద్యోగమయింది. నువేమిటిట్లా వచ్చావు? వీడు మీ అబ్బాయా?" అన్నాడు చలపతి.

"లేదు. వీడు నా మేనల్లుడు. కాలేజీలో చేర్పిద్దామని వచ్చా" అన్నాడు దాసు.

"ఓ చిత్రం చెప్పనా? నీకు జ్ఞాపకముందా? క్రిందటి సారి మనం కలుసుకున్నప్పుడు దాదాపు ఈ వరండాలోనే

ఇక్కడే కలుసుకుని మాట్లాడుకుని ఎవరిదారిని వాళ్ళు వెళ్లాం. మళ్ళా మనం ఇక్కడే కలుసుకున్నాం చిత్రంగా లేదూ?" అన్నాడు చలపతి.

తానూ చలపతీ క్రిందటిసారి ఎక్కడ నిలడి మాట్లాడిందీ దాసుకుపమాత్రం జ్ఞాపకంలేదు. చలపతి 'కోస్తు'న్నాడని కూడా దాసుకు అనుమానం కలిగింది, కాని నిరపాయకరమైన కోత కనక ఆడే తరచలేదు.

చలపతి రంగయ్యకేసి చూస్తూ "మేనల్లుడేం? ఇచ్చి చెయ్యటానికి కూతుర్ని సిద్ధం చేశావా?" అన్నాడు. అతనీ ప్రశ్న సరదాకు అడిగినట్లు అడిగినా, పెళ్ళి చెయ్యవలసిన ఈడొచ్చిన చెల్లెలు తన గొంతుమీద ఉండటం వల్లా ఇప్పటికి రెండేళ్ళనుండీ ఆ పిల్ల పెళ్ళి చెయ్యటం తనకు సాధ్యం కాకుండా ఉండటంచేతా, అవకాశం దొరికినప్పుడలా ఇతరుల పెళ్ళిళ్ళు గురించి మాట్లాడేవారు ప్రతి ఆడపిల్లకూ ఒకే మేనరికం సిద్ధంగా ఉంటే జీవితం ఇంత దుర్భరంకాకపోనని చలపతి దృఢవిశ్వాసం. వివాహాల విషయంలో రక్తస్పర్శ కూడదని ఒకప్పుడు తాను కూడా విశ్వసించినవాడే. అయినా కొంత లోకానుభవంకలిగినమీదట దంపతులు ఎంతసన్నిహితులై ఉంటే సంసారం అంత ప్రశాంతంగా ఉంటుందన్న నమ్మకంచలపతికి కుదిరింది.

"లేదు, ఉన్న పిల్లలిద్దరూ మగపిల్లలే. ఎందుకు బాబూ ఆడపిల్లలూ? అదృష్టవశాత్తు నేను తప్పించుకున్నానులే" అన్నాడు దాసు.

"అప్పుడే ఏమయిందీ? ఇంకా అరడజను పిల్లలు పుట్టుకు రావచ్చు. ముసలి వాడివా ముతక వాడివా?" అన్నాడు చలపతి.

"అదికాదు మూడేళ్ళు కావస్తున్నది—నాభార్య చనిపోయింది"

ఈ మాట వినగానే చలపతి మొదడులో మెరసిన మెరుపు దాసు ఊహించలేదు.

"మరి మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోలా?". అన్నాడు చలపతి.

ఇంకా ఎందుకు? 35 సంవత్సరాలు మీదపడితే" అన్నాడు దాసు.

"ముప్ఫయ్యయిదే ముసిలిత్రా? దాని దుంపతెగా! దానికేంగాని ఇప్పుడేం చేస్తున్నావు?"

"ఏదో మా ఊళ్ళోనే పంతులుగిరీ వెలిగిస్తున్నా. కింద ఉండే సెకండసిస్టంటయినా" అన్నాడు దాసు చెప్పకుండా ఉండలేక.

"ఇంకేం? అయినా నీకు ఉద్యోగం లేకపోతే మాత్రమేం? నా మాదిరిగా రెక్కలమీద ఆధారపడ్డ వాడివా ఏమన్నానా? హాయిగా కాలుమీద కాలేసు కూర్చుంటే ముట్టుకు నిన్నడిగేవాడెవడు? అదుగో టైము యింది నేను క్లాసుతీసుకోవాలి. మీవాణ్ణి చేర్పించేసి నాకు కనుపిస్తావు కదూ? ఎన్నో ఏళ్ళకు కలిశాం. ఎన్నో విషయాలు మాట్లాడుకోవాలి" అంటూ చలపతి వెళ్ళిపోయి నాడు.

5

ఆ రాత్రి తాను గుంటూరులోనే ఉండిపోతానని దాసు కలలో కూడా అనుకోలేదు. సాయంకాలానికి తప్పక తిరిగి వస్తానని ఇంట్లో తల్లికీ, అక్కకూ చెప్పి వచ్చాడు. రంగయ్యకు కాలేజీలో సీటు దొరికింది. కనక ఉండవలసిన అవసరం కూడా ఏమీ లేదు. కాని చలపతి పోనిస్తేనా ?

“నువ్వు ఇవాళ మా యింటో ఉండి మరీ వెళ్ళాలి. నీ కోసం నీ భార్య కనిపెట్టుకునే మాటుంటే నేనూ బలవంతం చెయ్యను. రేపు ఉదయం పరీక్షగద నీకు మ్యాటీ? తెల్లవారుజాము బండిలో నిన్ను పంపించే భారం నాది ఇన్నేళ్ళకు మళ్ళాకనపడి నా ఆతిథ్యంనిరాకరించటంభావ్యం కాదు. నేనే మీ ఊరువచ్చి వుంటే నన్ను వెళ్ళనిచ్చి వుందువా?” అని చలపతి గట్టిగా బలవంతం చేశాడు.

చలపతి అన్న మాటల్లోనూ, ప్రకటించిన ఆత్మీయతలోనూ తప్పుపట్టేందు కేమీ లేదు. చిన్ననాటి స్నేహితులు ఒకరిపట్ల ఒకరు అటువంటి భావాలు కలిగి ఉండటంకన్న కావలసిందేమిటి? కాని చలపతి మాటలు దాసుకు కించిత్తయినా ఆనందం కలిగించకపోగా అవ్యక్తమైన ఆందోళన కూడా కలిగించాయి. దానికి కారణం దాసు ఒక్కడే తెలుసుకోగలడు.

చిక్కేమిటంటే, ఇంకొకరి చెవులకు ఎంతో స్నేహార్ద్రంగా వినిపించే చలపతి ఆహ్వానం దాసు చెవులకు

చాలా కృత్రిమంగానూ, కపటంగా కాకపోయినా అస్వాభావికంగానూ ధ్వనించింది. చలపతి దాసూ స్నేహితులేగాని, చలపతి ఇప్పుడు నటిస్తున్నంత ఆ ప్తస్నేహితులేకారు. చలపతి దాసును "ఒరే" అని సంబోధించే వాడంటే, తనతో మాట్లాడటానికి ఒప్పుకున్న సహాధ్యాయులందరిని "ఒరే" అనే సంబోధించేవాడు. దాసుకు చలపతికన్న దగ్గిర స్నేహితులు చాలామంది వుండేవాళ్ళు. చలపతికి దాసుకన్న పూసుకుతిరిగేవాళ్ళింకా ఎక్కువమంది ఉండేవాళ్లు, చలపతీ దాసూ కలిసి ఒక జోడు యెన్నడూ కాలేరు. "నేను మీా ఊరువస్తే నన్ను పోసిస్తావా?" అని చలపతి అన్న తరువాత దాసు నోరు కట్టుపడ్డదన్న మాటేగాని, బహుశా చలపతికి తాను ఆతిథ్యం యిచ్చి వుండేవాడిని కానని దాసుకు తెలుసు.

చలపతి తమ స్నేహాన్ని ఉన్నదానికన్న ఎక్కువ చేస్తున్నాడని తెలిసి కూడా దాసు, అతనికి అరోపించేటందుకు దురుద్దేశాలేమీా కనిపించని కారణంచేత, మొహమాటుపడి చలపతి కోరికను మన్నించి ఆ రోజు వాళ్ళ అతిథిగా ఉండిపోయినాడు. అందువల్ల తనకు కలిగిన నష్టమేమీా లేదు.

సాయంత్రం పెందలాడే స్నేహితులిద్దరూ చలపతి ఇల్లు చేరారు. వాళ్ళ యింటో అడుగు పెట్టుతూనే దాసు తన స్నేహితుని పిల్లలిద్దర్నీ చూసి భరించరాని అసూయకు గురి అయినాడు. ఇద్దరూ ఆడపిల్లలే. అయితేనేం? చక్కగా తలలు దువ్వుకుని, రిబ్బనలు పెట్టుకుని, మొహానికి స్నో

పౌడర్లు వేసుకుని, బొట్లు పెట్టుకుని అందమైన దుస్తులు ధరించి బొమ్మల్లాగే ఉన్నారు. ఒక పిల్ల వరండాలో కొయ్య గుర్రంమీద ముందుకూ వెనక్కూ వూగుతున్నది. రెండో పిల్ల ట్రైసైకిల్ ఎక్కి గుర్రంచుట్టూ తిరుగుతూ ఆడుతున్నది. మొదటిపిల్లకు నాలుగో ఏడుంటుంది. రెండో పిల్లకు ఆరేడేళ్ళు ఉండవచ్చు. సంసార సుఖం మూర్తీభవించినట్టు కనిపించారు ఆ పిల్లలిద్దరూ. ఎందుకంటే మహాకవి వాక్యంలాగా వాళ్ళిద్దరూ, ప్రత్యక్షంగా కనిపించే విషయాలుగాక యింకా ఎన్నో సంగతులు స్ఫురింపచేశారు. ఆ పిల్లలు ఆనందంగా, అందంగా, ఆరోగ్యంగా ఉన్నారంటే అది కేవలం పూర్వజన్మసుకృతంవల్లనే అయివుండదుగా! ఒకవేళ అయినా ఆ పూర్వజన్మ సుకృతం చలపతి భార్య రూపంలో వాళ్ళను కనిపించమంటూ జరుగుతున్నదిగా? ఆవిడ తన ఈ పిల్లలకు ఎటువంటి ఆనందమైన వాతావరణం కలిగిస్తే వీళ్ళు ఇట్లా చూడ ముచ్చటగా ఉన్నారో దాసు ఊహించుకున్నాడు.

"వీళ్ళు నా ఇద్దరి కూతుళ్ళూనూ. పెద్దది జానకి! మా అమ్మపేరు. రెండోది శకుంతల. శకుంతల అనే పేరు పాత పేర్లలో నాజూకైంది. ఏమంటావు? మా ఆవిడ కొత్తరకం పేర్లు పెట్టమంటుంది. పాత పేర్లలో ఎన్నో అందమైనవి వున్నాయి" అని చలపతి చెబుతూ దాసును తన గదిలోకి తీసుకుపోయినాడు.

"అన్నయ్యా, కాఫీ కావాలా?" అని [illegible] చలపతి చెల్లెలు రాజ్యం కేకేసింది.

4)

"ఇస్తే ఎందుకక్కర్లేదే? ఇద్దరం వున్నాం, త్వరగా చేసి పట్రా" అన్నాడు చలపతి.

కాఫీ వచ్చేదాకా చలపతి మాట్లాడుతూనే ఉన్నాడు తన పెళ్ళిని గురించీ, తన అత్తవారిని గురించీ, తను చేసిన ఉద్యోగాలను గురించీ, సినమాలను గురించీకూడా చలపతి విరామం లేకుండా చెప్పుకు పోసాగాడు. ఇదీ దాసుకు మేలే అయింది. చలపతితో తన స్వంత విషయాలు మాట్లాడాలన్న ఇచ్ఛ ఎంత తెచ్చిపెట్టుకుందామన్నా దాసుకు కలగలేదు.

పావుగంటసేపట్లో రాజ్యం రెండు వెండిలోటాల్తో కాఫీ తెచ్చి ఇచ్చింది.

"ఇది నా చెల్లెలు రాజ్యం. ఇంటరుపాసై చదువు చాలించి కూర్చుంది. పెళ్ళి చెయ్యాలి. ఇరవై ఒకటి వెళు తుంది. కాని మనస్సు సరిపెట్టుకునే సంబంధం ఒకటీ రాలేదు. సంకురమయ్య కట్నాలమీదిగా పోతున్నాడు. బక్కవాళ్ళం. వేలకువేలు ఎక్కణ్ణుంచి తేగలం? ఇంకో సంవత్సరం చూసి పెళ్ళి చెయ్యలేకపోతే ఏ నర్సుగానో, పంతులమ్మగానో పంపిస్తా. పెళ్ళికాని మగవాళ్ళుండగా పెళ్ళికాని ఆడవాళ్ళెందుకు ఉండగూడదూ? ఏమంటావ్?" అన్నాడు చలపతి.

దాసు రాజ్యాన్ని ఎగా దిగా చూశాడు. ఆపిల్ల ఏమంత ఆకర్షవంతంగా లేదు. ఏ పత్రిక తిరగవేసినా అందమైన సినిమాతారలు కనిపించే ఈ కాలంలో, కుర్రాళ్ళు అందగత్తెల్ని తప్ప చేసుకోరేమోనని దాసు ఊహించుకున్నాడు.

"పంచదార గాని డికాషన్ గాని కావాలేమో చూడ న్నయ్యా? మీకండీ?" అని అడిగింది రాజ్యం.

దాసు తనకేమీ అక్కర్లేదన్నాడు. చలపతిమాత్రం డికాషన్ పోయించుకుని, తరువాత అది జాస్తి అయిందని పాలు తెప్పించుకుని, రెంటిమధ్యా చక్కెర తక్కువ కావటంచేత చక్కెరకూడా వేసుకున్నాడు.

"ఇంత ఆర్భాటం చెయ్యకపోతే, ఇంకొంచెం కాఫీ పొయ్యమనగూడదూ?" అన్నది రాజ్యం. చలపతి నవ్వి ఊరుకున్నాడు.

"మీకు కొంచెం కాఫీ పట్రానండీ?" అని అడిగితే అక్కర్లేదన్నాడు దాసు.

"మొహమాటపడుతున్నట్టున్నారు" అన్నది రాజ్యం.

"లేదు, లేదు" అన్నాడు దాసు.

"కాఫీ రుచించలేదేమో?"

"కాఫీకేం? చాలా బాగుంది" అన్నాడు దాసు.

"అయితే కొంచెం తెస్తా" అంటూ రాజ్యం లోపలికి వెళ్ళింది.

దాసుకొక అనుమానం కలిగింది. పిళ్ళాలదగ్గర ధాష్టీకం చెయ్యగల మగాళ్ళు పరస్త్రీలదగ్గర—ముఖ్యంగా శాస్త్ర చదువుకున్నవాళ్ళదగ్గర, నోరు కట్టుపడి వాజలల్లే ఎందుకవుతారు? తాను రాజ్యంతో మాట్లాడినవి మూడే మాటలు. కాని ఈ కాస్త సంభాషణలోనూ తనవంతు బలహీనంగానూ ఆమెవంతు దృఢంగానూ ఉన్నట్టు దాసుకు

శో చించి. అతను మారుమాటాడకుండా ఆమె మళ్ళా తెచ్చి ఇచ్చిన కాఫీ తాగాడు.

6

దాసు రాత్రికి భోజనాని కుంటున్నాడని ఇంట్లో చెప్పి చలపతి దాసుతో సహా గుర్రబ్బండి యెక్కి 'రెబెకా' సినిమా చూడడానికి బయలుదేరాడు.

చలపతి అదివరకే లోపలికి వెళ్ళి, దాసుకు రాజ్యాన్ని ఇవ్వటం గురించి ఆలోచించండని ఆడవాళ్ళతో చెప్పిఉండటంచేత, వంటఇంట్లో చలపతి తల్లీ, భార్యా, రాజ్యం చిన్న మీటింగు చేశారు.

"ఏంవే అమ్మాయ్? నువ్వు చూశావుగా, ఎట్లా ఉన్నాడూ?" అన్నది రాజ్యం తల్లి.

"ఏమో, నాకేమీ తెలియలా. ఆయనకు నలభై ఏళ్ళన్నా ఉండవూ?" అన్నది రాజ్యం చప్పచప్పని గొంతుతో.

"ఛీ పాపం! మీ అన్నయ్యతో కలిసి చదువు కున్నాట్ట! నన్నడిగితే మీ అన్నయ్యకన్న చూడటానికి చిన్నగానే కనిపిస్తాడు" అన్నది చలపతి భార్య.

"ఏమిటో! ఈ రోజుల్లో ఇట్లా ఉంది గాని, మా చిన్న

తనంలో ముప్ఫయ్యేళ్ళవాడికి మూడేళ్ళ చిన్నదాన్నిచ్చి చేసేవారు" అన్నది రాజ్యంతల్లి.

"ఆడవాళ్ళ కాలంలో అంత దిక్కులేని పత్నులన్న మాట... ఈయనకు రెండో పెళ్ళికాక ఇద్దరు పిల్లలు కూడాటగా ? ముసలి మొగుణ్ణి చేసుకోవటం ఒకెత్తూ, సవితల్లి అనిపించుకోటం ఒక ఎత్తూనూ" అన్నది రాజ్యం.

చలపతిభార్య ఏమాత్రమో సాధింపుగొంతుపెట్టి 'పోనిస్తూ తల్లీ, కొండమీద కోతికావాలని అందరికీ ఉంటుంది. కాని మన తాహతూ, మనకున్న లోటులూ కూడా కాస్త చూసుకోవాలా? మంచి సంబంధం తీసుకురావాలనికాదూ, మీ అన్నయ్య యీ మూడేళ్ళనుంచీ నానా హైరాన పడుతున్నదీ? మనదాకా రాకుండా ఆయన యెన్ని సంబంధాలు తిప్పికొట్టలేదు? ఆయనకీ సంబంధం మంచిదని తోచబట్టేగద మనతో చెప్పారు' అన్నది.

ఆ తరువాత రాజ్యం ఈ విషయంలో నోరు విప్పలేదు. కాని ఈ సంబంధం ఆమె కిష్టంలేదు. తన పెళ్ళివిషయమై తన అన్న అన్యాయం చేస్తున్నాడని ఆమె నమ్మకం. ఆయన సరియైన ప్రయత్నం చెయ్యలేదు. చేస్తే యింతకన్న మంచి సంబంధం రాకపోదు. తన వదెనగారు చెప్పటానికేం? పెళ్ళిళ్ళు తాహతుకూ, లోటుపాట్లకూ తగినట్టు తూకంగా ఎక్కడా జరగటంలేదు. ఎంతో అందమైన భర్తలకు కోతుల్లాంటి పెళ్ళాలు దొరుకుతున్నారు. కట్నాలివ్వలేని వాళ్ళకు కూడా నిక్షేపమంటి మొగుళ్ళు దొరుకుతున్నారు. రెండో పెళ్ళివాణ్ణి చేసుకోటానికి తన ఖర్మేంకాలింది? తనను

చూస్తే తన వదినెకి ఓర్చలేనితనం. తను పెద్దచదువు చదువు కుంటున్నందు కెంత ఏడుచుకున్నదీ? 'ఎందుకీ చదువు? పొయ్యిదగ్గర వంట చెయ్యటానికీ, పిల్లల్ని కనటానికి! ఇంత డబ్బు ధారపోసి చదువుకోకపోతేనేం?' అని ఆవిడ ఎన్ని సార్లు ఉపన్యాసా లివ్వలేదు. ఇప్పుడు తనకు మంచి సంబంధం దొరకటంకూడా ఆవిడ కిష్టంలేదు. ఆవిడమాత్రం తన కన్న నాలుగేళ్లు పెద్దవాణ్ని చేసుకుందిగా? తనకు పధ్నాలుగేళ్ళు పెద్దవాడు మొగుడైతే ఆవిడదేం పోయిందీ?

తెలివితేటలూ, చదువుసంధ్యలూ, శాస్త్ర ప్రపంచ జ్ఞానమూ, ఆలోచనాశక్తి ఉండటంచేత రాజ్యం ఈవిధంగా ఆలోచించగలిగిందేగాని, ఆమె తిరుగుబాటు చెయ్యటానికి ఏమాత్రమూ సంసిద్ధంగా లేదు. హక్కులను తెలుసుకునే శక్తి వున్నంతమాత్రాన వాటికోసం పోరాడేశక్తి ఉన్నట్టు కాదు. మధ్య తరగతిలో చాలామందికి, తాము అన్యాయానికి గురి అవుతున్నామని తెలుసుకోవడమూ, తమ్ముచూసి తాము జాలిపడటమూ ఒక పరమార్థం.

రాజ్యం ఆ స్థితిలోనే ఉంది. నిజంగా తన అన్నా, వదినే, తల్లీ కలిసి ఒక బ్రాహ్మణుడిని పెళ్ళాడమంటే, ఆమె తనకు జరిగే ఘోర అన్యాయాన్ని నివారించే శక్తి భూప్రపంచంలో ఎక్కడా లేదుగదా అన్న 'గొప్ప' తో సంతృప్తిపడి వాళ్ళ నిర్ణయాన్ని శిరసావహించ సిద్ధంగా ఉన్నది.

మంచి సాహిత్యం అంతో ఇంతో చదివి వున్నది కనక రాజ్యానికి ఆత్మవిమర్శన చేసుకోటానికి ప్రయత్నించే

అలవాటున్నది. ఆత్మవిమర్శన చేసుకోవాలని బుద్ధిపుట్టినప్పుడు తన పెళ్ళిసిగురించి వాస్తవిక దృష్టితో ఆలోచించటానికి ప్రయత్నించేది. ఈ దృష్టితో చూస్తే తన అన్న తన పెళ్ళికి యెక్కువ ఖర్చు చెయ్యలేదు. 'చౌకబారు' పెళ్ళి తన నుదుట రాసిపెట్టి వున్నదనుకోవలసిందే. అయితే కట్నం తీసుకోమనే సంస్కారుల్లో యెంతోమంచి యువకులుండ వచ్చు. కాని అది నూటికీ కోటికీ జరిగే సంఘటన. అంత అదృష్టం తన కుంటుందనుకోరాదు—దానంతట కలిగితే సంతోషించాలేగాని, అదృష్టం ఏమాత్రమూ లేని అపూర్వ వ్యక్తులలో తాను ఒకతెనని రాజ్యానికి 'గర్వం'.

ఇవాళ రాజ్యానికి ఆత్మవిమర్శ చేసుకోబుద్ధిపుట్టింది. పరిస్థితులతో సంఘర్షణ పెట్టుకోదలచినవాళ్ళు సాధారణంగా ఆత్మవిమర్శనకు పూనుకోరు. పరిస్థితులతో రాజీపడేవారే తరుచు దానికి సిద్ధపడతారు. కనీసం రాజ్యం అలవాటు అంతే. ఇదే దాసు నవయువకుడై వుండి, ఏ బడిపంతులో కాక, కళాకారుడో, నటుడో అయివుండి, అతన్ని పెళ్ళాడే అవకాశం తనకు—అందుబాటులోకి వచ్చివుంటే రాజ్యం, 'నేనితనికి భార్య కాదగుదునా?' అని ఆత్మవిచారణలో పడేదికాదని మనం భావించుకోవచ్చు.

రాజ్యం ఈ సంబంధంలో వున్న కష్టనిష్ఠురాలు బేరీజు వేసుకున్నది ముందు. దాసు కనిసం ముప్ఫైఏడేళ్ళ వాడు. ఒక భార్యతో కనిసం పదేళ్ళు కాపరం చేసినవాడు. ఇద్దరు పిల్లలున్నారు. తన సంసారం ఈ ఇద్దరు సవితిపిల్లల

తోనూ ప్రారంభమవుతుంది. ఇదిగాక అత్తగారొకతె ఉన్నది. కోరంటికం ఉంటుంది.

వీటన్నిటికీ తన మనస్సును సమాధాన పెట్టుకోవటం సాధ్యమా అని రాజ్యం ఆలోచించింది. ప్రయత్నిస్తే అసాధ్యమేముంటుంది గనకా? అందులోనూ భావప్రపంచంలో! తనకూ దాసుకూ పధ్నాగేళ్ళ తేడా వుంటేనే? 'టాల్‌స్టాయ్' కంటే ఆయన భార్య పద్దెనిమిదేళ్ళు చిన్నది. ఇటీవల చార్లీచాప్లిన్ చేసుకున్న భార్య అతనికంటే ఏనలభైయేళ్ళో చిన్నది ఈ దాసు ప్రఖ్యాత పురుషుడైతే, ఇతని పేరూ, ఫొటో పత్రికల్లో పడితే పోనీ అనుకోవచ్చు. కాని ఈ బడిపంతులు అనామకుడు. అదే వచ్చిన చిక్కు!...కొంచెం వయసు ముదిరినవాడు. చిన్న పెళ్ళాన్ని కాస్త గారాబంగా చూస్తాడంటారు. ఇంకో చిత్రమేమిటంటే, తనతో కాలేజీలో చదివిన అమ్మాయిలు కాలేజీ లెక్చరర్లమీద మనస్సు పోయినట్టు బహిరంగంగా చెప్పేవాళ్ళు. తను చెప్పేది కాదుగాని తనకూ కూడా, వయసుతో ప్రమేయం లేకుండా అనేకసార్లు నడివయసువాళ్ళమీద మనస్సు పోయింది—ఈ దాసుకంటె పెద్దవాళ్ళమీదనే. అటువంటప్పుడు పెళ్ళిచేసుకోవట మనగానే గొంతు పట్టుకుంటుందేం?

ఈ సందేహానికి రాజ్యం రెండు సమాధానాలు చెప్పుకున్నది. ఆడదాని మనస్సు ఉట్టిపుణ్యానికి ఏ ముసలివాడిమీదికో పోదు. వయస్సును లెక్కలోకి రానీయకుండా

చేసే శృంగార కారణం ఏదన్నా ఉండాలి_అందమో, తెలివి తేటలో, గొప్పతనమో. రెండో సంగతేమిటంటే, తను ఏదో కథలో చదివినట్టు, ప్రేమించటానికి పనికివచ్చేవాళ్ళంతా పెండ్లాడటానికి పనికిరావలసిన అవసరం లేదు. సర్కస్‌లో హారిజాంటల్ బార్ మీద మొగ్గలువేసేవాళ్ళమీద మనస్సు పోతుంది. కాని వాళ్ళని పెళ్ళాడతారా...?

అకస్మాత్తుగా రాజ్యానికొక విషయం తట్టింది___ దాసు అందగాడు. ఈ విషయం తను మొదట అతన్ని చూసినప్పుడే గ్రహించింది. కాని తన అన్న పెళ్ళిప్రస్తావన తెచ్చిన క్షణంనుంచీ ఆ సంగతి మరిచిపోయింది. ఈ దాసు కన్న అందమైనవాళ్ళు, తాను చూసినవాళ్ళు ఎందరున్నారా అని లెక్క వేయనారంభించింది. తనను పెళ్ళిచేసుకోదగిన స్థితిలో ఉన్నవాళ్లు ఒక్కరూ జ్ఞాపకానికి రాలేదు.

అతనికి పిల్లలున్నారంటే ఉండనీ, తనకు పిల్లలంటే ఇష్టం. పిల్లలకు తనంటే ఇష్టం. తన అన్నకూతుళ్ళను రోజల్లా పోషణ చెయ్యటంలా? వాళ్ళకు తను తల్లి అయిందా? తనమీద పిల్లలకు ఎక్కువ ఇష్టమని తన వదినె గారు ఏడుచుకోవటంలా? వీలుచిక్కినప్పుడల్లా వదినెగారు సూటిపోటిమాటలని కోరంటికం పెట్టటంలా? తానుమళ్ళీ ఇదంతా అన్నతో అన్నదని, ఒకవేళ అన్నా మొగుణ్ణి తన గుప్పిట్లో పెట్టుకున్నానని ధిలాసాచూసుకునా!

దాసును పెళ్లాడటంవల్ల తన జీవితసమస్య ఒకటి తేలిపోయి, తన అన్నకు భారం తీరిపోవటమేకాక తన జీవితంలో కొరతగనిమార్పులేవీరావని రాజ్యం తేల్చుకుంది.

5)

7

"రిబెకా" చూసి దాసూ, చలపతీ ఇంటికి బయలు దేరారు. దాసుతో మాట్లాడవలసినది చాలావుండటంచేత చలపతి బండిప్రమేయం ఎత్తలేదు. ఈ "రిబెకా" చిత్రం పునాదిమీద చలపతి తనతంత్రం నిర్మించాడు. అది అతనికి దైవికంగా దొరికింది. రెండురోజులక్రితం తాను ఆ సినిమా చూశాడు. కాని ఆ విషయం దాసుతో చెప్పలేదు, చెబితే పాచిక పారదు.

"ఒరే, దాసూ, ఈ పిక్చరుచూస్తే నాకో ఆలోచన తోస్తున్నది." అన్నాడు చలపతి.

పిక్చరు చూస్తూండగా ఆ ఆలోచన దాసుకూ తోచింది. కాని అతను "ఏమిటది?" అన్నాడు.

"నేను మా రాజ్యం పెళ్ళికి ఇన్నాళ్ళు ఇన్నికష్టాలు పడ్డాను గాని, యోగ్యుడైన రెండో పెళ్ళి వాడికివ్వొచ్చు నని తట్టలేదుసుమా!" అన్నాడు చలపతి.

చలపతిమాటలో దాసుకు విశ్వాసం అణు మాత్రమూ లేదు. అయినా పైకి "చూస్తూ చూస్తూ నిక్షేపంలాంటిపిల్లను రెండో పెళ్ళివాడి కెందుకూ ఇవ్వటం?" అన్నాడు.

"ఏం ఇస్తే? కొంప పోతుందా ఏమిటి? మనం ఈ పనికిమాలిన చదువు చదివి కొత్త మూఢ విశ్వాసాలు

నేర్చాం—ఇంగ్లీషువాళ్ళకూడా లేనివి. ఇప్పుడు చూసిన పిక్చర్లో రెండో పెళ్ళివాడికీ, చిన్నపిల్లకూ ఎటువంటి ప్రేమ చూపారో చూడు!" అన్నాడు చలపతి

"పుస్తకాల్లో రాయటానికీ సినిమాల్లో చూపటానికీ ఏం లే? నవే ఆడదానివైపుంటే నీకంటే రెట్టింపు వయసు వాణ్ని చేసుకుంటావా?" అన్నాడు దాసు

అట్లా చెప్పకు మరి. నా పదిహేడో యేట నేను సరిగా నాకు రెట్టింపు వయసుదాన్ని ప్రేమించా.

"అప్పుడా మెను నీకు పెళ్ళిచేస్తే తెలిసేదే ఆ ప్రేమ ఏమిటో" అన్నాడు దాసు శాస్త్రయినా కలిసిరాకుండా.

"మనం ఇప్పుడు చేసే పెళ్ళిళ్ళకన్న భ్రమతో కూడు కున్న ప్రేమ వివాహాలే నయం. కొన్నాళ్ళయినా ఆ భ్రమ నిజమైన ఆనందం ఇస్తుంది" అన్నాడు చలపతి కేవలం వాదన కోసం.

"పోనిస్తూ, మనం ఇప్పుడు ఎవరికి ప్రేమ వివాహం చెయ్యగూచున్నాం?" అన్నాడు దాసు.

ఇద్దరూ కాసేపు మౌనంగా నడిచారు.

"అందుకని?" అన్నాడు చలపతి తనలో అనుకుం టున్న మాటలు ఆకస్మికంగా దాసుకు వ్యక్తంచేస్తూ. "నీకూ రాజ్యానికి పెళ్ళిచేస్తే దివ్యంగా ఉంటుందేమో అని ఆలోచిస్తున్నా!"

చలపతి మనసులో ఉండే ఈ ఆలోచనను అదివరకే ఊహించిన దాసు, మర్యాదకోసం "నాకూ మీ చెల్లెలి

కీహా?" అని ఆశ్చర్యం నటించాడు. చలపతి నటన దాసును నమ్మించలేదు గాని, దాసు నటన చలపతిని నమ్మించింది. దాసుకు ఆటే ఆలోచించే వ్యవధి ఇవ్వకుండా ఊదర పెట్టేసి ఇప్పుడే సరే ననిపిద్దామన్న ఉద్దేశంతో చలపతి రాజ్యం గుణగణాలు ఏకరువు పెట్టసాగాడు.

"ఒరే నువు మారాజ్యాన్ని బాగాఎరగవుగాని, కొన్ని విషయాలలో అది అద్భుతమైన మనిషి. చదువుకున్నదైనా దానికి ఇంటి పనులన్నీ ఎంతో బాగా తెలుసు. వంట చేస్తుందీ అద్భుతం. బహుశ ఈ పూట అదే చేస్తుందేమోలే నువే చూద్దువుగాని. అసలు విషయమేమిటంటే మా ఇద్దరు పిల్లల్నీ అదే సాకటం. వాళ్ళకెన్ని పోకులు చేస్తుందో, ఎంత నీట్‌గా ఉంచుతుందో, వాళ్ళకోసం ఎంత శ్రమ పడుతుందో చెప్పలేను. నా భార్య వొట్టి డఫర్. అది చూసుకోడమైతే పిల్లలు ఎట్లా ఉండేవాళ్లో. ఎప్పుడైనా రాజ్యం రెండురోజులు ఊళ్లో లేకపోతే పిల్లలు ఏబ్రాసిలల్లే తయారవుతారు. తిండి కూడా తినరు పిల్లలుగల ఇంటో నిజంగా రాజ్యంలాంటి మనిషి ఉండి తీరాలన్నమాట అది పెళ్ళయి కాపరానికి పోతే మా పిల్లల్ని కూడా దాని వెంట పంపాలేమోనని బెంగగా కూడా ఉంది. ఎన్ని సంబంధాలు వచ్చినా నేను ఇష్టపడలేదుగాని నువు చేసుకునేట్టుంటే దాన్ని ఈ క్షణం ఇచ్చెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాననుకో. ఏమంటావు? తొందర లేదు. ఆలోచించు"అన్నాడు చలపతి.

దాసు వెంటనే సమాధానం చెప్పలేదు. అతను ఆలోచిస్తున్నాడు. తన భార్య పోయిందని తెలియగానే చలపతికి

ఆలోచన కలిగింది. అందుకే ఈ ఆప్యాయతా, ఈ స్నేహ భావమూ, ఆతిథ్యమూ, ఈ సినిమా సందర్శనమూనూ. దానికేమీ సందేహం లేదు. చలపతి ప్రవర్తన కంతటికీ ఇప్పుడు అర్థం తెలుస్తున్నది... ఆ క్షణంలో దాసు పట్టుకోలేకపోయినాడు గాని, చలపతి అన్న మాటకూడా ఇప్పుడర్థం తెలుస్తున్నది. 'ఉద్యోగం చెయ్యకపోతే మాత్రమేం? నీకు జోలెడంత రాబడి ఉన్నది అనే అర్థం వచ్చేట్టు చలపతి అన్నాడు. నిజానికి తన ఆస్తి పాస్తులను గురించి చలపతికేం తెలుసూ! తాను కాలేజీలో చదివేటప్పుడు ఆస్తిపాస్థులను గురించి తాను ఆప్త స్నేహితుల దగ్గిర కూడా మాట్లాడి ఎరగడు. నిజంగా తనకేపాటి ఉన్నదో తెలుసుకోగలందులకు చలపతి ఆ మాట అని ఉంటాడు. దాసు అట్లా బయటపడేవాడు కాదు... చలపతిని చూసిన మరుక్షణానే తన భార్య పోయిన సంగతి ఎందుకు చెప్పవలసి వచ్చిందో దాసుకు ఎంత ప్రయత్నించినా జ్ఞాపకం రాలేదు. ఒకసారి చదివిన పుస్తకంలోనుంచి డజన్లకొద్దీ వాక్యాలు ఏకరువు పెట్టగలతనకు మనుషుల నోటి మాటలు జ్ఞాపకం రాకపోవటం ఆశ్చర్యంగా ఉండటమేకాక, ఒక్కొక్కసారి ఇబ్బందిగా కూడా ఉండేది. తన తల్లి ఎన్నో చిత్ర విచిత్రమైన మాటలు అంటుంది. కాని 'నువ్వు ఇట్లా అన్నావు' అని ఆవిడకు వప్పజెప్పటానికి దాసుకు శక్తి లేకపోయేది.

తల్లి జ్ఞాపకం రాగానే దాసుకు పిల్లలు జ్ఞాపకం వచ్చారు. వాళ్ళను ఈ రాజ్యం మనుషుల్లే—కనీసం సగం మనుషుల్లే చేస్తుందేమో! తన కొంపలో తన పక్షం ఉండే

ఆడ దిక్కంటూ ఉంటె పిల్లలింత పొడుగారు. ఈ రాజ్యం తనను ఇష్టపడి చేసుకుంటె తన పక్షం అవుతుంది మగవాడు, తనవల్ల ఏమీ కాదు. తాను ఆలోచించలేదుగాని, మళ్ళా పెళ్ళాడటం ఏమంత చెడ్డ ఆలోచన కాదు...

"నేను మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోవటం గురించి ఆలోచించనేలేదు తాపీగా కూచుని ఆలోచించాలి. ఈ రెండు మూడేళ్ళలో బ్రహ్మచర్యానికి అలవాటు పడ్డానేమో... అయినా ముందుమీ చెల్లెలు అభిప్రాయం ఒకటి తెలుసుకోవాలిగా?" అన్నాడు దాసు.

"అయ్యో, దాని ఇష్టంలేకుండా ఎట్లా? దాని పూర్తి ఇష్టంతోటే ఏ సంబంధం చేసినా? ఇదివరకు తిరగగొట్టిన సంబంధాల్లో నూటికి తొంభైతొమ్మిది దానికిష్టంలేక తిరగగొట్టినవే" అన్నాడు చలపతి.

చలపతి ఆడే పచ్చి అబద్ధాలకు దాసు లోలోపల విసుక్కున్నాడు

"వీడి చెల్లెలు కూడా ఇటువంటిదే అయితే చచ్చానే" అనుకున్నాడు దాసు.

8

"నానమ్మోయ్. నానొచ్చాడు" అంటూ వరండాలో ఉన్న గోపీ తలవాకిట తండ్రిని చూస్తూనే ఒక కేక పెట్టాడు. వాడంతకు పూర్వమే ఏ పాత గుడ్డనో పేలికలుగా చించి వాటిని ముళ్ళు వేస్తున్నాడు. వాటితో వాడేం చేద్దామనుకున్నాడో వాడికే స్పష్టంగా తెలియదు. తండ్రిని చూస్తూనే వాడా పేలికలను అవతల పారేసి పరుగెత్తుకుంటూ తండ్రికి ఎదురు వెళ్ళి ఈగ ముసిరినట్లు ముసిరి, దాసు "ఊరుకోరా ఉండరా" అంటుంటే వినిపించుకోకుండా, లాల్చీ జేబులో చెయ్యి పెట్టి మనీపర్సు తీశాడు.

ఈ నరకంనుంచి ఒక్క రోజు మాత్రమే దాసుకు విశ్రాంతి. మళ్ళీ నరకంలో అడుగు పెటాననుకుంటూ దాసు కొడుకు చేతిలో పర్సు బలవంతాన లాక్కుని, దానికోసం జోరీగలాగా మీదికివచ్చే సుపుత్రుణ్ని ఒక్క విదిలింపు విదిలించాడు.

కూతవేటు దూరంలో తన నాయనమ్మ ఉండగా తండ్రి తనను ఇంత తృణీకార భావంతో చూడటం భరించలేక గోపీ, "ఒమ్మో, ఓరిబాబో" అంటూ శోకాలు పెడుతూ నేలమీద పడి పొర్లిగింతలు పెట్టసాగాడు. నిజేంద్రుడి మొర ఆలకించిన శ్రీ మహావిష్ణువులాగా, తులసికోట దగ్గిర కూచుని రాలిన బాదమాకులు విస్తళ్ళు కుడుతున్న

వెంకమ్మగారు నెత్తిమీది ముసుగు సవరించుకుంటూ ఆదరా బాదరా వచ్చి తన ముద్దుల మనుమడు నేలమీద పడి పొర్లి గింతలు పెడుతున్న భయంకరమైన దృశ్యం చూసింది. ఆవిడ గుండె తల్లడిల్లిపోయింది.

"ఇంకా ఇంట్లో అడుగు పెట్టకముందే వాణ్ణి చంపేస్తున్నావట్రా? నీకీ దుర్బుద్ధి ఎప్పుడు పోతుందిరా? వాణ్ని ప్రాణాలతో ఉండనివ్వా ఏమిటి?" అని ఆవిడ తన కొడుకు నడిగి, సమాధానం కోసం ఆగకుండా "నా తండ్రే! నే చచ్చిపోయినానే! ఏం కావాలో నాయనమ్మకు చెప్పమ్మా?" అంటూ చేతులు రెండూ చాచి మనవడి దగ్గరికి రానిచ్చి చచ్చే తన్నొకటి తన్ని మళ్ళీ శోకాలు మొదలు పెట్టాడు.

ఈ సమయానికి భాగ్యమ్మకూడా బావి దగ్గర్నుంచి వచ్చింది. ఆవిడ తమ్ముణ్ని చూడగానే ఆగి "ఏంరా? వాణ్ని చేర్చుకున్నారటగా?" అంది.

"ఆ, వాడు సాయంకాలం ఇంటికి రాలా?" అన్నాడు దాసు.

"సాయంకాలం రానూ వచ్చాడు, మళ్లీ ఈ పూట వెళ్ళనూ వెళ్ళాడు. ఇక్కడా అక్కడా కూడా నడవాలటగా పాపం!" అన్నది భాగ్యమ్మ.

"నడవనీ అరిగిపోడులే" అన్నాడు దాసు.

ఈ సమాధానం భాగ్యమ్మకు పూర్తిగా అసంతృప్తి కలిగించింది. అందుకని ఆవిడ మరింత ఉత్సాహంతో మేనల్లుడి కేసి పరిగెత్తి, అప్పుడే వాణ్ని చూసినట్టుగా, "అయ్యో!

ఇదేమిటి? నూ నాన్నే? ఎందుకురా ఏడుస్తున్నావ్రా? లే, లే! అంటూ వెళ్ళి తాను కూడా ఒక గాడిదతన్ను తిన్నది.

తన తల్లీ అక్కగారూ గోపీచేత తన్నులు తినటం చూసిన తర్వాత కళ్ళు కాస్త చల్లబడి దాసు లోపలికి అడుగు పెట్టాడు. అక్కడ తన రెండో కొడుకు సత్యం ఒక పక్కగా చూచుని తాపీగా విభూదిపండు తింటూ ఉండటం కంటపడగానే దాసుకు మండిపోయింది. సత్యం, మూతీ, గడ్డమూ, బుగ్గలూ తెల్లగా ఉన్నాయి.

దాసు గట్టిగా కేకలు పెడుతూ "వీడికి విభూది పండ చ్చినవాళ్ళెవరు? ఇంకో చోట చింత ముక్కల కుండే పాటి జ్ఞానమైనా ఈ ఇంట్లో మనుషులకు లేకపోతే ఎల్లా?" అన్నాడు. ఈ మాట చెవిని పడగానే భాగ్యమ్మ అదృశ్య మయింది. వెంకమ్మ మాత్రం లోపలికి వచ్చింది.

"ఏమిట్రా పాపం, తల్లి లేని వెధవను ఏడిపిస్తావ్రా? నీ డబ్బుల సంచి వాడికోక్షణం ఇచ్చేదూ! ఈ లోపల తింటాడా ఏం?"

"నే నివ్వను. ఇటువంటి ముద్దులు నా దగ్గిర వాడి నన్నా ఎక్కువగా కుడవొద్దని ని కెన్నోసార్లు చెప్పాను. లాభం లేకుండా ఉంది" అన్నాడు దాసు.

"ఏమిట్రోయ్, పడుతున్నా గదాలని అనరాని మాటా, అనే మాటా ఆలోచించకుండా నోటికొచ్చినట్టు

మాట్లాడుతున్నావే. ముద్దులు కుడవట మేమిటి?" అంది వెంకమ్మ రౌద్రంగా.

"నా దగ్గర అంత అభిమానం ఉన్నదానివి వాడిచేత గాడిదతన్ను లెట్లా తింటావో నా కర్థంకాలేదు" అన్నాడు దాసు.

"అదంతా నా యిష్టం. నువ్వేం చెప్పనక్కరలేదు. నువ్వేమనుకొంటున్నావో, వాడు పరాయివాడు కాదు. డబ్బంతా నువ్వే సంపాయిస్తున్నా ననుకుంటున్నావు. పుట్టి నప్పటినుంచీ నువ్వే సంపాదించావా? వాడికి కాస్సేపు డబ్బులు ఇవ్వరా అంటే గింజుకుంటావేం? అయ్యో, తల్లి లేని పిల్లవాడేఅని అందరికీ ఉందిగాని, నీకు లేదేం? వాడు నీకేం శత్రుత్వం చేశాడూ?" అన్నది వెంకమ్మ.

తల్లి ధాటీగా మాటాడటం విని ఎటునుంచో భాగ్యమ్మ కూడా వచ్చింది.

"నాకు స్కూలువేళ అవుతున్నది. ఈ సవాళ్ళన్ని టికీ సమ ధానం చెప్పటానికి నాకు వ్యవధిలేదు వాణ్ని చీటికిమాటికి తల్లిలేని వెధవ అనకు. వాడికి తల్లి రాబో తున్నది. నేను పెళ్ళి చేసుకుంటున్నా మళ్ళీ" అంటూ దాసు తువాలు తీసుకుని బావిదగ్గరికి చరచరా వెళ్ళిపోయినాడు.

"ఏమి టేమిటీ? ఎవర్రా? చెప్పేది సాంతం చెప్పరా!" అని తల్లీ, అక్కా అనేమాటలను దాసు వినిపించుకోలేదు.

తల్లీ-కూతుళ్ళిద్దరూ ఒకరిమొహం ఒకరు చూసు కున్నారు.

"ఇంకేం!" అన్నది వెంకమ్మ. "అందుకనే కొడుకు మొహంచూస్తే వాడికివాళ అంత పడకుండా పోయింది!"

"అవునుగానీ, వాడు నిన్నపోయి ఇవాళొచ్చాడు గదా, ఈలోగా సంబంధం ఎప్పుడు చూశాడో" అన్నది భాగ్యమ్మ, తక్క మాట వినిపించుకోకుండా

"ఎవరో ఆ మహాతల్లి. ఇంకా మూడుముళ్ళూ పడక ముందే తండ్రీ కొడుకులను వేరుచేసినట్టున్నది" అన్నది తల్లి, కూతురి ఆలోచన లక్ష్యపెట్టకుండా.

"ఏమో ఈ ఆలోచన ఎంతకాలంనుంచి ఉందో! ఒకరితో చెబుతాడా పెడతాడా?" అన్నది భాగ్యమ్మ తనలోతాను మాటాడుకుంటూ.

తన తల్లినీ, అక్కనూ ఒక గంతు వేయించటానికని దాసు ఈ మాట అనేవరకూ అతని మనస్సులో గుంజాటన సాగుతూనే ఉన్నది. రాజ్యాన్ని పెళ్ళి చేసుకోవటం విషయం అతను ఏ నిర్ణయానికీ రాలేకపోయినాడు. తిరిగి ఇంటికివచ్చి తన పిల్లల్ని చూసేసరికి, కనీసం వాళ్ళకోసమన్నా రాజ్యాన్ని చేసుకుంటే బాగుండు ననిపించింది. కాని అప్పటికీ అతను పూర్తి నిర్ణయానికి రాలేదు. ఆఖరుకు ఎవరో తననోట ఆ మాట పలికించినట్లయి, తల్లితో మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోబోతు న్నానని అనెయ్యటం జరిగిన అనంతరం దాసు మనసు రాజ్యాన్ని పెళ్ళాడటానికి రూఢి చేసుకున్నది.

ఐతే.ఇంకా ఒక చిన్న అడ్డంకి ఉండనే ఉన్నది— రాజ్యం తన అభిప్రాయాన్ని చలపతిద్వారా దాసుకు

తెలియజేయవలసి ఉన్నది. ఎవరు చూశారు? చలపతి దగ్గర్నుంచి మళ్లీ ఈ ప్రస్తావనే రాకపోవచ్చు. వస్తుందని దాసు అంతరాత్మకు తెలుసుగాని వచ్చేదాకా రాదనిఅనుకోవటమే మంచిది. అందుచేతనే అతను తల్లీ అక్కా ఎన్నిసార్లు గుచ్చి గుచ్చి అడిగినా తాను చేసుకోబోయే పిల్లను గురించి ఒక్క విషయంకూడా బయటపెట్టక, "చెప్పే సమయంవస్తే నేనే చెబుతాగా?" అని తప్పించుకున్నాడు.

చివరకు ఆ సమయం రానే వచ్చింది. చలపతి దగ్గర్నుంచి ఉత్తరం వచ్చింది. అందులోనే రాజ్యం దాసుకు స్వయంగా లేఖ రాసింది. ఆమె రాసిన లేఖను దాసు చాలాసార్లు చదువుకున్నాడు.

రాజ్యం ఇంగ్లీషులో ఈ విధంగా రాసింది.

"ప్రియమైన దాసుగారూ.

మా అన్నకూ మీకూ జరిగిన సంభాషణ గురించి మా అన్న నాతో చెప్పాడు. నేను చాలాదీర్ఘంగాఆలోచించి మా అన్న సూచనకు ఒప్పుకున్నాను. ఇది నేను బుద్ధిపూర్వకంగా ఇచ్చిన అంగీకారమే నాకు ఎవరి ఒత్తిడీ లేదు. మీ అభిప్రాయం నాకు తెలియజేయండి."

చాలా చిన్న ఉత్తరం. దాసు అవసరానికి పనికివచ్చే విషయం మాత్రమే అందులో ఉంది. ఈ వుత్తరంతో పోలిస్తే చలపతి చాలా సోదిరాశాడు. ఆనాడు సినిమా చూసి వస్తుండగా తనకు తట్టిన ఆలోచన గురించి తన చెల్లెలికి తాను ఎట్లా చెప్పిందీ, ఆమెకు అంతకు పూర్వమే దాసుభార్య పోయిందని విని ఎంత విచారం కలిగిందీ,

ముఖ్యంగా దాసు పిల్లల్ని తల్లిలేని పిల్లల్ని తలుచుకుని ఆమె ఎంత పరితపించిందీ, తాను సూచించటమే వ్యవధిగా ఆమె ఎట్లా పెళ్ళికి ఒప్పుకున్నదీ చలపతి చాటభారతం రాశాడు రెండు ఉత్తరాల్లోనూ గల తేడా చూసుకుని రాజ్యం అన్నవంటిది కానందుకు దాసు చాలా సంతోషించాడు.

ఈ విషయంలో చలపతి మనసు ఎట్లా పనిచేసిందీ దాసు చూసినట్టు ఊహించ గలిగాడు. కాని రాజ్యం మనస్సు ఎట్లా పనిచేసిందీ అతనికి కొంచెమైనా ఆచోకీ దొరకలేదు. రాజ్యం ఎట్టి జంజాటనా పడకుండా తనను పెళ్ళాడటానికి ఒప్పేసుకుందని దాసు నమ్మాడు. వెనక్కు తిరిగిచూసుకుంటే తనను మొదటిసారి చూసిన క్షణంనుంచీ రాజ్యానికి తనమీద ఏదో అభిప్రాయం ఉన్నట్టే దాసుకు తట్టింది. ఆమెమీద అతనికి ఏదో ఒకవిధమైన మమకారం ఏర్పడింది. తనకన్న చాలా చిన్నదై వుండికూడా తనను పెళ్ళాడటానికి ఒప్పుకున్నందుకు ఆమెపై అతనికి కృతజ్ఞత కూడా కలిగింది. సంకటమైన సమస్య పరిష్కరించుకోటానికై ఆమె తనను పెళ్ళాడటానికి ఒప్పుకున్న సంగతి అతనికి తట్టనే లేదు. తనకన్న ఆమెకు మంచి సంబంధాలు తప్పక రావచ్చునని అతను అనుకున్నాడు. అందుచేత ఆమె తనని పెళ్ళాడటానికి ఒప్పుకోటంలో ఏదో త్యాగం ఉన్నట్టు అతనికి తోచింది.

9

"మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోబోతున్నాను" అని దాసు అన్నది లగాయతు వంటింటో తల్లికూతుళ్ళకు చాలా చర్చలు జరిగాయి.

ఈ మూడేళ్ళూ ఎంతమంది చెప్పినా, ఎన్ని సంబంధాలు వచ్చినా పెళ్ళి చేసుకోనన్నవాడు అకస్మాత్తుగా ఎవరికీ చెప్పకుండా ఎందుకు సంబంధం కుదుర్చుకున్నట్టో?" అని తల్లి ఆశ్చర్యపడింది.

"ఏమోతల్లీ, నిక్షేపంలాంటి కొంపలోకి ఏ పెద్దమ్మను ప్రవేశపెట్టబోతున్నాడో!" అన్నది కూతురు.

"అవునే? వీడూ మర్యాదగల సంబంధం చేసుకో దలచినవాడైతే, ఎవరికీ చెప్పకుండా ఎందుకు రాయల్లే కూచున్నాడూ?"

"అదే నేనూ చూస్తున్నా. పిల్ల వెధవముండేమో!"

"మన శాఖ కాదేమో,"

"మన శాఖ కాకపోతే పీడాబాయిరి— ఏ శూద్దరిదో కాకుండావుంటే అంతే చాలు"

"సూర్యనారాయణల్లే ఏ బోగందాన్నో చేసుకోవటం లేదుగదా?"

"చేసుకున్నాడో, వాడికి పట్టినగతే వీడికీ పడుతుంది. పురుగులుపడి పోతాడు."

"నువ్వేన్నన్నా చెప్పు. వీడేదో దిక్కుమాలిన సంబంధం ఆలోచించే పెట్టాడు"

"అసలేమీ లేదేమో, మన్ని ఉడకించటానికి అట్లా అన్నాడేమో?"

"ఇంతమాత్రానికే ఉడుకుతారా ఏం? ఏ పాకీ ముండనన్నా చేసుకోనీ ఎవరిక్కావాలి? ఇష్టముంటే కొంపలో ఉంటాం. లేకపోతే జానెడుపొట్టకు ఎంతకావాలి?"

రాజ్యం దగ్గర్నుంచి ఉత్తరాలు వచ్చాక దాసు తల్లికి, అప్పటికి తాను చేసుకునే పిల్లనుగురించి కొన్ని వివరాలు చెప్పాడు మిగిలిన వివరాలు వాళ్ళకు రంగయ్య ద్వారా తెలిశాయి. ఎందుకంటే చలపతి రంగయ్యను ఒకనాడు తన ఇంటికి తీసుకువెళ్లాడు. రంగయ్య రాజ్యాన్ని గురించి అమ్మమ్మకూ, అమ్మకూ చెప్పాడు.

"నువ్వు చూశావుట్రా ఆ అమ్మాయిని?" అన్నది భాగ్యమ్మ.

"చూశానమ్మా" అన్నాడు రంగయ్య.

"ఎట్లా వుంటుంది?"

"భలే బాగుంటుంది" ఏ ఆడదైనా చాలా బాగుందనే వయసులో ఉన్నాడు రంగయ్య.

"ఎన్నేళ్లుంటై?"

"ఏమో నాకు తెలీదు. ఇరవైయేళ్ళుండొచ్చు."

"వాళ్ళు బాగా బతికినవాళ్లేనా?"

"వాళ్ళిల్లు చాలా బాగుంటుంది. వాళ్ళ పిల్లలు ఇంకా బాగుంటారు. ఎప్పుడూ ఆడపిల్లలతో ఆడుకుంటుంది.

"పిల్లెవర్రా? దానికి పిల్లలున్నారా ఏం?"

"మేష్టరుగారి పిల్లలమ్మా?"

"సంగీతం పాడుతుందా?"

"ఏమో, నేను వినలా. ఇంటర్మీడియేట్ పాసయిం దిట."

"ఏడవకపోయిందీ. చదువుకున్న ముండకన్నా సాని ముండ మేలు."

దాసు చేసుకోబోయే మనిషిని గురించి వెంకమ్మా, భాగ్యమ్మా తనివిదీరా వైనవైనాలుగ, తమ భావచాతుర్య మంతా వినియోగించి తమలో తాము మాట్లాడుకోవటము అయినతరువాత ఇరుగు-పొరుగు అమ్మలక్కలతో చెప్పుకో వలసిన అవసరం ఏర్పడింది. ఇంత కవిత్వం ప్రజర్లా పడ కుండా ఉండటం భావ్యమా మరి?

దాసు స్కూలోవుండే సమయాల్లో ఇంట్లో మీటింగులు జరిగేవి. తీసినకొద్దీ పాతర పెరిగినట్టు, దాసు పెళ్ళినిగురించి చెప్పుకుపోతున్నకొద్దీ అది ప్రపంచ విలయ మంతదిగా పరిణమించినట్టయింది.

"చూశావుటమ్మా, సుబ్బమ్మక్కా? ఇట్లా పెళ్ళి చేసుకోబోతున్నానని మాటమాత్రం వాడన్లేదుగదా... పిల్ల ఎవరో, వాళ్ళ సాంప్రదాయ మేమిటో, అది ఇంతకాలం ఎందుకు పెళ్ళికాకుండా ఉందో, వాళ్ళు వీణ్ని ఎట్లా బుట్టలో వేసుకొని ఈ సంబంధానికి ఒప్పించారో, వాడి

కళ్ళల్లో ఏం కాంచిందల్లో, వాడికేమందు పెట్టారో ఆ పరమాత్మకు తెలియాలిసిందేగాని మనకు తెలియదు గదా!— నాకు తెలీక అడుగుతున్నా. కన్నచచ్చిందాన్ని నేసింకా బతికే ఉంటినిగదా. తనతో బుట్టింది ఇంట్లోనే ఉందిగదా. మా ఇద్దరికీ కాబోలేసూనే ఒక్కరికన్నా పిల్లను చూపించుకుని మంచీచెడ్డా కనుక్కోమంచరుటన్నాం?... పెళ్ళికూతురికిరవై యేళ్ళట. పాతికేళ్లే ఉన్నయ్యో, ముప్పయ్యో ఉన్నయ్యో! ఉన్నవయసెవరన్నా చెప్పుకుంటారా ఏం?

పెళ్ళి అయివుంటే ఆగుగుపిల్లల తల్లి కావలసిదన్న మాట. మా భాగ్యం విశేషంగా పన్నెండోసారి పిల్లను కన్నా? ఎన్నెన్నమ్మ పొట్టనుబెట్టుకుందిగాని! ఇంకోటి చూశా? నేను పెళ్ళికిరావటం వాడికిష్టంలా? పెళ్ళిప్పుడా అంటే ఎప్పుడైతే మీకేం పోనిస్తూ అన్నాడు. అదేమిట్రా అంటే, ఏదో ఏటైనరోజుచూసి తను ఒక్కడూ వెళ్లి పెళ్ళి అయిందంటే అయిందనిపిస్తాట్ట. లేకపోతే వాళ్ళను ఖర్చు యిపోతుందటమ్మోవ్. చూశావా, వాళ్ళంటే ఎంత టిపో. కట్నాలు, లాంఛనాలూ ఏమిట్రా అంటే దయ్యంపట్టినట్టు నవ్వాడు... ఇంతకూ వాడి పెళ్ళి ఎందుకు తలపెట్టాడో నాకుమట్టుకు తెలీదు? ఆ పిల్లలిద్దర్నీ నాకు కాకుండా చెయ్యాలని! తల్లి లేని పిల్లలుగదా అని వాళ్ళకు చచ్చి చెడి నానా చాకిరీ చేస్తుంటే పరాయివాడల్లే కళ్ళల్లో నిప్పులు పోసుకుంటాడు గద! నాకు పిల్లల్ని పెంచటం చాతకాదుట! నేను పిల్లల్ని చెడగొడుతున్నానుట!... విన్నావుటమ్మా! తన్నెవరు పెంచా

రని వాడి ఉద్దేశం. ఇన్నేళ్ళు బ్రతికి ఇంటి వెనకాల చచ్చినట్లు. ఈ నాటికి వాడిచేత పిల్లల్ని పెంచటం చేతకాదనే మాట పడ్డా. అలా అయింది చివరకు నా బ్రతుకు...! ఎందుకూ స్పష్టంగా చెప్పేశావుగా! తనకు పెళ్ళాం లేకపోయినా ఇబ్బంది లేదుట గాని వాళ్ళకి అవసరంగా తల్లి కావాలట. ఎవరన్నా వింటే నోటితో నవ్వుతారూ? ఇంతకూ ఆ పిల్లల గీత బాగాలేదు. ఉంటే వాళ్ళమ్మ పోనేపోదు. అది పుణ్యాత్మురాలే. దాటిపోయింది. అటువంటి కోడలు అందరికీ దొరకదమ్మోవ్! ఎన్నడన్నా కోడలల్లే ఉందా? నాకెంత కీర్తి తెచ్చింది? కోడల్ని గారాబం చేస్తావా అని నన్నందరూ కోప్పడేవాళ్లు! అటువంటి కోడల్ని గారాబం చేస్తే ఏం? నెత్తి నెక్కించుకుంటే ఏం?"

వెంకమ్మ చెప్పేదాన్లో అభూతకల్పనా, కవిత్వమూ చాలా ఉందని వినేవాళ్ళకు తెలుసు. అయితేమటుకేం? చెప్పేదానికి ఊ కొట్టటమూ, పరామర్శించటమూ, చాటుకు వెళ్ళి నవ్వుకోవటమూ వాళ్ళ కర్తవ్యం. వాళ్లాపనే చేశారు. వెంకమ్మ కవిత్వం ఇంకిపోతున్నట్టు తోచినప్పుడు ఆవిణ్ణి ఎగసనదోసే మాటలుకూడా వేసి ఆవిడచేత "పలికించారు" ఈ వేడుక చాలా రోజులుసాగి, రాజ్యం పెళ్ళిచేసుకుని దాసు ఇంటికి కాపరానికి రావటంతో అకస్మాత్తుగా అంతమయింది.

10

దాసుకూ రాజ్యానికీ పెళ్లి నిశ్శబ్దంగా, నిరాడంబరంగా జరిగిపోయింది. దాసు ఈ వివాహంనుంచి ప్రత్యేకమైన ఆనందం ఏమీ కాంక్షించలేదు. కనుక అతనిలో పెద్ద మార్పేమీ కలగలేదు. రాజ్యాన్ని చేసుకుందామని నిశ్చయించి, ఆనిశ్చయాన్ని బయటపెట్టిన తర్వాత ఆమె తన సొంతమైన భావం అతనికి ఏర్పడిపోయింది. అదొక కొత్త అనుభవమల్లే అతనికి తోచలేదు. ఆమె అతనిలో బలమైన ఉద్రేకం ఏదీ రేకెత్తించలేదు, ఏ సినిమాహాలు దగ్గరో, రైల్లోనో కనిపించి అతనికి ఉద్రేకం కలిగించి పోయిన స్త్రీలెందరో ఉన్నారు. రాజ్యాన్ని తనదిగా భావించటంవల్ల అతనిలో కలిగిన ఉద్రేకం అందులో సహస్రాంశం లేదు.

కాని రాజ్యంలో చాలా మార్పు కలిగింది. దాసును పెళ్లాడటం నిశ్చయం కాగానే ఆమె మనస్తత్వంలోనే చాలా మార్పు కలిగింది. ఒక అద్దెఇల్లు వదిలి మరొక అద్దె ఇంటికి పోయిన వాళ్ళకు పాత ఇంటి వివరాలు గతంలో లీనమైనట్లు తోచే విధంగా రాజ్యం, ఈ వివాహం స్థిరం కాగానే తాను పెళ్లిని గురించి పెట్టుకుని ఉండిన భావాలూ, ఆశయాలూ, ఆదర్శాలూ ఒక్కసారిగా గతంలో జీర్ణించి పోయాయి. జీవిత వాస్తవం వాటిని రూపులేకుండా మింగేసింది. ప్రపంచంలో ఉన్న ఇన్ని కోట్ల మగవాళ్ళలో ఈ దాసు ఒక్కడే తన భర్త మిగిలినవాళ్ళంతా తనకు

సంబంధంలేని వాళ్లు, తన అన్నా, వదినే, దూరపు బంధువులు. ఇకముందు వాళ్లు అనుకునేవీ, అనేవీ, చేసేవీ తనను బాధించవు. పిల్లల్ని గురించి మాత్రమే రాజ్యం విచారపడింది. వాళ్లు అంత సులువుగా గతంలోకి వెళ్ళిపోయేట్టు కనపడలేదు. వాళ్ళు తనకు జ్ఞాపకం రాకుండా ఉండరు. వాళ్ళేం చేస్తుంటారో, ఎట్లా ఉంటారో అన్న విచారం కలగకుండా ఉండదు.

దాసుతో తన సంసారం ఎట్లా ఉండేదీ రాజ్యం ఊహించుకోలేక పోయింది ఆమె దగ్గిరిగా చూసిన దాంపత్యం తన అన్నా వదినెలది ఒకటే. అందులో తనకు ఆకర్షవంత మైన విషయమేమీ కనిపించలేదు. చలపతి ఒక్కొక్కప్పుడు తన భార్యను మనిషిగానే భావించనట్టుంటాడు. ఆవిడతో చెప్పకుండా తన ఇష్టం వచ్చిన పనులు చేస్తాడు. ఆవిడ తనంతట తాను ఏదన్నా సలహా చెప్పబోతే నోరు మూసేస్తాడు. ఇతర వేళల పెళ్ళానికి దాసుడల్లే ఉంటాడు. ఆవిడ ఎన్ని అబద్ధాలాడినా నమ్ముతాడు. ఆవిడ చెప్పిన దానికల్లా తల ఆడిస్తాడు. ఎప్పుడన్నా చలపతి పెళ్ళాన్ని చచ్చేట్టు కొప్పడతాడు కూడానూ. ఇప్పుడు నయం, రాజ్యం చిన్న తనంలో కొట్టేవాడు కూడానూ.

మొత్తంమీద రాజ్యానికి అన్న కాపరం నచ్చలేదు. ఆ మొగుడు పెళ్ళాలకు ఒకరిమీద ఒకరికి తగినంత గౌరవం లేదు. ఒకరి మానసిక జీవితంతో రెండోవాళ్ళకు సంబంధం లేదు. అయినా వాళ్లు సుఖంగా, ఆదర్శంగా కాపురం చేస్తున్నట్టే లోకం అనుకుంటున్నది.

తన అన్నమీద తన వదినెకున్న దానికన్న తనకు దాసుమీద ఎక్కువ గౌరవం ఉన్నట్టు రాజ్యలక్ష్మి ఊహించింది. దాసు మంచివాడు. అమితంగా మాట్లాడడు. మనుష్యుల్ని తీసికట్టుగా చూడడు, ఎప్పుడూ తన విషయమే చూసుకునే వాడల్లే కనపడడు. పుస్తకాల్లో చెప్పినట్టుగా, తాను దాసును విడిచి ఒక్క క్షణం ఉండలేకపోవటం జరక్కపోవచ్చునుగాని అతన్ని మోసంచేసి, అతనితో అబద్ధాలాడవలసిన అవసరం తనకుండదని రాజ్యం నమ్మింది. తనకు దాసు ఇంట్లో ఇప్పటికన్న ఎక్కువ స్వాతంత్రం ఉంటుంది. చలపతి ఇల్లు పరాయిల్లని అప్పుడప్పుడూ తెలియజేస్తూంటుంది. తన వదినె-ఆవిడకు చలపతి ఇంటిమీద ఉన్నపాటి అధికారం తనకు దాసు ఇంటిమీద ఉండదా?

దాసు పెళ్ళికి చలపతివేపు బంధువులు ఇద్దరో ముగ్గురో వచ్చారు, అందరూ కూడా చలపతినీ, రాజ్యాన్ని అభినందించారు. రాజ్యం మేనమామ మటుకు 'నిన్నోసం విచారిస్తున్నాను' అని రాజ్యానికి టెలిగ్రాం ఇచ్చాడు. దీన్ని దాసుకు తెలీకుండా చలపతి దాచిపెట్టాడు. ఉదయం పదినుంచి పన్నెండు లోపల పెళ్ళి అయిపోయింది. భోజనాలయిన తర్వాత నూతన వధూవరులు ముందు గదిలో కూర్చుని మాట్లాడుకున్నారు ముఖ్యంగా తమ తమ బంధువుల్ని గురించి చెప్పుకున్నారు. రాజ్యం తన మామ ఇచ్చిన టెలిగ్రాం గురించి చెప్పింది.

"మంచివాడు, మనసులో ఉన్నమాట అన్నాడు!" అన్నాడు దాసు.

"మాటలతో ఏమవుతుంది? తను ఇన్నేళ్లూ చూస్తూ ఊరుకున్నాడుగాని నాకు సంబంధం ఒకటీ చూడలేదే?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు కొంచెం ఆలోచించి, "పెళ్ళిఅయి మొగుడు పెళ్ళాల్లో యెవరో ఒకరు పోయేదాకా ఆ దాంపత్యంగురించి ఎవరూ ఏమీ చెప్పటానికి లేదు. పెళ్ళిళ్ళనుగురించి ఆదర్శాలు జాస్తి అయినకొద్దీ పెళ్లిళ్ళు అధ్వాన్నంగా ఉంటున్నాయి" అన్నాడు.

"పెళ్ళి చేసుకునేవాళ్ళు ఒకరిమీద ఒకరికి ఇష్టం వుండి చేసుకుంటే ఏ చిక్కూ ఉండదు" అన్నది రాజ్యం.

"మగవాళ్ళ ప్రపంచానికీ ఆడవాళ్ళ ప్రపంచానికీ మధ్య ఒక అగాధం ఉండగా ఏంచూసి ఇష్టపడతారు. ఈ కాలం కుర్రాళ్ళు ఆడదాని ఫాషన్లు చూసి ముచ్చట పడాల్సిందే. సంఘంలో మగవాళ్ళకూ ఆడవాళ్ళకూ చదువులోను, బుద్ధులులోనూ ఇంత వ్యత్యాసం ఉండగా ప్రేమ వివాహాలు సాధ్యంకాదు ఇంచుమించు సగం పెళ్ళిళ్ళు నీ పెళ్ళిలాగే, ఎదుటున్నవాడు పెళ్లికొడుకన్న లెక్కలో జరుగుతాయి, ప్రస్తుతం ఇంతే. నీ అదృష్టం బాగుందా సుఖపడతావు లేమా, కనపడే లక్షలాది ఆడవాళ్లలోనువ్వొక తెవి."

జీవితంలో ఆనందం ఉండవచ్చునన్న భ్రమ దాసులో కాస్తయినా ఉన్నట్టు కనపడలేదు.

"మీరు కొంతకాలం సంసారం ఈదారుగనుక విరక్తిగా మాటలాడుతున్నారు. కొత్తగా పెళ్లి అయ్యేవాళ్ళకు ఏదో ఆశించాలని ఉండదూ?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు నవ్వాడు.

"ఆనందం కావాలంటే కష్టపడి సృష్టించుకోవాలి గాని దానంతట అది ఎప్పుడన్నా వస్తుందా? అందులోనూ భ్రమలవల్ల కలిగే ఆనందం ఎంతకాలం ఉంటుంది? నీ ఆనం దానికి తోడుపడేవాళ్ళకన్న అడ్డంతగిలేవాళ్ళెక్కువ విరక్తి కలక్క ఏంజేస్తుంది?"

"మిగిలినవాళ్ళు ఎట్లావున్నా చేసుకున్న భార్యా భర్తలు ఒకళ్ళకొకరు ఆనందం యివ్వగలిగితే—"

రాజ్యం ఆ వాక్యం పూర్తిచెయ్యలేదు

"నువ్వు ప్రణయకథలు చదివి చెడిపోయినావు. అందులో ప్రేమించిన జంటలకు వేరే త్రిశంకుస్వర్గం కల్పిస్తారు కథకులు. కాని అటువంటి త్రిశంకు స్వర్గాలు జీవితంలో ఎక్కడున్నాయి? ప్రపంచంలో భార్యాభర్తల సంబంధం ఒకటేనా? తల్లులూ, తండ్రులూ, తమ్ముళ్ళూ అక్కచెల్లెళ్ళూ, పిల్లలూ, ఇరుగు పొరుగులూ, ఆఖరుకు నౌకర్లూ, యజమానులూ ఉన్నారు. మొగుడు పెళ్ళాలు చాల మంచివాళ్ళే అయినా ఈ పెద్దలందరూ సుఖపడ నిస్తారా?"

దాసు ఇంత నిరాశావాది అని రాజ్యం ఊహించ లేదు. అతను జీవితంలో బాధ పడ్డవాడల్లే కనిపించడు పైకి.

"మీ రెన్నడూ సుఖపడలేదా? మీ మొదటిభార్యతో అయినా?" అన్నది రాజ్యం సాహసించి.

"సుఖపడకేం? చాలా సుఖపడ్డాను. ఇష్టమైన పుస్తకాలు చదివితే ఆనందంగా వుంటుంది. కష్టపడి ఏదన్నా

సాధిస్తే ఆనందం వుంటుంది. జీవితాన్ని అర్థంచేసుకోవటంలో కూడా ఆనందం ఉంది. ముఖ్యంగా మనుషుల్ని బాగా అర్థంచేసుకోగలరా?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు నవ్వాడు. "మనుషుల్ని గురించి సామాన్యంగా పొరపాటుపడను" అన్నాడు.

"నే నెరిగిన మనిషి నెవర్ని గురించన్నా చెప్పండి."

మీ అన్నను గురించి నే నేమనుకుంటున్నానో తెలుసుకోవాలని ఉందా?"

"పోనీ, ఆయనను గురించే చెప్పండి" అన్నది రాజ్యం.

"ఈ పెళ్లికి నిన్ను బలవంతాన ఒప్పించ లేదుగదా?" అన్నాడు దాసు.

"ఎబ్బే లేదు. నేను మీాకు రాశానే?" అన్నది రాజ్యం.

"అందుకే అనుమానం కలిగింది" అన్నాడు దాసు.

రాజ్యం ఆ విషయం అంతటితో పోనిచ్చింది.

కాస్సేపుండి దాసు, "నీకు ముందుగా తెలియటం మంచిది. మా ఇల్లు భూలోకనరకం."

దాసు ఏమీా దాచకుండా తన తల్లిని గురించీ, అక్కను గురించీ పిల్లల్ని గురించీ రాజ్యానికి చెప్పేశాడు.. అతనట్లా చెప్పటం స్నేహపూర్వకమైన చర్య. మనసులో ఉన్న మాటలు చెప్పుకోటానికి దాసుకు అప్తులెవరూ లేరు. చాలా ఏళ్ళకు రాజ్యం దొరికింది. తన మనసును బాధించే విషయాలు చెప్పుకోటంవల్ల మనస్సుకు సుఖం కలగటమే

కాక రాజ్యం ఈ విషయాలన్నీ విన్నంతమాత్రాన్నే అప్పు రాలైనట్టుగా దానుకు తోచింది.

అయితే రాజ్యం అచ్చగా అప్పురాలల్లే, అప్పుకు కష్టాలు పంచుకుని సానుభూతి పొందేదానల్లే ఈ విషయాలు విన లేదు. కొంత స్వార్థంతో, ఈ విషయాలు తనకు కూడా సంబంధించబోతున్నాయన్న భావంతోనే విన్నది.

11

రాజ్యం అత్తవారింట అడుగుపెట్టింది. అత్తగారినీ, వదినెగారిని చూసింది. ఈ ఇంట్లో తనకు ఏ అధికారమూ లేకుండా చెయ్యటానికి వాళ్ళు ప్రయత్నిస్తారని ఆమె కనుగొన్నది. ఆమె జీవితంలో ఎన్నడూ ఎవరితోనూ సంఘర్షణపడి ఎర గదు ఎప్పుడూ పరిస్థితులకు తల ఒగ్గుతూనే వచ్చింది. కాని వెంకమ్మనూ భాగ్యమ్మనూ చూడగానే రాజ్యానికి "పిల్ల పెత్తనం నేను ఒప్పుకోను, పిల్లు నాదాంకి రావలసిందేగాని, వాళ్ళ దారికి నేను చచ్చినా రాను" అనిపించింది ఈ భావం రాజ్యానికి ఎంతో ఉత్సాహాన్నిచ్చింది.

రాజ్యానికి ఇటువంటి ఆలోచన గలగటానికి కార ణాలు చాలా ఉన్నాయి. ఆమె చదువుకున్న పిల్ల. చదువు వల్ల ఇంకేమీ అబ్బకపోయినా చదువులేని వాళ్ళెటు వ

తృణీకార భావం ఒక్కటి తప్పనిసరిగా అబ్బింది. అదికాక ఆమె అదివరలో ఇతరుల నిర్ణయాలకు తల ఒగ్గిందంటే ఇటువంటి పురాతన వ్యక్తుల కెన్నడూ తల ఒగ్గలేదు. ఈ వెంకమ్మ భాగ్యమ్మలవంటి మనుష్యుల అభిప్రాయాలను ఆమె యెన్నడూ ఖాతరు చెయ్యలేదు. ఇంకొక విషయమేమంటే ఇదివరకూ తాను అవివాహిత కనకనూ, తన వివాహం ఇతరులు చెయ్యవలసిందే కనుకనూ రాజ్యాన్ని ఒక విధమైన అసమర్థతా భావం వెంటాడుతూ వచ్చింది. పెళ్ళి అయిపోవడంలో ఆమెలో కలిగిన మానసిక పరివర్తన ఈ అసమర్థతా భావం తుడిచిపెట్టుకుపోయింది. ఇప్పుడిక తాను ఎవరికీ తల ఒగ్గనక్కర్లేదు. రెండో పెళ్ళివాణ్ణి పెళ్ళాడి తన అసమర్థతను పరిహారం ఇచ్చుకున్నది. ఇక తాను ఎవరికీ వెరవనవసరంలేదు. ఇప్పుడు తనకున్న బాధ్యత మోవత్తూ తన భర్తకే. అదృష్టవశాత్తూ అతను అదివరకే తన పక్షమై ఉన్నాడు. ఒక వేళ అతను తన తల్లిని గురించీ, అక్కను గురించీ తన భావాలు బయటపెట్టి ఉండకపోయినా అతడు తన పక్షాన ఉంటాడని ఆమెకు సందేహం కలిగిఉండేది. అటువంటి సందేహానికి అవకాశం ఏదీ?

వెంకమ్మా భాగ్యమ్మా కూడా కొత్తపెళ్ళికూతుర్ని ఆట్టే పలకరించటానికి ప్రయత్నించక బెట్టుగా ఉన్నారు. వాళ్ళ దృష్టినుంచి రాజ్యం ఎటువంటి అర్హతా లేని మనిషి. "ముండను తెచ్చినట్టు తెచ్చాడు పెళ్ళాన్ని తెచ్చినట్టు తేలేదు" అని వాళ్ళు అదివరకే అనుకుంటున్నారు. దాని పెళ్ళి తాము చూడలేదు. తోడ గుడ్డకూడా లేకుండా

రాజ్యం కాపరానికి వచ్చింది అటువంటి మనిషి దగ్గిర లాంఛనాలూ, మర్యాదలూ అవసరం లేదు ఒకవేళ రాజ్యం తనపట్ల వినయవిధేయతలు కనబరిచి, కాళ్ళా వేళ్ళా పడి కొంతకాలం తపస్సు చేస్తే వాళ్ళిద్దరూ అనుగ్రహించి కనికరించి ఆమె తప్పులు మన్నించే వాళ్ళేమో. కాని రాజ్యం అటువంటి ప్రయత్నంలో ఉన్నట్టు కనపడ లేదు.

"ఆవిడ నా అమ్మ, యీవిడ మా అక్కయ్య, వాడూ వాడూ, నా పిల్లలు" అని రాజ్యానికి దాసు పరిచయం చేశాడు.

రాజ్యం అందరికేసి ధైర్యంగా చూసింది. ఎవరూ మాట్లాడ లేదు.

"నేను స్నానం చేసి బట్టలు మార్చుకోవాలి" అని రాజ్యం అందర్నీ ఉద్దేశించి చెప్పి, తన భర్త పడక గది లోకి వెళ్ళిపోయింది. ఆమె తన పెట్టెలూ పక్కచుట్టా అందులోనే పెట్టించుకున్నది.

తర్వాత కొంతసేపటికి రాజ్యం ఇవతలికివచ్చి భాగ్యమ్మను చూసి, "ఏమండీ వదినెగారూ—నాకిల్లంతా ఒక సారి చూపిస్తారా?" అన్నది.

"చూపించటానికేముంది. మహారాజుగా చూడు. సావిడీ, పంచా, నట్టిల్లూ వంటిల్లూ, దొడ్డీ, స్నానాల గదీ—ఇందులో గుర్తుపట్టనిదేముంది. పడకటిల్లు చూడనే చూశావుగా?" అన్నది భాగ్యమ్మ

రాజ్యం స్నానం చేసివచ్చి తన గదిలో ప్రవేశించింది. ఆమె బయటికి వచ్చిన జాడ లేదు.

"ఏమిటి దీని ఉద్దేశం? పెంగురంగా అని పోయి గదిలో కూచున్నది పనీ పాడు చెయ్యదా ఏం? మనం కాచి పోస్తామనుకుంటున్నదా? తనకోసం మొగుడు వంట లక్కను పనిదాన్ని పెట్టాడనుకుంటున్నది గామాలు!" అని తల్లి కూతుళ్ళు తమలో తాము రుస రుస లాడుకున్నారు.

ఆ పూట దాసు అన్నం తినబోతూ రాజ్యాన్ని కూడా తనతోబాటు భోజనానికి పిలిచాడు. ఇద్దరూ కలిసి అన్నం తిన్నారు. తర్వాత దాసు స్కూలుకు వెళ్ళాడు. రాజ్యం వెళ్ళి గదిలో కూర్చున్నది

మధ్యాన్నం దాసు ఇంటికి వస్తాడనగా వెంకమ్మ "అన్నట్టు చంటివాడేడే?" అని కూతుర్ని అడిగింది.

"ఏమో నేను చూడలేదే?" అన్నది భాగ్యమ్మ.

ఇద్దరూ చేరి ఇంటి కప్పెగిరిపోయేట్టు "ఒరే నాన్నా చిన్నాడా? సత్యం?" అని కేకలు పెట్టారు.

రాజ్యం తనగది వాకిట్లోకివచ్చి నిలబడింది! ఆమె చంకలో ఉన్నాడు సత్యం.

తల్లీకూతుళ్ళకు ఏమనాలో తెలియలేదు.

"పిల్లవాడికోసం జాముసేపటినుంచీ వెతుకుతుంటే దగ్గిర పెట్టుకుని మాట మాత్రం చెప్పకూడదూ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఇప్పుడేగా వెతుకుతున్నారూ?" అన్నది రాజ్యం.

"ఇప్పుడు వెదుక్కోవటమేమిటీ? జామున్నర క్రింద ననగా వాడికి అన్నం వేళయితేనూ?" అన్నది వెంకమ్మ. ఆవిడ జామున్నర లెక్క తెమలేదికాను.

"పది గంటలకు వాళ్ళ నాన్నగారితో పాటు తిన్నాడుగా? ఒంటిగంటకల్లా మళ్ళీ అన్నమా?"

"ఇవాళింకే ఇవాళొచ్చావు నీకు తెలుసాయేం వాడెప్పుడెప్పుడు తినేది?" అన్నది అత్తగారు.

"తెలియదుగాని పదిగంటలకు అన్నంతిన్న పిల్లవాడు మళ్ళా ఒంటిగంటకల్లా తినక్కర్లేదని తెలుసు. మీరన్నట్టు జామున్నర కిందటే వాడికి తిండివేళ అయితే ఆకలికి ఏడవడేం?" అన్నది రాజ్యం.

"నీతో అధిక ప్రసంగం చెయ్యటానికి నాకు తీరిక లేదు. పిల్లవాణ్ణి ఇలా ఇచ్చెయ్యి" అన్నది అత్తగారు.

"వాడికి కావలసింది నే చూస్తానులెండి. మీకు పిల్లల్ని పెంచటం గురించి సరిగా తెలిసినట్టు లేదు. వాడి పొట్ట చూడండి ఎలా బానల్లేఉందో! రొమ్ములేమో ఎండుకు పోయాయి నా వల్లకాకపోతే పెద్దవారు మీరున్నారు సలహా అడుగుతాను" అన్నది రాజ్యం వెటకారంగా.

వెంకమ్మ నిర్ఘాంతపోయింది. ఘాటుగా ఏమనాలో అని ఆలోచిస్తుండగా దాసువచ్చాడు.

కోడలిమీద ముంచుకొచ్చే కోపాన్ని వెంకమ్మ కొడుకుమీద వెళ్ళగక్కింది.

"ఇదేమిట్రా? ఇట్లా దాపరించింది? పిల్లవాణ్ణి గదిలో పెట్టి దాచి ఇవ్వమంటే ఇవ్వదేం? మూడేళ్లవాణ్ని నా డొక్కలో పెట్టి పెంచింది దీనివాత పెట్టటానికట్రా? మంచి పనే!" అన్నది వెంకమ్మ మొహం కండలూడ బెరుక్కుంటూ.

దాసు పెళ్లాం చంకలోవున్న తన రెండో కొడుకు వంక ఒకసారి చూసి "వాడికేం లోటువచ్చిందిప్పుడూ! మూతంతా విభూతి రంగులేదు. అది తప్పిస్తే జుట్టు దువ్వినట్టుంది. మొహం తుడిచి కాస్త శుభ్రంగా ఉంచినట్టుంది. అందుకేనా నీకు మంటా?" అన్నాడు

"వాడికి అన్నం పెట్టక్కరలేదుట! వాడి పొట్టకు అప్పుడే దిష్టిపెట్టింది మహాతల్లి" అన్నది వెంకమ్మ.

"నన్నే అన్నదానివి నా పెళ్లాన్ననవూ? నీ లెక్కలో నా పిల్లలకు సవితితల్లి వేగా? ఇక నాతో చెప్పి ఏం లాభం? నువ్వు బాధపడక వూరుకో. దానికి పిల్లలు పెంపకం బాగానే తెలుసు" అన్నాడు దాసు.

"నాకు పిల్లలు పెంపకం చాతకాదని అదివరకే అన్నావుగా? ఇంటో అడుగుపెడుతూనే దానిచేత కూడా అనిపించావూ! ఇంకేం?" అన్నది వెంకమ్మ

"నా చేత ఎవరూ అనిపించలేదు సుమండీ! అసలే పొట్టచెడి ఉన్న పిల్లవాడికి గంటకోసారి అన్నం పెట్టాలంటే మీకు పిల్లల పెంపకం తెలీదని నేనే తెలుసుకున్నా. వెనకటి కెవరో నా పేరేమిటా తెలిసిందని అడిగినట్టుంది మీ రనే మాట" అన్నది రాజ్యం.

రాజ్యం మంచి తెగువమారి ఉండటం కనిపెట్టాడు దాసు. కాని ఆమెను అదుపులో ఉంచడం లేదు. తన సహాయం కోరకుండా రాజ్యం తన తల్లిని వంచుకు రావటమే అతనికి కావాలి.

ఆమె చిన్నమెత్తు పనికి కూడా రావటం లేదని, వెంకమ్మ కొడుక్కు ఫిర్యాదు చేసింది.

“రోజల్లా ఆ గదిలో కూచోనుంటే దాని ఉద్దేశ్యం ఏమిటసలు?” అన్నది తల్లి. “నేను వంటకత్తెననుకుంటున్నదా? ఏమిటీ రాణీవాసం? నా కర్థం కాకుండా ఉందే!”

దాసు భార్యకేసి చూశాడు.

“నేను చేసేపని ఏదన్నా వుంటే చెప్పరాదా? దీనికి పంచాయితీ లెందుకూ? నేను గదిలో ఊరికే కూచో లేదు. పిల్లవాడికి చొక్కాలు కుడుతున్నా. ఇందులో ఒకరు వంటలక్కేమిటీ? ఒకరు పనిమనిషేమిటి? నాకూ వంట చెయ్యటం చాతనవును. కావలిస్తే వంటంతా నేనే చేస్తా, వంటలక్కనా అని అనుకోకుండానే!” అన్నది రాజ్యం.

“ఇంటి మనిషి ఇంటిపనులు కనుక్కుని చెయ్యాలిగాని ఒకరు చెప్పేదేమిటి?” అన్నది అత్తగారు.

“నేను చేస్తున్నది నా సొంతపని కాదు” అన్నది రాజ్యం.

“ప్రతిదానికీ నాతో చాడీలు చెప్పకండి. నేను తీర్పులు దిద్దేవాణ్ణి కాను. ఏదన్నా తేలకపోతే మీరూ మీరూ తేల్చుకోండి” అన్నాడు దాసు.

12

గోపీ మటుకు తన సవతి తల్లిని గురించి ఎటూగాని పరిస్థితిలో పడ్డాడు. రాజ్యం ఇంకా కాపురానికిరాకపూర్వమే వితంతువు లిద్దరూ వాడి మనస్సు బాగా విరిచి పెట్టారు.

"ఒరే, మీ నాన్న మళ్లీ పెళ్ళిచేసుకుంటున్నాడ్రా! నీకు సవితి తల్లి వస్తుంది. నిన్నూ, నీ తమ్ముణ్ణీ నానా హింసలూ పెడుతుంది. అందుకే మీ నాన్న పెళ్ళి చేసుకుంటున్నాడు. నువ్వంటే మీ నాన్నకు మరీ కోపం. అవునా, కాదా? నీకు మీ నాన్న ఇష్టమా, మే మిష్టమా? నా తండ్రే! నే చచ్చిపోయినానే! వాడికి మట్టుకు తెలీకుటే? అయితే చూడు నాన్నా, మీ సవితి తల్లి నిన్నేమన్నా అంటే ఏం చేస్తావో చెప్పు చూతాం? ఛీ! అది నువ్వు చంపితే చస్తుందిట్రా! మన అందరి ఆయుస్సూ పోసుకు బ్రతుకుతుందిగాని! నిన్నేమన్నా అంటే నాకో, అత్తయ్యకో చెప్పేం? మీ నాన్నకు చెప్పకు, వినిపించుకోడు"

ఈ ధోరణిలో గోపీకి చాలా రోజులు రహస్యబోధ జరిగింది. వాడు ఏ కారణంచేతో తన సవతితల్లి కూడా తన నాయనమ్మలాగేనూ వితంతువై ఉంటుందని ఊహించుకున్నాడు. ఆ మనిషిని గురించి తన మనస్సులో ఒక రూపం కల్పించుకుని ఆ రూపాన్ని మనస్ఫూర్తిగా ద్వేషించాడు. అందుచేత వాడికి ముందుగా చేసిన ఉపదేశం దాదాపు

వ్యర్థమయ్యింది. ఎందుకంటే; గోపీ ద్వేషించిన మనిషికీ రాజ్యానికీ ఏమీ సంబంధం లేదు. రాజ్యం వాడి కళ్ళకు కళకళ్ళాడుతూ ఎంతో ముచ్చటగా కనపడింది. అంత చిన్న వయసుదీ, అందులో పునిస్త్రీ ఇంటో మసలటం వాడెరుగడు, వాడికి తన తల్లి ఏమీ జ్ఞాపకం లేదు. నగలు పెట్టుకుని, మంచి చీర కట్టుకుని, ఇంత పెద్ద జెడా, జెడలో పూలూ పెట్టుకునీ, చేతుల గాజులూ, మెళ్ళో నగలూ గలగల్లాడుతూ రాజ్యం అటూ ఇటూ కదులుతుంటే గోపీ ముగ్ధుడైపోయినట్టయినాడు

రాజ్యం స్నానానికి వెళ్ళిన సమయంలో వితంతువులు వాణ్ణి వంటింట్లోకి పిలిచి మళ్ళీ పురెక్కించవలసి వచ్చింది. రాజ్యం స్నానం చేసి వచ్చి గదిలో మొహానికి పౌడరు వేసుకుంటుండగా గోపీ యోధుడల్లే గదిలోకి వెళ్ళి తన సవతి తల్లి కెదురుగా, చేతులు వెనక్కి కట్టుకుని నిలబడ్డాడు.

"ఏం?" అన్నది రాజ్యం నవ్వుతూ.

గోపీ మాట్లాడ లేదు.

"నీ పేరేమిటి?" అన్నది రాజ్యం అద్దంలో మొహం కలయజూచుకుంటూ.

గోపీ దానిక్కూడా సమాధానం చెప్పలేదు.

"నువు చెప్పకపోతే నాకు తెలుసులే నీ పేరు గోపి" అన్నది రాజ్యం వాడికేసి చూస్తూ.

"నువ్వు మా యింటి కెందుకొచ్చావు? ఫో!" అన్నాడు గోపి.

"ఈమాట ఎవరన్నారురా?" అన్నది రాజ్యం.

గోపి మొహంలో ఏదో భయం కనిపించింది. వాడొక్క క్షణంపాటు కళ్లు పెద్దవి చేసి రాజ్యంకేసి చూసి గదిలోనుంచి పారిపోయినాడు.

గదిలో రాజ్యం అన్నమాట ఏ చాటునుండో భాగ్యమ్మ విని అయినా ఉండాలి. లేదా గోపి వెళ్ళి ఆవిడకు చెప్పి అయినా ఉండాలి. మరి అయిదునిమిషాల అవతల దొడ్లో మడి బట్టలు ఆరేస్తున్న భాగ్యమ్మ "ఆ రేళ్ళ వెధవకు ఎవరేమిటో తెలీదూ? ఒకరు చెప్పాలా ఏమిటి?" అని గింజుకోవటం గదిలో ఉన్న రాజ్యానికి వినిపించింది.

ఏమయినా రాజ్యం గోపీని ఆకర్షించటం మానలేదు. వాడు ఉన్నట్టు ఉండి రాజ్యం గదిలో ప్రవేశించాడు. రాజ్యం కేసి అట్లాగే చూసేవాడు. రాజ్యం తనకేసి చూడగానే పారిపోయేవాడు. ఇది మొదటి దశ. కొద్దిరోజుల్లో వాడు తనతో సావాసము ప్రారంభిస్తాడని రాజ్యం ఊహించింది. తాను నొందరపడ దలచలేదు ఎట్లాగైనా ఈ పిల్లలిద్దరిని విత్తంతువులనుంచి వేరు చెయ్యాలనే పట్టుదల ఆమెకు కలిగింది. ఆ పిల్లలమీద ఆమెకింకా అనురాగం లేదు. కాని ఇటువంటి ఉద్యమం ఒకటి పెట్టుకోవటం అవసరమనీ, లేకపోతే తనకీ యిల్లు దుర్భరమవుతుందనీ రాజ్యం అనుకుంది.

ఏ పని చెబితే ఆ పని చేస్తానని రాజ్యం మాటవరసకు అన్నదే గాని, అత్తగారూ ఆడబిడ్డా పురమాయించే పనులు

చేద్దామన్న ఉద్దేశం ఆమెకు లేదు. ఈ సంగతి ఆమె దాసుకు చెప్పింది.

తన భార్య ధోరణి దాసుకు పూర్తిగా నచ్చలేదు. పిల్లల్ని శాసించాలనే ఆకాంక్ష దాసుకు లేదు. ఎవరిని గాని శాసనం క్రిందఉంచే ఓర్పు దాసుకు లేదు. తన తల్లిని కూడా అతనెన్నడూ శాసించలేదు. కాని తల్లిని శాసించలేకపోయినా దనిపించుకోటానికీ, పిల్లల్ని శాసించలేకపోయినా దనిపించుకోటానికీ వ్యత్యాసం ఉంది. రెండో పెళ్ళాం మొగుణ్ణి చెవులు పిడకలు కట్టి ఆడిస్తున్నదన్న మాట రావటం జమీ ఖ్యాతికే మంచిది కాదు. రాజ్యానికీ మంచిదీ కాదు.

కాని రాజ్యం ఇంట్లో తన అధికారం చెలాయించుకో గలిగితే తనకూ, పిల్లలకూ మంచిదేకాక, కొంపలో నిజమైన శాంతి ఉంటుంది. అందుచేత తన భార్య పద్ధతులు తనకు పూర్తిగా నచ్చకపోయినా దాసు ఆమెకు అడ్డం రాదలచలేదు. అదీకాక రాజ్యం తనతో ముందు చెప్పకుండా ఏదీ చెయ్యదు. "నా అంతట నేను వాళ్ళతో గిల్లికజ్జా పెట్టుకోను. మీరు ఒక్కనాటికీ అనుకోకండి" అని మాట ఇచ్చింది రాజ్యం.

ఆమె సత్యానికి అన్నిపనులూ తానే చేసేది. వాణ్ణి వెయ్యి కళ్ళతో కనిపెట్టి ఉండేది. ఎప్పుడు అవకాశం దొరికినా వితంతువులు వాణ్ణి గద్ద తన్నుకుపోయినట్టు తన్నుకుపోయి ఏదో ఒకటి మేపటానికి ప్రయత్నించేవాళ్ళు.

"అలా పిల్లలను ప్రతిగడ్డీ పెట్టరాదు. నే చెబితే మీకు నమ్మకం లేకపోతే ఏ డాక్టర్నన్నా అడగండి. పెట్ట దలచినవాళ్ళు చాటుచాటున పెట్టటంకూడా దేనికి? ఇంటికి పెద్దవాళ్ళు పెద్దరికంగా ఉంటే బాగుంటుంది" అనేది రాజ్యం.

"చాల్లే, మాటలు నేర్చావ్! నువుగాంగా వచ్చి మా దొంగతనం పట్టావు!" అనేది వెంకమ్మ.

"ఇటువంటి దొంగతనాలు పట్టటానికి పోలీసులు కావాలా?" అనేది రాజ్యం.

సత్యంతో వితంతువులకు ఇంకో చిక్కొచ్చింది. వాళ్ళ చంకలో ఉండగా రాజ్యం, "రా, నాన్నా" అని పిలిస్తే ఇక వాళ్ళ చంకలో ఉండేవాడు కాదు.

ఒకరోజు తల్లి కూతుళ్ళు దాసుతో పెద్ద పెట్టున ఫిర్యాదు చేశారు. "ఇదేమిట్రా? ఆ చంటి వెధవ మమ్మల్ని ముట్టుకుంటే మైలపడిపోతాడూ? ఈ మూడేళ్ళూ వాణ్ణి మేం సాకామా, తను సాకిందా? ఒక్క క్షణం వాణ్ణి మా దగ్గిర ఉండనివ్వదేం? ఆ పిల్లలకోసం కాకపోతే ఈ కొంపలో మే మెందుకున్నట్టూ? ఈవిడను కాచి పొయ్యడానికా?"

అంతా విని దాసు "దానికి వాణ్ణి పెంచే పద్ధతి మీకన్న బాగా తెలుసు సవతి తల్లి పిల్లవాణ్ణి గారా బంగా చూస్తున్నదని తహ తహ లాట్టం నే నెక్కడా చూళ్ళేదు. ఈ నెల రోజుల్లోనూ వాడు ఎంతో బాగుపడ్డాడు. వాడి పొట్ట తగ్గిపోయింది. బొంకల్లే ఉండేవాడు. ఎత్తుకుంటే

బరువుగా ఉంటున్నాడు, మనుషుల మొహాలు చూసి ఇంత కాలానికి నవ్వుతున్నాడు. కాస్త కాస్త మాటలు కూడా వస్తున్నాయి తప్పటడుగులు వేస్తున్నాడు. ఇదంతా చూసి సంతోషించలేకపోతే మీకు వాడిమీదున్న అపేక్ష ఎటువంటి దనుకోవాలీ?" అన్నాడు.

"మూడేళ్ళు నిండటానికి సిద్ధంగా ఉన్న వెధవ తప్పటడుగులు వేయటం నీ పెళ్ళాం మహాత్యమే నంటావ్?" అన్నది తల్లి.

"అట్లా అయితే మూడేళ్ళపాటు వాడు ముడ్డిన దేకటం నీ మహాత్య మనుకుంటాలే. అవసరమైనదానికీ అవసరం లేనిదానికీ రాద్ధాంతం చెయ్యకండి" అన్నాడు దాసు.

ముందు ముందు ఏమైనా ప్రస్తుతానికి మట్టుకు కొంపలో అశాంతి హెచ్చటం దాసుకు కనిపించింది. వెంకమ్మకు కోడలిమీద రోజు రోజుకూ పగ జాస్తి అయిపోతున్నది. ఒకనాడు ఆవిడ వంట మానేసి ఒంట్లో బాగా లేదని పడుకున్నది.

"ఏమండీ వంట మీరు చేస్తారా? నన్ను చెయ్యమన్నారా?" అని రాజ్యం భాగ్యమ్మ నడిగింది.

"ఇంతెత్తు చాకిరి ఒంటెత్తున చెయ్యాలి. ఎట్లా తెములుతుందమ్మా?" అన్నది భాగ్యమ్మ, మడిబట్టలు ఆరేసుకుంటూ.

"నన్ను చెయ్యమంటే నేను చేస్తా. కాని నాకు తడీ, మడీ ఆచారము, తెలీవు" అన్నది రాజ్యం.

రాజ్యం వంటింటోకి ప్రవేశించిన మరుక్షణం వెంకమ్మ పక్కమీదినుంచి లేచి వచ్చి "నువు వంట చెయ్యకపోతే పీడా పోయింది. ఇల్లంతా మైల చెయ్యకు" అని రాజ్యాన్ని సాగనంపి, "మడి తెలీనుట! బ్రాహ్మణ జన్మ తలా? ఇంటో ఆచారం గలవాళ్ళం ఏడి స్త్రిమిగా? తడి బట్టకడితే వొళ్లు పుచ్చిపోతుంది కామాలు" అని తనలో తాను మాట్లాడసాగింది.

రాజ్యం ఇంటిపని ఏమీ చెయ్యటంలేదన్న ఆరోపణ మీద దాసు పంచాయతీ చెయ్యక తప్పిందిగాదు. దాసు ఈ పంచాయతీని చాలా నేర్పుగానే జరిపాడు. పాచిపని చెయ్యటానికి మనిషి ఉన్నది. మిగిలిన "చాకిరీ" యావత్తూ వెంకమ్మ–భాగ్యమ్మల ఆచారానికి సంబంధించినవేగాని మరొకటి కాదు. రాజ్యం ఎంత ఆచారంగా ఉండటానికి ఒప్పుకున్నా పునిస్త్రీ ఆచారం వితంతువులకు ఎన్నటికీ సరిపోదు. పైగా పిల్లలున్నారు. రాజ్యం రాకమునుపు వెంకమ్మో, భాగ్యమ్మో ఎవరో ఒకరు పిల్లలకోసం మైలలో ఉండేవాళ్ళు మిట్టమధ్యాహ్నందాకా ఇప్పుడు ముగ్గురాడవాళ్ళు మడిలో ఉండటం అర్థం లేనిపని. రాజ్యం మడిలోకి రాకుండా ఉండటం అన్నివిధాలా మంచిదని దాసు తేల్చాడు.

13

గోపీలో కొంత మార్పు కలుగుతున్నదిగాని, అది ఇంకా పైకి కనపడటంలేదు. వాడింకా వెనుకటిమాదిరిగానే తన నాయనమ్మమీదా, సాగినంతవరకు మేనత్తమీదా తన ప్రభావం చూపిస్తూనే ఉన్నాడు. వాడు ఏడిచి రాగాలు పెట్టినప్పుడెల్లా వెంకమ్మ జావజావయి హిరణ్యాక్షవరాలు వాగ్దానం చేస్తూనే ఉంది. అయినా వాడి కిప్పుడు ఆవిడమీద విజయం సాధించటంలో వెనకవున్న ఆనందం లేదు. ఒక్కసారి రాజ్యం తనను చూసి జాలిపడి, తన పక్షంఅయితే బాగుండుననని వాడికి మహా ఉన్నది. అటువంటప్పుడు వాడు తన నాయనమ్మా, మేనత్తా, "ఎందుకేడుస్తున్నావురా?" అని అడిగితే సమాధానం చెప్పక ఏడుస్తూనే రాజ్యం గది వైపు చూసేవాడు.

"ఒరే, ఒక్కమాట విను. ఈ మాటకు సమాధానం చెప్పి, తరువాత ఏడుద్దువుగాని" అని వెంకమ్మ రహస్యంగా చెప్పేది. వాడు ఏడుపు మానేవాడు.

"మీ పిన్ని నిన్నేమన్నా అన్నదా?" అని అడిగేదావిడ రహస్యంగానే.

దాంతో వాడు మరింత పెద్దపెట్టున శోకం ఎత్తుకునేవాడు.

"అదే ఏదో చేసి ఉంటుంది, ఇంకా సందేహం దేనికి?" అని భాగ్యమ్మ తల్లి తీర్మానించేది.

"ఏమన్నా అంటే మనతో చెప్పకూడదుటే, పిచ్చి వెధవ! దానిసంగతి మనం కనుక్కుంటాంగా?" అనేది వెంకమ్మ.

భాగ్యమ్మ గొంతెత్తి, "కాకపోయినా, తన మానాన తనుండరాదూ? చిన్న వెధవ, వాడిజోలి తన కెందుకూ? తల్లి లేనివాడని అంత అలుసా?" అని పేలేది.

రాజ్యం ఈ మాటలువిని తననే అంటున్నట్టు ఊహించేది. కానివాళ్ళతో ఏమీఅనక దాసుతో మాత్రం తరువాత చెప్పేది.

"వాళ్ళకు నేనే అపకారమూ చెయ్యలేదుగదా, నన్ను వీళ్ళింత ద్వేషంతో ఎందుకు చూస్తారా అని ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. వీళ్ళు నిజంగా ఇంత కుళ్ళుమనుషులు కాదేమో, నేనే వీళ్ళలో ఈ కుళ్ళు తెచ్చిపెట్టానేమో అనికూడా అనిపిస్తుంది. మనుషులకు అసూయ లుండొచ్చు. మా వదినెకు నన్నుచూస్తే, అసూయగానే ఉండేది. ఆవిడా ఆవిడ మొగుడూ, పిల్లలూ హాయిగా ఉండకుండా నేను పానకంలో పుడకల్లే, సత్రికాయల్లే మధ్య ఉంటూ ఉండేదాన్ని. అయితే ఏమాట కామాటే చెప్పాలి. ఆవిడ నాపట్ల ఇంత ఘోరంగా ఎన్నడూ ప్రవర్తించలేదు. ఒకప్పుడు కాకపోతే ఒకప్పుడన్నా నాతో నుంచిగా ఉండేది ఆవిడ తత్వం నాకు మొదట అర్థంకాకపోయినా పెద్దయినాక నన్నా అర్థమయింది. కాని వీళ్ళ తత్వం అర్థం చేసుకోవాలంటే నా చదువూ నాకున్న తెలివితేటలూ చాలటంలేదు. ఇంత తెలీని మనుషుల

మాటలు పట్టించుకోవటమేమిటని ఒక్కోసారి అనిపిస్తుంది గాని, ఒకొక్కప్పుడు మాత్రం వీళ్ళచేత ఈ మాటలన్నీ ఎందుకు పడుతున్నానా అనిపిస్తుంది... నేను మీకోసన్నా చెప్పుకుంటున్నా. అది కూడా నోచుకోని ఆడవాళ్ళెందరున్నారో?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు తన తల్లిని గురించి, అక్కను గురించీ అదివరకు బాధపడ్డ దానికంటే కూడా ఈ మాటలకు ఎక్కువ బాధపడ్డాడు.

"మావాళ్ళ సంగతి నాకు తెలీదా? ఇంకేందుకూ, కాకపోతే నన్నుచూసి అయినా వాళ్ళను కొంతవరకు సహించు. మరీ దుర్భరమైనప్పుడు ఏదో ఒకటి చెయ్యవచ్చు. ....సత్యం బ్రతికి బట్టకడతాడని నే నెన్నడూ ఆశపడలేదు. అటువంటిది ఇప్పుడు వాడిమీద ఆశ కలుగుతున్నది. గోపీని కూడా నువు బాగు చెయ్యగలవేమో అనే ఆశ పీకుతున్నది. నువ్విప్పుడు వాణ్ణిచూసి నమ్మలేవేమోగాని, ఒకప్పుడు వాడు తనముద్దు బిడ్డ. వాడికి తెలివితేటలుండేవి, తెలివిగా మాట్లాడేవాడు. వాణ్ణి ఇవాళ నేనే గుర్తుపట్టలేను. మా అమ్మ వాణ్ణి అట్లా చేసింది" అన్నాడు.

"ఇప్పటికన్నా వాడు తెలివిగలవాడే. కాని ఏం లాభం?" అన్నది రాజ్యం.

రాజ్యం దగ్గిర చీమ తలకాయంత అలుసు ఎట్లాగన్నా దొరుకుతుందేమోనని గోపీ విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. వాడు రాజ్యం దృష్టి ఆకర్షించటానికి అచ్చంగా ఏడ

పటమేకాక, కోతివేషాలు కూడా వేసేవాడు. ఈ వేషాలు చూసి వాడి నాయనమ్మ చాలా అబ్బురపడేది. "ఓరి వెధవా!" అని ముక్కుమీద వేలేసుకుని ఆనందించేది.

ఏడిచినా, కోతి మొగ్గలు వేసినా తన నాయనమ్మ అంత సులభంగా తనచేత ఆకర్షించబడుతుందిగదా, తన సవతి తల్లి ఎందుకు గమనించలేదని గోపీ ఆశ్చర్యపడేవాడు. లోపల తనతో మాట్లాడాలని ఉండే రాజ్యం బెట్టు చేస్తున్నదని గోపీ కొంతకాలం ఆత్మవంచన చేసుకున్నాడు.

"నా గదిలోకి వచ్చి కోతి గంతులు వెయ్యకు. నాకు తగని అసహ్యం. నువ్వు ఏడిచినా కూడా అసహ్యమే" అని రాజ్యం వాడితో ఖచ్చితంగా చెప్పేసింది ఒకసారి.

ఇంత అవమానం భరించలేక గోపీ కిటికీలో ఉన్న అద్దం తీసుకుని లాగి గోడకేసి పగులగొట్టాడు. వాడి తప్పు లేకు అటువంటి అఘాయిత్యం చేస్తే వెంకమ్మయితే వాడికి సాష్టాంగపడి వాడినోట అడక్కుండానే అన్ని వరాలూ ఇచ్చేస్తుంది "సీ కోపం వచ్చిందా నాన్నా? కొట్టు, నన్ను కొట్టు!" అని ఆవిడ నెత్తిమీంది ముసుగు కూడా తీసెయ్యటం కద్దు, గోపీ ఆవిణ్ని కొట్టటమూ కద్దు.

రాజ్యం కూడా ఇట్లాగే ప్రవర్తిస్తుందని అనుకున్నవాడైతే గోపీ చాలా పొరపాటు పడ్డాడు. అద్దం గోడకింకా తగిలి పగలకముందే రాజ్యం చివాలున లేచింది. ఆమెను చూస్తే ఆ క్షణంలో గోపీకి అదురు పుట్టింది. ఆమె మొహంలో అంత కోపం వాడెన్నడూ ఎరగడు. అదీకాక అఘాయిత్యం చేసేవాళ్ళందరిలాగే గోపీ పిరికివాడు.

గోపీని సున్నంలోకి ఎముక లేకుండా కొట్టాలన్నంత ఉద్రేకాన్ని రాజ్యం ఎంతో బలవంతాన అణుచుకున్నది. ఆమె వాడి రెక్క పట్టుకుని గది బయటికి ఈడ్చుకుపోయి వదిలిపెట్టి "పో ! నా గదిలో అడుగు పెట్టావంటే ముక్కలు విరగదంతా ...గ ర? నా సంగతి నీకు తెలీదు. నేను నీ నాయనమ్మ ననుకున్నావేమో?" అన్నది తలుపు దభాలున మూస్తూ.

తలుపు మూతపడ్డ తరువాత గోపీకి గొంతెత్తి ఏడిచే ధైర్యం రెట్టింపయింది. కాని యీ ఏడుపులో ఈసారి కొంత పాలు నిజమైన దుఃఖం లేకపోలేదు. దానికి కారణం వాడు రాజ్యాన్ని ఆకర్షించటానికి ఇన్ని ప్రయత్నాలూ చేసి అందుకు గదిబయటికి నెట్టించుకోవటం.

కాని వాడి మనసులో ఏమున్నదీ విచారించిన వాళ్ళెవరు? రాజ్యం అన్నమాట విని వెంకమ్మ తాచుపాములాగా లేచింది. కోడల్ని పేరుపెట్టి నానా తిట్లూ తిట్టింది. "కళ్ళు నెత్తికొస్తున్నాయా, చచ్చేట్టు వండిపెట్టిన తిండి వంట పట్టిందా? ఎవరి అంతరం ఏమిటో తెలీటంలేదా? నాలుకకు హద్దూ పద్దూ లేకుండా పోయిందా?" అని అడిగింది.

"ఏమనుకుంటున్నావే నువ్వూ? నిన్ను వెయ్యి పుటాలు వేసినా నేను కాలేవు. వాడు మట్టుకు నిన్ను చూసి నాయనమ్మ అని ఎందుకనుకుంటాడూ? ఎవరిది రక్తసంబంధమో, యెవరు వాడి ప్రాణానికి మహమ్మారో వాడికి తెలీదూ? ముక్కలు విరగదంతావు గా? వాడేవడనుకున్నావ్? అంత కండ కొవ్వేం? వాడి వొంటిమీద చెయ్యి వెయ్యి,

నిన్ను నిలువునా చీలిపించకపోతే నా పేరు వెంకమ్మ కాదు! ఆఁ!” అన్నది వెంకమ్మ.

రాజ్యం పడి ఊరుకోలేదు.

“పెద్దవారు, అనవసరంగా తూలి మాట్లాడకండి. నేనెవరో మీరెవరో నాకు తెలీకపోలేదు. ఈ ఇంటికి మీరెట్లావచ్చారో నేనూ అట్లాగే వచ్చా. గోపీ నా గదిలోకి వచ్చి మీ దగ్గిర వేసే వేషాలు వేస్తే తప్పక మక్కెలు విరగదంతాను. ఆ తర్వాత మీరు నన్నెట్లా చీల్పిస్తారో చూస్తాను. అరిచినంతమాత్రాన మీ రనేదంతా నిజమూ, నే ననేదంతా అబద్ధమూ అయిపోదు. గోపీ జోలికి నే నెన్నడూ పోవటంలేదు. నాకు సత్యం కన్నకొడుకు కాదు, గోపీ శత్రువు అంతకన్నా కాదు మీరే వాణ్ని ఎందుకూ పనికిరాకుండా చేస్తున్నారు. సవతి తల్లికీ సవతి పిల్లలకూ శత్రుత్వమంటే లోకం నమ్ముతుందిగదా అన్న ధైర్యంకొద్దీ మీ యిష్టంవచ్చినట్టు మాట్లాడకండి. లోకం కబుర్లు చెబుతుంది, ఉద్ధరించదు, నిజం ఏనాటికన్నా గోపీ తెలుసుకోలేకపోడు మగవాడు, ఎప్పటికన్నా ప్రపంచజ్ఞానం సంపాదించకపోడు. ఇప్పటిమట్టుకు వాడికిమీకూ నాకూఉండే తేడా తెలుసుకోలేక, మీరు హర్షించే పనులన్నీ నా దగ్గిరా చేస్తున్నాడు. నేను సహించనని మీతోకూడా చెబుతున్నా. వాడు నా దగ్గిరికి వచ్చి అఘాయిత్యప్పన్లు చెయ్యకుండా చూడండి చాతయితే. మీకు చాతకాకపోతే నేనే తగుజాగ్రత్తపడాలిసొస్తుంది?” అన్నది రాజ్యం.

ఆమె లోపల ఎంత మంట మండుతున్నదంటే, తన నోటవచ్చే మాటలన్నీ సబబుగా ఉన్నదీ లేనిదీ కూడా ఆమె నిర్ణయించుకోలేక పోయింది. అదీగాక మనుషులకు ఎదురు తిరిగి నోరు పారేసుక మాట్లాడటం వెంకమ్మకు అలవాటున్నట్టుగా రాజ్యానికి లేదు. అందుచేత ఈ సంఘటనవల్ల వెంకమ్మ చెక్కుచెదరలేదు గాని రాజ్యం నీరసించి పోయింది. ఆమెకు కాళ్ళూ చేతులూ చల్లబడ్డాయి. ఆగకుండా శరీరం చెమటలు కమ్మింది, భరించరాని తలనొప్పి వచ్చేసింది. గది తలుపుగడి వేసుకుని నిద్రపోవటానికి ప్రయత్నిస్తే ఆఖరుకు కళ్ళయినా మూతపడలేదు....

తన మాటలు వినిపించుకోకుండా రాజ్యం గదితలుపు వేసుకున్నప్పటికీ వెంకమ్మ అనదలచుకున్న అవాచ్యాలన్నీ కోడల్ని అని, మనవణ్ణి పరామర్శించాలన్నమాట జ్ఞాపకం వచ్చి "నా కన్నతండ్రి గదరా! నీకీ పీక ఎందుకు చాపరించిందిరా?" అంటూ వాణ్ణి దగ్గిరికి తీసుకోబోయింది.

గోపీ ఆవిణ్ణి నెత్తిమీద ఒక్కటి పెట్టి "పో, వెధవముండా! నన్నంటుకోకు!" అంటూ తప్పించుకు పోబోయినాడు. అంతదూరంలో నిలబడి ఆనందించే భాగ్యమ్మ, "ఆం ఆం? అదేమిట్రా? నానమ్మను, అట్లా అనొచ్చట్రా?" అంటూ వాణ్ని పట్టుకోబోయింది. గోపీ ఆవిడ చెయ్యి గట్టిగా కొరికి పారిపోయినాడు.

జరిగిందేమిటంటే, వెంకమ్మ రాజ్యాన్ని అన్నమాటలు వాడికి కలిగించిన ఆనందం ఒక్క క్షణంకూడా దక్కలేదు.

పెద్దవాళ్ళను అంచనాకట్టే శక్తి పిల్లలకు అపారంగా ఉంటుంది. వెంకమ్మ రాజ్యాన్ని అన్న మాటల్లో లేనిబలం రాజ్యం వెంకమ్మను అన్న మాటల్లో గోపీకి కనిపించింది. వాడికి తన నాయనమ్మమీద కోపం వచ్చింది.

"నీ పెళ్ళాం ఏంచేసిందో చూశావురా?" అని వెంకమ్మ దాసుతో ఇంకా రెండు గంటలకు ఫిర్యాదు చేస్తుందనగానే గోపీ రెండోసారి పిల్లిలాగా రాజ్యం గది లోకి ప్రవేశించాడు.

"ఏం?" అన్నది రాజ్యం కోపంగా.

"నీ అద్దం పగలగొట్టాగా ఏట్లా?" అన్నాడు గోపీ.

"నా బ్రతుక్కి అద్దం ఒకటి తక్కువయింది... ఇంకేం పగలగొట్టటానికి వచ్చావ్?" అన్నది రాజ్యం.

"నే నేం పగలగొట్టటానికి రాలా! నిజం!" అన్నాడు గోపీ, తనమాట రాజ్యం నమ్మాలని విశ్వప్రయత్నం చెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్నవాడల్లే.

గోపీ చేసినదానికి క్షమాపణ చెప్పుకున్నా రాజ్యం అంత సంతోషించి ఉండదేమో.

"పాపం, వాణ్ని చూసి కోప్పడి ఏం లాభం? అంతా ఆ రాక్షసముండ చేస్తున్నప్పుడు!" అనుకున్నది రాజ్యం. ఆమె తలనొప్పి ఒక్కసారిగా సహం తగ్గినట్టయి పోయింది.

"ఇట్లావచ్చి కూచో గోపీ! నువ్వెందుకిట్లా వెధవపన్లు

చేస్తావ్? నీ సాటి పిల్లలు చూడు ఎట్లా ఉంటారో? నువ్వు వెళ్ళి ఎవరితోనూ కలిసి ఆడుకోనన్నా ఆడుకోవేం? ఆడ పిల్లవా? అస్తమానం ఇల్లు కదలకుండా కూచుంటావు!" అన్నది రాజ్యం.

"నా ఇష్టం" అన్నాడు గోపి, మాటలో ఉన్న దర్పం గొంతులో లేదు.

"నీ మొఖం! నీఇష్టం ఎవరు సాగనిస్తారు? ఎన్నాళ్లు సాగనిస్తారు?" అన్నది రాజ్యం.

"నాకు తింటానికేదన్నా పెట్టు"

"నే నెందుకు పెట్టాలి? మనిద్దరికీ విరోధం. మీ నానమ్మనడుగు"

"నే నా వెధవముండతో అసలు మాటాణ్ను."

రాజ్యం సంతోషం ఆపుకోలేక పైకి నవ్వేసింది. రాజ్యం నవ్వటం చూసి గోపి మొహం వికసించింది.

"నువ్వు మంచి అబ్బాయివిగా ఉంటేనే నీ కేమన్నా పెట్టటం. సత్యం చూడు ఎంత మంచివాడో!"

"నువు సత్యాన్ని ముద్దుపెట్టుకుంటావు' అన్నాడు గోపి.

"అదే నేనూ అంటున్నాను. సత్యం మంచివాడు. నువ్వు చెడ్డవాడుగా ఉండటం దేనికి?"

"నేనూ మంచివాణ్నే."

"కావు. నువు నిజంగా మంచివాడివైతే నేను చెడ్డవాడి నంటానా? నాకు నిన్ను చూస్తే కోపమా?"

"నువంటే రాదు——నీ పాడు పన్లు చూస్తే కోపం మంచిపన్లు చేస్తే ఎందుకోపం ఉంటుంది?"

గోపీ కాస్సేపు ఆలోచించి, "అద్దం పగులగొట్టానని నాన్నతో చెబుతావా?" అన్నాడు.

"ఎందుకు చెప్పనూ? ఏం చెబితే?" అన్నది రాజ్యం.

"మా నాయినమ్మయితే చెప్పదు. నీకు నేనంటే కోపం. అందుకని చెబుతావు" అన్నాడు గోపీ.

"అట్లా కానేకాదు. మీ నాన్నకు నువ్వంటే ఇష్టం. కనుక నువ్వేదన్నా చేస్తే చెప్పాలి. తెలిసిందా? మీ నాన్నకు తెలుస్తుందంటే నువ్వు చెడ్డపన్లు చెయ్యవు. అవునా కాదా?" అన్నది రాజ్యం.

"మా నాన్నకి తెలిస్తే నాకేం భయంలేదు" అన్నాడు గోపీ.

"భయం లేకపోతే, మా నాన్నకి చెబుతావా అని ఎందుకడిగావ్? నువ్వు పాడుపని చేస్తే అందరికీ తెలుస్తుందని భయం ఉండొద్దు గోపీ? భయం లేనివాళ్ళు చెడ్డవాళ్లు. చెడ్డవాళ్ళకి చెడ్డపనులు చెయ్యటానికి భయముండదు నువ్వు మంచివాణ్ణన్నావే?"

గోపీ మళ్ళీ ఆలోచించాడు. "ఈసారికి చెప్పకుండా ఉంటే ఇంకెప్పుడూ పాడుపని చెయ్యనుగా?" అన్నాడు.

"సరే చూద్దాం. ఈ మాటమీద ఎంతకాలం ఉంటావో! ఇంద పిప్పరమెంట్లు. అన్నీ తినెయ్యక కొన్ని దాచుకో."

14

గోపీ ప్రవర్తన వితంతువుల కెంత మాత్రం అర్థం కాలేదు. వాడికింత కోపం వచ్చినా తమను తన్నే తన్నులు తన్ని, తిట్టే తిట్లు తిట్టి తన కోరికలు చెల్లించుకుని ఆఖరుకు రాజీపడి "నువ్వంటే నా కిష్టం!" అని మరీ వెళ్ళేవాడు. ఈ సారి వాడు ఇద్దర్నీ తిట్టి ఏ వరాలు కోరకుండానే, వాళ్ళతో రాజీపడకుండానే వెళ్ళిపోయినాడు. ఇటువంటిది అదివరకెన్నడూ జరగలేదు.

దీని అంతరార్థంగురించి వంటింట్లో తర్కవితర్కాలు జరిగాయి.

"అది మనమీద వాడిమనస్సు విరుస్తున్నదేమోనే?" అన్నది తల్లి తనకు వాడి మనస్సు విరచటం పరిపాటి కనక అందరూ అదే పద్ధతి అవలంబిస్తారని ఆవిడకు గట్టి నమ్మకం.

"అదెట్లా అవుతుందమ్మా? మనం పిలుండగానే అది వాణ్ణి నానా మాటలూ అనేదుగా! వాడేమనుకుంటాడెగా!" అన్నది కూతురు.

"నిజమేగాని, అది వాడి కష్టాడప్పుడూ ఏదో వింట పెట్టటం లేదనుకున్నావా? వొద్దురా అని ఎన్నిసార్లు చెప్పినా వినక దేబిరించుకుంటూ ఆ గదిలోకి పోయి దాని కెదురుగా నుంచుంటాడు. అది గెంటితేగాని బయటికిపోడు. నీకు తెలీదు, అది వాణ్ని మెల్లి మెల్లిగా చేరదీస్తున్నది. అమ్మో అట్లా ఉంటిగాని దాని కెన్ని ఆలోచనలున్నావే?

ఈ వెధవ దాని కెదురుగా వెళ్ళి దేబిరించబట్టే దానికి రాను రాను మనం అలుసవుతున్నాం అటువంటి దానికి ఏ మాత్రమన్నా సాదివ్వ వచ్చునా? దానిచేత ఇన్ని మాటలూ పడ్డాడా, గెంటించుకున్నాడా, వీడు మళ్ళీ గేపు దాని గదిలోకి పోతాడు. వెధవకు అభిమానమన్నా లేదేం?" అన్నది తల్లి.

వాళ్ళామాటలనుకుంటున్న సమయంలోనే వాడు రాజ్యం గదిలో ఉన్నట్టు తెలిస్తే, తనమాట నిజమైనందుకు ఆ ఇల్లాలు ఎంత సంతోషించేదో కాని, తీరా ఈ సంగతి ఆవిడ తెలుసుకునే సమయానికి ఆవిడకి ఆనందదక్కే యోగ్యత లేకపోయింది.

కాస్సేపటికల్లా గోపీ గుప్పిట్లో పిప్పరిమెంటు బిళ్ళలు పట్టుకుని తింటూ వంటింట్లోకి వచ్చాడు. వాడి మొహాన దిగ్విజయం చేసిన వాడికున్నంత గర్వం కనిపిస్తున్నది.

"ఓరి వెధవా! ఏదో తినటానికి సంపాదించావే!" అన్నది భాగ్యమ్మ సంతోషంతో.

"పిన్ని ఇచ్చిందిలే నాకు" అన్నాడు గోపీ మరింత గర్వంగా.

ఇద్దరిమీదా చెరొక పిడుగుపడ్డా ఆ వితంతువులు అంత శీఘ్రం కొయ్యబారిపోయి ఉండరేమో. ఇద్దరూ ఒకరి మొహాలు ఒకరు చూసుకున్నారు

"నీకు సిగ్గులేదుట్రా? మళ్ళీ దాని చంకలోనే దూరావ్? అది నిన్ను గదిలోనుంచి ఇంతకుముందే కాదుట్రా గెంటేసినా?" అన్నది ఎంకమ్మ.

"నా ఇష్టం పో!" అన్నాడు గోపి, తన ఆత్మగౌరవానికి కళంకం ఆపాదించబడుతున్నట్లు అర్థం చేసుకుని.

"నే చెప్పలేదుటే?" అన్నది వెంకమ్మ కూతురితో.

"అది కాదు మనం తింటానికి ఎన్ని ఇచ్చినా వాడికి లెక్కలోకిరాదే. అది రెండు పంచదార బిళ్ళలు పెడితే వాడిట్లా దానికి దాసోహమవుతాడేం!" అని ఆశ్చర్యపడింది భాగ్యమ్మ.

అందులో వున్న కిటుకేమిటో వాళ్ళకు తెలియలేదు.

"ఇటువంటి వెధవకు మనంఏమీచెయ్యనేకూడదూ!" అన్నది వెంకమ్మ, ఆ మాట అంటే వాడు తన 'బుద్ధి' సరిచేసుకుంటాడన్న ఆశతో.

"నువ్వు నాకేం చెయ్యలేదు. చెయ్యక్కర్లేదు పో! నువ్వు నాతో అసలు మాటాడేవద్దు" అన్నాడు గోపి.

"హారి కృష్ణుడా! నిన్నది అంత వెధవనెట్లా చేసిందిరా? ఏం మత్తుమందు చల్లింది?" అన్నది వెంకమ్మ.

భాగ్యమ్మ తల్లికి అడ్డం వచ్చింది. ఆవిడకు వెంకమ్మ ధోరణి నిరుపయోగంగానూ, చాదస్తంగానూ కనిపించింది.

"అది గాదురా" అన్నది భాగ్యమ్మ లాలూచీగా, మీ పిన్ని నీతో మమ్మల్ని ఏమనుకుంటుందిరా? చెప్పు, ఫరవాలేదులే! మేం మళ్ళీదాన్ని అడగంలే!"

"పిన్నిగారు, దాని పిండాకూడు! పిన్నిట! ని కత ఎట్లా పిన్నిరా! నీ అమ్మ చెల్లెలా, నీ బాబాయి పెళ్ళామా?" అని కసిరింది వెంకమ్మ.

"నువ్వుండమ్మా!" అన్నది భాగ్యమ్మ, "ఏమిరా గోపీ?"

"నేన్నితో మాట్లాడను పో. నువ్వు వెధవముండవు" అన్నాడు గోపీ ఇంకో పిప్పరమెంటు నోట్లో వేసుకుంటూ.

"నిన్నామాట అదే అనమన్నదా?" అన్నది భాగ్యమ్మ, ఎట్లాగైనా తన పాచిక పారుతుందేమోనని.

"నేను మంచివాణ్ణి. మీరే నాచేత చెడ్డపన్లు చెయ్యిస్తున్నారు అందుకని నేను మీ మాటలు విన్న" అంటూ గోపీ వెళ్ళిపోయినాడు.

తల్లీ – కూతుళ్ళు ఒకరిమొహం ఒకరు చూసుకున్నారు. గోపీ అన్న ఆఖరు మాట వాడితల్లో పుట్టివుండటం అసంభవమని వాళ్ళకు తోచటంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

రాజ్యం గోపీనీ, తననూ , నానా మాటలూ అన్నదని వెంకమ్మ కొడుకు రాగానే ఫిర్యాదు చేసింది. దాసు మామూలు ప్రకారం కేసు విచారించాడు. తను అన్న మాటలు నిజమేనని రాజ్యం ఒప్పుకున్నది. గోపీ అర్ధ పగలుగొట్టటం మాటకూడా చెప్పింది.

"ఎందుకమ్మా? నువు వాణ్ని భయపెట్టలేవు. నిన్న వాడు గడ్డిపోచకింద ఏనాడో కట్టేశాడు. ఇంకెవరన్నా వాడికి భయభక్తులు కలిగించటానికి ప్రయత్నిస్తే అడ్డుపడతావుకూడా దేనికీ? వాడు చీటికీ మాటికీ వస్తువులు పగలగొడుతుంటే ఊరుకుంటే ఎట్లా? నేనేమన్నా లక్షాధికారినా?

అది కోప్పడకుండా నీతో ఫిర్యాదు చేస్తే నువ్వు కోప్పడతావు గనకనా?" అన్నాడు దాసు.

"నువ్వు దానికంత మేనని నాకేనాడో తెలుసు లేగాని, అది తనంతట నా అంతరం తెలియకుండా నన్ను గురించి అంత తేలిగ్గా మాట్లాడుతుందిట్రా?" అన్నది వెంకమ్మ.

"నన్ను గౌరవంగా చూడవేమని పోట్లాడుతావంటమ్మా? నువ్వు దాని గౌరవం సంపాదించటానికే ప్రయత్నించావా? దానిమీద ఎప్పుడూ అర్థంలేని చాడీలు చెప్పటమేగా నీ పనీ? నన్నేంచెయ్యమంటావ్? నువ్వే చెప్పు?"

"ఏం చెయ్యమంటావా? దవడలు రెండూ వాయించమంటా! ఇక నన్ను గురించి నోటికి వచ్చినట్టు రాకుండా నోటిపళ్లు రాలగొట్టమంటా!" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఆపని చేసినతరువాత నిన్ను చూస్తే దానికి గౌరవం జాస్తి అవుతుందా?" అన్నాడు దాసు. అతను గోపీనిచూసి, "నువ్వో అల్లరి ఎప్పుడు మానేస్తావురా? నీ మూలంగా ఎంత రభస జరుగుతున్నదో చూస్తున్నావా?" అని అడిగాడు.

"మధ్యలో వాడిమీదపడతా వేం? వాడేంచేశాడనీ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"అదికాదు నాన్నా, నాన్నమ్మ పిన్నిని నానా మాటలూ అన్నది. పిన్ని నాకు పిప్పరమింటిచ్చిందని నానమ్మా, అత్తయ్యా నన్ను నానామాటలూ అంటున్నారు" అన్నాడు గోపీ.

"దొంగవెధవా, మాటలు కల్పించటంకూడా నేర్చుకున్నావా?" ఇదేనా ఆ మహాతల్లి నీకు రహస్యంగా నేర్పిన విద్యా?" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఇప్పుడేగా నువు వాణ్ణి వెనకేసుకొస్తున్నదీ?" అన్నాడు దాసు తల్లితో.

గోపీ రాజ్యంపక్షం అవుతున్నాడని తెలిసినప్పటి నుంచి వితంతువులు వాణ్ని రాపాడసాగారు. "ఛీ వెధవా? పాపిష్టి మొహమూ నువ్వూనూ! నాతో మాట్లాడకు. వెళ్ళి మీ పిన్ని చంకనాకు. నేను నీకేం చెయ్యాను పో" అని వెంకమ్మ తరచు వాణ్ణి పరామర్శించటం జరుగుతూవచ్చింది.

గోపీకి ఎన్నడూ లేని భయభక్తులు వెంకమ్మపట్ల ఇప్పుడు కలగటం అసాధ్యం గనక వాడు తిరిగి ఆవిడమీద ఆవిడ భాషే ప్రయోగించేవాడు. అటువంటి పాడుమాటలు అనరాదని రాజ్యం వాడికి చెప్పేది.

"ఆవిడ అనటం లేదా?" అనేవాడు గోపీ.

"ఆవిడ అంటే అన్నదిలే. నువ్వనకు. చంకనాకట మేమిటి? ఎవరన్నా వింటే ఏమనుకుంటారు?"

ఓటమి కలుగుతున్నకొద్దీ వెంకమ్మను ఉక్రోషం

హెచ్చుతున్నది. నిప్పుకు గాలి తోడైనట్టు తిన్న యింటి వాసాలు లెక్కపెట్టే భాగ్యమ్మ ఆవిడకు తోడయింది. ఈ ఇద్దరూ చేరి బయటివాళ్ళతో దాసుమీదా, రాజ్యంమీదా, గోపీమీదా, ఆఖరుకు సత్యంమీదకూడా దుష్ప్రచారం సాగించారు.

"ఆశ్చర్యమేస్తుంది! సత్యం అంత నాజూగ్గా ఉండే వాడా, మా పెద్దమ్మ అంటగట్టిన మూణ్ణాళ్ళలో బస్తాను మల్లే అయిపోయి చూడటానికి అసహ్యమేస్తున్నాడు, ఎక్కడి కక్కడ కండలు వెళ్ళుకొస్తూనూ...! ఆ పెద్దవాడు మటుకు? వాడెంత భోళా వెధవ! ఎంత అల్లరి చేసినా— పిల్లలన్న తరువాత అల్లరి చెయ్యరా ఏం? వాడిదగ్గర ఏకో శానా దాపరికం ఉండేదికాదు. ఉన్నమాట మొహాన అనేసే వాడు అటువంటివాణ్ని కాస్తా పొట్టి కూబిని చేసి కూచో బెట్టిందికదా! మా ఇద్దరిమీదా నాఘవేరు! ఏ కిటికీలో నుంచో చూస్తాడు—ఏం చేస్తున్నామో, ఏమనుకుంటు న్నామో తెలుసుకోవటానికి! మామీద వాళ్ళ నాన్నతో అది ఏం చెప్పుమంటే అదల్లా చెబుతాడు. సమ్మెబంటనుకో! విడికి ఎంత చేశానూ! ఎన్ని అగచాట్లు పడ్డానూ! ముందొ చ్చిన చెవులకన్న వెనకొచ్చిన కొమ్ములు వాడిట; ఎంతలో వాణ్ణి బుట్టలో వేసుకుందీ! ఆం విషప్పుచ్చ! చూస్తూఉండు. అది ఈ ఇంటికి చిచ్చుపెట్టిగాని పోదు! కైకేయి దాపరించింది మా ప్రాణానికి! దాని చదువు బోర్లించా. ఆ చదువంతా మా కొంప కూల్చటానికి పనికొస్తున్నది. తన కిష్టం లేకపోతే పని చెయ్యొద్దు, గడపదాటి బయటికి రావద్దు, పాన్పుమీదనే

రాత్రీ పగలూ ఆహారించమను! కాని ఇదేమిటమ్మా? ఈ విషం పొయ్యటమేమిటమ్మా? ఇన్నేళ్ళు బ్రతికాను ఇంత విడ్డూరం ఎక్కడా చూళ్ళేదు...! ఎందుకులే అనుకోటం? మన బంగారం మంచిదైతే—! అది చెప్పిందల్లా నమ్మి మాతో శత్రుత్వం పెట్టుకున్న ఆ వెధవబుద్ధి ఏమనాలి? తనను పుట్టినప్పట్నించీ ఎరిగున్న మమ్మల్ని కాదని నిన్న గాక మొన్న వచ్చిన దాన్ని నెత్తి నెక్కించుకున్నాడే; వాడి బుద్ధి ఏం బుగ్గయినట్టు? ఇన్నాళ్ళకు మేమిద్దరం వాడికి దెయ్యాలమయినామా? మళ్లీ ఎక్కడా అనకు— మా దాసుకే—ఈ పెళ్ళాన్ని చూస్తే గడగడ! ప్రపంచంలో ఇంతమంది మొగుళ్ళున్నారు; పెళ్లాన్ని చూసి అట్లా గడగడలాట్టం ఎక్కడా చూడం. మొదటి పెళ్ళాన్ని కాల్చుకు తిన్నాడు. దీని జిత్తులు దానికేం తెలుసూ? అది మహా ఇల్లాలు. అందుకే దాటిపోయింది."

ఇటువంటి ప్రచారంవల్ల తమకేం వొరుగుతుందో వాళ్ళకు స్పష్టంగా తెలీదు. కాని కుట్ర అనేది వాళ్ళిద్దరి హృదయాలలోనూ ప్రవేశించింది. పగ గుడ్డిది. అది గురి చూసి కుట్ర చెయ్యలేదు. ఎటువంటి విచక్షణా చూడకుండా రాళ్ళు విసురుతుంది. అపజయం ఎదురైనకొద్దీ దాని విసురు జాస్తీ అవుతుంది గాని తగ్గదు. చావు సమీపిస్తున్నకొద్దీ చలవలు కమ్ముకొచ్చినట్టు తల్లి కూతుళ్ళలో నానాటికీ మానవత్వం నశించ సాగింది. ఈ స్థితిలో ఎవరన్నా వచ్చి "మీకు కావలసిందేమిటి?" అని వాళ్ళ నడిగితే వాళ్ళు

సమాధానం చెప్పగల స్థితిలో కూడా లేదు. దాసు కాపరం విచ్ఛిన్నం కావటం తప్ప వాళ్ళ కిప్పుడేమీ అక్కర్లేదు.

మానవ మన స్తత్వంలో సహజ దౌష్ట్యముంటూ ఉండదు. దౌష్ట్యానికి ఏదో ఆధారం ఉండాలి. వెంకమ్మ ఒకప్పుడు కోరినదల్లా అధికారం, పెత్తనం మాత్రమే. ఆవిడ కాపరానికి వచ్చేదాకా పుట్టింట చాలా అధికారం వెలగబెట్టింది. అందరికన్నా పెద్ద సంతానం కావటంచేత చాలా కాలం తమ్ముళ్ళకూ, చెల్లెళ్ళకూ ఆవిడే పెద్ద దిక్కుగా ఉండేది. ఆవిడ కాపరానికి వచ్చిన తర్వాత ఈ పెత్తనం పోయింది అటు తమ్ముళ్లూ, చెల్లెళ్ళూ ఎవరి కాపరాలు వాళ్ళు ఏర్పాటు చేసుకుని ఎవరి బ్రతుకును వాళ్ళు బ్రతక సాగారు. వెంకమ్మ మొగుడు వెంకమ్మను తోక జాడించ నివ్వలేదు. ఆవిణ్ణి 'కత్తులబోను లో ఉంచాడు. ఆయన దాసులాగే మితభాషి. అందుచేత పెళ్ళాం తన ఇష్టంలేని మాట అన్నప్పుడల్లా వీపు పెట్లగొట్టేవాడు. "మనిషికో మాటా, గొడ్డుకో దెబ్బ! నీకు మాట అర్థంకాదు, దెబ్బే అర్థమవుతుంది. నువ్వు గొడ్డు జాతివై యుండాలి.' అనేవాడాయన. ఆ విషయంలో ఆవిడ అప్పటికీ ఇప్పటికి ఒట్టే మారలేదు.

మొగుడు చచ్చినప్పటినుంచీ వెంకమ్మ తన కొడుకు మీద చాలాదాష్టీకం చేసింది. కాని దాసు పెద్దవాడైన తర్వాత ఈ అధికారం అంత జోరుగా సాగలేదు అప్పటికీ ఆవిడ కొడుక్కు విసుగు తెప్పించి తన పట్టుదల నెగ్గించు

12)

కుంటూ వచ్చింది. దాసు మొదటి భార్య దాసును సొంతం చేసుకోవాలని ప్రయత్నించింది. ఎవరి "సొంతం" కావటమూ ఇష్టంలేక దాసు అత్తకోడళ్ళను యథేచ్ఛగా కీచులాడుకో నిచ్చాడు. దాసు మొదటి భార్య చచ్చినప్పటినుంచే వెంకమ్మకు గృహాధిపత్యకాంక్ష ప్రబలమయింది. తనకున్న ఒక అడ్డంకి తొలగిపోయింది. పిల్లలు చిన్నవాళ్ళు, పిల్లలను తానే సాకాలి. దాసు బొత్తిగా అశక్తుడు, తనకు ఎప్పటికన్నా కట్టుబడి ఉంటాడు. ఇంటిమీద తన సామ్రాజ్యాధిపత్యం సాధించుకో గలందులకు వెంకమ్మ ఇద్దరు మనవళ్ళనూ నిర్మూలించటానికి పూనుకున్నది. వాళ్ళు తనకు ఉపగ్రహాల్లే కావటమే ఆవిడ ఆశయం. తను తప్ప వాళ్ళకు ప్రపంచంలో మరొకరుండ రాదు. తనకన్న చిన్నది, తన చెల్లెలు ముగుడు చచ్చినప్పట్నుంచీ తన నలుగురు కొడుకులమీదా, ఇద్దరు అల్లుళ్ళమీదా నిరాక్షేపణగా ఏలుతుండటం వెంకమ్మ కళ్ళారా చూసి ఉన్నది. తన ఖర్మేం కాలింది? తను ఏం తక్కువ తిన్నదీ!

దాసు రెండో పెళ్ళి చేసుకున్నది కేవలం పిల్లలక్షేమం కోసమే అయినా వెంకమ్మ దృష్టిలో ఇది తనఅధికారానికి పెద్ద దెబ్బగా కనపడింది. తాను 'రాజకీయ దృష్టి'తో ప్రతి పని చేస్తున్న మనిషి కనక దాసు కూడా అటువంటి దృష్టితోనే ప్రతిపని చేస్తున్నట్టు ఆవిడ బుద్ధికి తోచింది. దాసు పెళ్ళాడ నిశ్చయించి సంబంధం ఫలానా అని తనకెందుకు తెలియజేయ లేదూ? ఎవరూ వెంటరాకుండా వెళ్ళి పెళ్ళి ఎందుకు చేసుకొచ్చాడూ? ఇది వెంకమ్మ దృష్టికి చాలా

పెద్ద కుట్రగా కనపడింది. దాసు దృష్టినుంచి వీటికి వేరే అర్థం ఉన్నది. సంబంధం విషయం తాను నిశ్చయించుకునే దాకా ఎవరికీ వివరాలు చెప్పదలచలేదు దాసు. తీరా అందరికీ చెప్పి తాను పెళ్ళి ఏ కారణం చేతనన్నా మానదలిస్తే అభాసవుతుందని అతని భయం. ఈ పెళ్ళివల్ల చలపతికి సాధ్యమైన తత్కాలవభారం కలగాలనే ఉద్దేశంతోనూ, రెండో పెళ్ళికి అట్టహాసం దేనికన్న భావంతోనూ దాసు పెళ్ళికి ఎవరినీ తీసుకుపోలేదు. కాని ఈ విషయం వెంకమ్మ గ్రహించలేదు. గ్రహించాలన్న తాపత్రయం ఆవిడకు లేదు. ఆవిడ దాసును శత్రువర్గంలో చేర్చేసింది.

రాజ్యం వెంకమ్మగారి అపోహలను బలపరిచింది. ఆమెకు పిల్లలమీద మొదట్లో ఏమంత అపేక్ష లేదు. అన్న పిల్లలు దూరమైన లోపం కొంత తీరటానికి, తనకు చేసే పని ఉండటానికి, దాసు కోరికను మన్నించీ రాజ్యం పిల్లల్ని చేరదీసింది. కాని పిల్లల మంచి చెడ్డల ప్రసక్తిలేని వెంకమ్మకు రాజ్యం చర్య తన అధికారానికి గొడ్డలిపెట్టు అయింది. గృహ సామ్రాజ్యాధిపత్యానికి తనతో సమంగా పోటీచేసే భయంకర శత్రువుగా రాజ్యం వెంకమ్మ కళ్ళకు కనిపించింది. వెంకమ్మ శత్రువర్గంలో దాసు రెండో స్థానానికి దించబడ్డాడు ఆ స్థానం రాజ్యానికివ్వబడింది.

అన్నిటికన్నా గోపీ శత్రువర్గంలోకి పోవటం వెంకమ్మకు భరించరానిదై పోయింది. తన "రాజకీయాలకు" అవసరంగనక వెంకమ్మ ఇంతకాలమూ వాణ్ని పెద్ద జేసిందిగాని

వాడు "శత్రుపక్షం" అయేసరికి సరిఅయిన ప్రమాణంలో ఆవిడ వాణ్ని చూడసాగింది. "పోరా ఉల్లిత్తూ, కుర్రకుంకా, పిల్లకాకి, బొట్టికాయి" అని వాణ్ణిప్పుడావిడ సంబోధిస్తున్నది. దీనివల్ల జరిగిన మేలేమంటే తన నాయనమ్మ అసలు స్వరూపం గోపీ బాగా తెలుసుకో గలిగాడు.

ఈ నాటకంలో భాగ్యమ్మది విచిత్రమైన పాత్ర. తల్లి అధికారం కోసం తాపత్రయ పడుతున్నదని భాగ్యమ్మకు తెలుసు. తనకు ఉపకారం చేస్తున్న వాడు దాసని కూడా ఆమెకు తెలుసు. కాని ఈ సంఘర్షణలో తాను ఏదో ఒక ప్రక్క చేరాలిగాని తటస్థంగా ఉండటం సాధ్యంకాదని భాగ్యమ్మ భావించింది. అవతల రాజ్యం లేకపోతే భాగ్యమ్మ తమ్ముడి పక్షం చేరటంగాని, తటస్థంగా ఉండటం గాని చేసేదేమో, కాని ఒక పక్షాన రాజ్యం ఉండటంచేత భాగ్యమ్మ తప్పనిసరిగా తల్లిపక్షం వహించాలని ఆవిడ సంస్కృతి శాసించింది. తను ఆడబిడ్డ. మరదలు తన తల్లి మీద గెలవటానికి తాను ఎన్నటికి తోడ్పడలేదు. తను ఎటూ కాకుండా ఉన్నా తల్లి ఒంటరిదై పోతుంది. రెండో పక్షం బలమవుతుంది

తల్లి-కూతుళ్ళిద్దరూ మానవత్వానికి ఉద్వాసం చెప్పి బుద్ధిపూర్వకంగా కుట్రలోకి దిగారు.

భాగ్యమ్మ సోది చెప్పేదాన్ని పిలిచింది. మనసులో ఉన్నది సోదిలో వస్తుందంటారు. "సాలుగు నెల్లుగా మీ ఇంటికి శని చుట్టుకున్నది. శని వదిలించుకోండి. ఈ శని

కొంపకు చేరుపు" అని సోది మనిషి ఏకతార మీటుతూ చెప్పింది.

బుడబుక్కలవాళ్లూ అదే చెప్పారు.

వెంకమ్మ ఇష్టదైవం వెంకటేశ్వరస్వామి కూడా ఆవిడకు కలలో కనిపించి ఆ ముక్కే చెప్పాడు.

దాసు లక్ష్యపెట్టలేదు. నాస్తికుడల్లే మాట్లాడటమే గాక, "ఈ సారి వెంకటేశ్వరస్వామి కలలో కనిపించి పిచ్చి పిచ్చి మాటలు చెబితే నిన్ను శాశ్వతంగా తిరుపతికి పంపిస్తా. ఈ కొంపలో ఎవరూ చావు బ్రతుకుల్లో లేరు. గనక సోదీ గీదీ అడక్కండి, ఎవరన్నా వింటే మిమ్మల్ని చూసి నవ్వుతారు" అన్నాడు.

10

గోపీ రాజ్యం గదిలోకి వచ్చాడు.

"కూచో గోపీ" అన్నది రాజ్యం జడ వేసుకుంటూ.

గోపీ చాలా సేపు మౌనంగా కూచున్నాడు.

"నిన్ను తమ్ముడు అమ్మా అని పిలుస్తాడేం?" అన్నాడు గోపీ.

వాడి మనసు యెట్లా పనిచేసేదీ రాజ్యం సులభంగా అర్థం చేసుకోగలదు.

"ఔను, నేను వాడికి అమ్మను కాదూ?" అన్నది.

"వాడికి అమ్మవయితే నాకు పిన్ని వెందుకవుతావ్" అన్నాడు గోపీ.

"నువ్వు పిన్ని అని పిలుస్తున్నావుగా-అందుకు?"

"నేను కూడా నిన్ను అమ్మా అని పిలిస్తే?" అన్నాడు గోపీ.

"పిలవాలనుందా?"

"పిలిస్తే నువ్వు పలుకుతావా?"

"నువ్వు చక్కగా బడికిపోయి చదువుకుంటే అమ్మా అని పిలవనిస్తా చూడు, నీ యీడువాళ్ళు చక్కగా ఎట్లా చదువుకుంటున్నారో!"

"అయితే నేనూ చదువుకుంటా!" అన్నాడు గోపీ ఆత్రంగా.

"మంచివాడివి కదూ. మీ నాన్నగారికి చెబుదాం. భలే సంతోషిస్తారు"

గోపీ రాజ్యం దగ్గిర తినటానికి పంచదార గుళ్ళు పుచ్చుకుని వంటింటోకి పరిగెత్తాడు

"ఏం వచ్చావు? ఏం చేస్తున్నామో చూసిరమ్మంందా ఏం?" అన్నది వెంకమ్మ చీదరింపుతో.

"నేను బడికి పోతున్నాగా?" అన్నాడు గోపీ.

వెంకమ్మ నిర్ఘాంతపోయింది. భాగ్యమ్మ నివ్వెర పోయింది.

"బడా?" అన్నది వెంకమ్మ.

"చదువుకుంటవుట్రా?" అన్నది భాగ్యమ్మ చదువుకోటం విడ్డూరమైనట్లు.

"ఒరే, ఇట్లారా! మాట. కాస్సేపు కూచో! చదువు కోమని మీపిన్ని చెప్పిందా ఏం?" అన్నది వెంకమ్మ.

"పిన్నేమిటి పిన్ని? మా అమ్మ!"

"ఇదెప్పణ్నుంచిరోయ్?" అంటూ భాగ్యమ్మ పెద్ద పెట్టున నవ్వింది

గోపీ ఆవిడికేసి చులకనగా చూసి "ఇవాళనుంచే. నేను బడికెళ్ళి చదువుకుంటే అమ్మా అని పిలవనిస్తానంది. అన్నాడు.

"చూశావుటే?" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఎంత ఆలోచనో?" అన్నది భాగ్యమ్మ.

గోపీని బళ్ళోకి పొమ్మనటంలో ఏమి రహస్య దుర్మార్గం ఉన్నదో వితంతువులకు తెలీదు, కాని ఏదో ఉండి తీరుతుందని వాళ్ళు నిశ్చయించుకున్నారు.

"ఒరే పిచ్చిమొద్దూ, బడికిపోతే పంతులు కొడతాడ్రా! అందుకే నిన్ను బడికి పొమ్మంటున్నది" అన్నది వెంకమ్మ.

"తను కొడితే తాట వొలుస్తామని ఈ యెత్తెత్తింది" అన్నది భాగ్యమ్మ.

"పంతులు నన్నెందుకు కొడతాడూ? నన్నెవరూ కొట్టలేరు" అన్నాడు గోపి గర్వంగా.

"అట్లా అనుకున్నావేం. బడిలో మోకాటితండా

వేయించి గుంజెళ్ళు తీయిస్తారు. గోడ కుర్చీ వేయిస్తారు. కోదండం వేయిస్తారు. పేంబెత్తాలు పెట్టి ఛళ్, ఛళ్ మని రక్తం వరదలయ్యేదాకా కొడతారు. ఒళ్ళంతా ఇంతెత్తు అట్టు పొంగుతుంది. పడుక్కోటానికూడా ఉండదు. చచ్చే బాధ పెడుతుంది" అన్నది వెంకమ్మ.

గోపి బెదిరిపోయినాడుగాని ఇంకా దర్పం చావ లేదు.

«పంతులు కొడితే నాన్నతో చెప్తాగా?"అన్నాడు వాడు.

«మీ నాన్నకి చెబితే పంతులు కెక్కువా ఏం?" అన్నది వెంకమ్మ.

«బ్రతికుంటే బలుసాకు తినొచ్చు. బడీవద్దు, దడీ వద్దు. ఇంతతిని సుఖంగా ఉండు. నీకేం మహారాజువు"అన్నది భాగ్యమ్మ.

గోపీ బెదిరిపోయిన మొహంతో .రాజ్యం దగ్గిరికి వచ్చి, :«అమ్మా, నేను బడికి పోను" అన్నాడు.

రాజ్యం తోకతొక్కిన తాచల్లే లేచింది. "అట్లా అయితే నన్ను నువ్వు అమ్మా అని పిలవక్కర్లేదు. అసలు నా గదిలోకే రానక్కర్లేదు. నీ మొహం నాకు చూపించ నక్కర్లేదు. పో అవతలికి!" అని ఆమె గోపీని కసిరింది.

గోపీ బావురుమన్నాడు.

వెంటనే తను తొందరపడట్లు రాజ్యం తెలుసు కున్నది. ఇది అఘాయిత్యపు ఏడుపు కాదు. గోపి నిజంగా

ఏడవగా రాజ్యం చూడటం ఇదే మొదటిసారి కాస్సేపు తొందరపడి గోపీని బాధ పెట్టినందుకు రాజ్యం నొచ్చుకున్నది. ఇన్నాళ్ళకు గోపీ దిక్కులేని పిల్లవాడని జాలి కలిగేటట్టుగా ఏడవటం చూసి ఆమె హృదయం కరిగిపోయింది.

రాజ్యానికి ఆకస్మికంగా ఓర్పు పోవటానికి కారణం ఉంది. ఆమె ఎంతో కాలంగా గోపిని చదువుకు సముఖుణ్ణి చెయ్యటానికి పునాది వేసింది. చదువుని గురించి చాలా గొప్పగా వర్ణించింది. చదువువస్తే దూరాన ఉన్న వాళ్ళతో మాట్లాడవచ్చన్నది. పుస్తకాలు చదవొచ్చన్నది. గొప్ప పనులు చెయ్యవచ్చన్నది. అంతా విని గోపి "ఆఁ నాకు చదువక్కర్లేదు. ఎవరు పోతారు వెధవబడికి?" అనేవాడు. రాజ్యం ఓర్పుతో "పోనీ మానెయ్యి, నాకేం? నువ్వే ఉద్యోగాలు చెయ్యవు. నువ్వే బైతువల్లే ఉంటావు. నిన్ను చూసే అందరూ నవ్వుకుంటారు. నిన్నే కూలిపని చేసుకోమంటారు" అని ఉడికించేది.

రాజ్యం దాసుతో కూడా గోపి చదువును గురించి ఎన్నోసార్లు చర్చించింది. వాడిపైన ఇతర పిల్లల ప్రభావం లేదు. అది ఉంటేగాని వాడు మామూలు పిల్లవాడల్లే ఉండడు. రోజల్లా ఇంట్లో ఉండడమూ, పనిలేకపోవటమూ, ముసలాళ్ళ సావాసము వాణ్ణి పాడుచేస్తున్నాయి.

ఇంతా అయిన తరువాత గోపి ఏ బుద్ధిన ఉన్నాడో చదువుకోటానికి ఒప్పుకున్నాడు. తన కృషి ఎట్లాగయితేనేం

ఫలించిందిగదా అని రాజ్యం సంతోషించింది. విజయ గర్వం కూడా పొందింది. ఇంతలోనే గోపీ తిరిగివచ్చి మళ్ళీ పాతపాటపాడి రాజ్యానికి భరించరాని గర్వభంగం చేశాడు! ఆమెకు కోపంలో ఒళ్ళు తెలియలేదు. ఎవరు కొప్పడ్డా లక్ష్యపెట్టటం అలవాటులేని గోపి రాజ్యం కోపానికి తట్టుకోలేక కొంత-వితంతువులు పెట్టిన భయంతో కొంత-ఏడవసాగాడు.

రాజ్యం గోపీని ఎప్పుడూ ఎరగని ప్రేమతో దగ్గరకు తీసుకొని, "ఏడవకు నాయనా ఊరుకో. ఎందుకేడుస్తావ్? ని కేం జరిగింది?" అన్నది కళ్ళు తుడుస్తూ.

"బడికిపోతే పంతులు నన్ను కొడతాడు. వొళ్లు వాస్తుంది" అన్నాడు ఎక్కుతూ మాటకూడా సరిగా చెప్పకుండా గోపి.

"ఎవరన్నారూ? పంతులు నిన్నెందుకు కొడతాడూ? కొడితే నే నూరుకుంటానా? మీ నాన్నగారితో చెప్పి మళ్ళా కొట్టించనూ?" అన్నది రాజ్యం.

గోపీకి కొంచెం కొంచెంగా ధైర్యం తిరిగి వచ్చింది.

"పంతులు కొడతాడని నాయనమ్మ చెప్పిందే? అత్తయ్యకూడా చెప్పింది" అన్నాడు గోపీ.

"వాళ్ళకేం తెలుసూ? వాళ్లెప్పుడన్నా బడికి వెళ్లారా ఏమన్నానా? నువు బడికి వెళ్ళటం చదువుకోటం వాళ్ళకిష్టం

లేదేమో, అట్లా చెప్పివుంటారు. ఆమాట నమ్మి మువ్వు పిరికి వాడివైపోతావా? ఛి, ఛీ!" అన్నది రాజ్యం.

"వాళ్ళకేం తెలీదు" అన్నాడు గోపీ.

గోపిని పంపి రాజ్యం గదిబయటికి వచ్చింది. వంటింట్లో అత్తగారూ ఆడబిడ్డా గట్టిగా మాట్లాడుకుంటూ ఉండటం ఆమె చెవిని పడింది.

"ఒళ్లో కూచోబెట్టుకోనీ, పక్కలో పడుకోబెట్టుకోనీ, ఎవడికక్కవాలి? చిత్రాంగి దాపరించింది, చిత్రాంగి! అవును ఈ ఇంగిలీ అక్షరాలు మనమెక్కడ చదివాం! లోకాన్ని తనే కాచి వడబోసింది. మనకేం లోకం సంగతి తెలుసునా? కొట్టించదూ మరి? గెంతమంటే గెంతే మొగుడు ఉన్నాడు గదూ? పంతుల్ని కొట్టిస్తుంది, అందర్నీ కొట్టిస్తుంది. ఊళ్ళోవాళ్ళందరూ ఎవనూదిరిగా ముండమోసిన వాళ్ళనుకుంటున్నది గామాలు..."

రాజ్యానికి కోపంతో వొళ్ళంతా కంపించిపోయింది. ఆమె గబగబా వంటింట్లోకి వెళ్ళి "మీరు పరువు మర్యాద గల సంసార్లా? కల్లుపాకల దగ్గర చెడతాగి నోటికొచ్చినదల్లా పేలే అలగా మనుషులా? మీరున్న కొంపలో ఉండటానికి పరువుకలవాళ్లు సిగ్గుపడి చావాలి. దొంగపనులు చెయ్యటం, దొంగచాటునుంచి చూడటం, దొంగచాటుగా వినటం—అన్నీ వీడిచేశారు. ఇంక గయలో వదలాలనన్నా ఏమీ లేదు, నేనీ ఇంట్లో ఒక్కక్షణం ఉండను. ఆయనవస్తే వెళ్ళిపోయినానని చెప్పండి. ఏది మరచినా జన్మలో ఎన్నడూ

మిమ్మల్ని మాత్రం మరవను" అంటూ వెళ్ళిపోయి, గదిలో తన సామాను సర్దుకోసాగింది.

రాజ్యం గదితలుపు బిగించుకుని చాలాసేపు ఏడిచింది కూడాను. కాని తన కంటినీరు వితంతువులకు మటుకు చూడ నివ్వలేదు. ఆఖరు క్షణంలో ఆమె భర్తకు ఒక ఉత్తరం కూడా రాసింది. అందులో ఆరోజు జరిగినదీ, వంటింట్లో తాను విన్నదీ, వితంతువులను తాను అన్నదీ పూసగుచ్చి నట్టు ఆరు పేజీల నిండా రాసింది. చివరకు "మీరు వాళ్ళను ఇంకేమీ అనక్కర్లేదనుకుంటా. అనవలసిన మాటలన్నీ నేనే అన్నా. నేను ప్రస్తుతం మా అన్నగారింటికి పోతున్నా. మీకు ఓపిక ఉన్నప్పుడువచ్చి చూసిపోతూ ఉండండి. సెలవు—రాజ్యం" అని ఉత్తరం పూర్తిచేసింది.

17

దాసు స్కూలునుంచి తిరిగివచ్చి నేరుగా గదిలోకి వెళ్ళాడు. ఇల్లంతా నిశ్శబ్దంగా ఉన్నది. గదిలో రాజ్యం గాని, ఆమె పెట్టెలుగాని లేకపోవటం చూశాడు. చివరకు ఉత్తరంకూడా కనపడింది. దాన్నివిప్పి ఆత్రంగా ఒకటికి రెండుసార్లు చదువుకున్నాడు.

"చూశావుట్రా? అది వెళ్ళిపోయింది. నిజంగా

మేమేమీ అనలేదు ఎంత పొట్టుపడితే అంతపోటు" అంటూ వెంకమ్మ గదిలోకి వచ్చింది.

"అది అంతేలే. నువుగాని దాన్ని వెళ్ళొద్దనలేదు గద?" అన్నాడు దాసు.

వెంకమ్మ మొహం వికసించింది. ఎంత నిగ్రహించుకున్నా ఆగకుండా ఆవిడ మొహాన మందహాసం అంకురించుకొచ్చింది.

"బాగుందే, నాకేంపనీ? నాతో చెప్పివచ్చిందా? చెప్పిపోయిందా?"

"పోతున్నానని నీతో మాటమాత్రంకూడా చెప్పలేదా యేం?"

"ఎబ్బే, ఎక్కడిదీ? ఇట్టిపుణ్యానికి రయ్ మంటూ వచ్చి నన్నూ, భాగ్యాన్ని అనరాని మాటలన్నీ అని వెళ్ళింది. ఇట్లా చూద్దుంగదా, బండెక్కి వెళ్ళిపోతున్నది!"

"అట్లాగా? అక్కయ్యేదీ?" అన్నాడు దాసు.

"ఏంరా, దాసూ?" అంటూ భాగ్యం తలుపు అవతలనుంచి లోపలికి వచ్చింది.

"ఏంలేదు, పాపం నువిక్కడ ఎంతకాలం ఉంటావు, ఇల్లూ వాకిలీ విడిచి? నువ్వుండి చేస్తున్నదేమిటి కనక? రంగయ్య చదువుకుంటున్నాడాయె. అంతగా అయితే వాడికి అక్కడే హోటల్లో ఏర్పాటు చేస్తా. అమ్మకూడా

నీ వెంటవచ్చి కొన్నాళ్లుంటుంది. డబ్బుకిబ్బందయితే నేను పంపిస్తాలే!" అన్నాడు దాసు.

వితంతువు లిద్దరూ వాలిపోయినారు.

"అదేమిట్రా?" అని ప్రారంభించింది వెంకమ్మ.

"నాకు నీ సలహా అక్కర్లేదమ్మా. కావలిస్తే నేను అడగనూ?" అన్నాడు దాసు.

"దాన్ని వెనకేసుకొచ్చి అయినవాళ్ళను దూరం చేసుకోకు, భద్రం!" అని బెదిరించింది వెంకమ్మ.

"అదెవరు? మీ ఇద్దరికంటె నాకు అయినవాళ్ళెవరున్నారు? నన్నూ, నా పిల్లల్నీ, కాపరాన్నీ మీకంటె ఎవరు బాగా కనిపెట్టి ఉంటారు? రేపు ప్రొద్దున్నే ప్రయాణం, మరచిపోకండి!"

"మమ్మల్ని వెళ్ళగొట్టేస్తావుట్రా?" అన్నది వెంకమ్మ కుండపగలేసి.

"మిమ్మల్నెందుకు వెళ్ళగొట్టుతానమ్మా? నేనే వెళ్ళిపోతున్నా, పదిరోజులు శలవుపెట్టి. ఆ తరువాత ఏమవుతుందో నాకూ తెలీదు."

"పిల్లలు?"

"పిల్లలు నాతోనే ఉంటారు."

"నా వెంట పంపించవు!"

"పంపించను. వాళ్ళతో నువ్వు పడలేవు.

"పడతాలే. ఇన్నాళ్ళూ పడలా?

"అందు కేకాస్త విశ్రాంతి తీసుకో. పెద్దదానివైపో తున్నావు."

"రేపే పోవాలని ఏముందీ? అసలు పోకపోతేనేం?"

"నేను రేపు ఉదయమే ఇంటికి తాళంవేసి పోతున్నా. మీా ఇద్దరాడవాళ్ళనూ నమ్మి ఇల్లు వప్ప గించడం సాధ్యంకాదు."

"ఎవరన్నా తోడు—"

" నా కెవరిలోనూ నమ్మకం లేదు."

"నీ పెళ్ళయినప్పుడు మే మిద్దరమేకాదుట్రా ఉన్నది ఇంటికంతకీనూ?"

"ఆ పెళ్ళిసంగతి ఎత్తకండి. ఈలోపల ఎంత మారింది? అయినా అక్కయ్యాను నేను వెళ్ళిపొమ్మం టుంటే పరువైనమనిషి ఏమని ఉంటుందీ? నువ్వొక్క త్తెవూ కొంపలో ఎట్లా ఉంటావు?"

అసలు దాసు మనసులోమాట ఏమిటో చెప్పించ టానికి వెంకమ్మ చాలా ప్రయత్నం చేసిందికాని లాభంలేక పోయింది. మర్నాడు వితంతువు లిద్దర్నీ పంపించేసి, దాసు రాజ్యాన్ని కలుసుకోవటానికి రైలెక్కాడు.

కలలో వార్తలు

కలలు నిజంకావని నాకు తెలుసు. నా కలలు బొత్తిగా అబద్ధాలు. ఒక కలలో నాకు దారిపొడుగునా చిల్లరడబ్బులు దొరికినై. ఏమయింది! ఏమీకాలేదు.

కాని రాతగాణ్నయిన పాపాన కలలు కనటం నాకు వ్యసనమైపోయింది. దానికి తగ్గట్టుగానే నాకు కలమీద ఏ మాత్రమూ అధికారంలేదేమో, వాటినిగురించి రాయక తప్పటమూ లేదు.

అందుచేత...ఇదిగో నాకల ఇదంతా. నిజమవుతుందని ఎవరన్నా నమ్మితే వాళ్ళపాపాన వాళ్ళేపోతారు.

* * *

రైల్లో కాబోలు పోతున్నాను. అది రైలల్లేలేదు.కాని వేగంగా పోతున్నది. పట్టాలు లేవు, టకటక శబ్దంలేదు. నా పక్కనే ఒకాయన పత్రిక చదువుతున్నాడు.

"నిరుపమమైన బడ్జెటు," అని చదివాడు,

"కాస్త పైకి చదవండి బాబూ," అన్నాను,

"నేడు డొమినియను ఎసెంబ్లీలో గిరిటావరప్పగారు నిరుపమమైన బడ్జెటు అదివరకెన్నడూ పుట్టి ఉండలేదని

వైద్యులు చెప్పుకొనుచున్నారు. ఇది మంత్రిసానుల శక్తులను శోధించగల బడ్జెటు కాన్పు. బడ్జెటు వివరాలు బడ్జెటు బొడ్డుకోసినాక తొమ్మిదిన్నర పౌనుల బరువున్నది. ప్రసవ వేదన సరిగా నాలుగుగంటల పన్నెండు సెకండ్లు మాత్రమే. ... పెట్టుబడిమీద ఇదివరలో ఉండిన పన్నులన్నీ ఈ బడ్జెటుతో తొలగించబడ్డాయి. దీనిమూలంగా పారిశ్రామికులు తమ లాభాలన్నిటినీ తిరిగి పెట్టుబడి చేయటానికే వినియోగపరుచుకో గలుగుతారు. ప్రభుత్వఖర్చుకు కావలసిన మొత్తం 15 వేల కోట్లున్నూ ఈక్రింది పన్నులద్వారా వసూలు చెయ్యబడుతుంది,

1 పెట్టుబడిలేని ఆదాయంమీద నూటికి యాభై పన్ను.

2. ముష్టి ఎత్తుకునే పేదప్రజలమీద నూటికి పది వంతులు పన్ను.

3. సినిమా, నాటకం, పత్రిక ప్రణయలేఖ, మీటింగులు, పరిషత్తు సమ్మేలు మొదలైన వినోదాలమీద నూటికి 30 వంతున పన్ను

4. ఎన్నికలలో మెజారిటీ తెచ్చుకోలేని పార్టీల సభ్యులమీద మనిషికి నూరురూపాయల చొప్పున పన్ను. (ఇది మద్రాసు కాంగ్రెసు పార్లమెంటరీపార్టీ ఎన్నికలకు కూడా వర్తిస్తుంది) ఎన్నికలయిన ఇరవైనాలుగు గంటల లోగా కోటుమార్చేవారికి పన్ను ముదరా ఇవ్వబడుతుంది.

5. ఎన్నికలలో పోటీచేసి ఓడిపోయినవారు డిపాజిట్టు పోగొట్టుకోని పక్షంలో ఆ డిపాజిట్టు పన్ను' కింద వసూలు చేయబడుతుంది."

ఇంతవరకు చదివి ఆ పెద్దమనిషి నాతో "ఈ ప్రజా పత్రికలు రాయటానికేం? నిజం ఆలోచిస్తే ఇది నిరుష్టమైన బడ్జెటు కానేకాదు" అన్నాడు.

"ఎందుచేతా?" అన్నాను.

"ఇది కాపిటలిస్టు మీద ఇన్డిరెక్టు టాక్సేషన్. ఉద్యోగాలు చేసుకునేవాళ్ళూ అడుక్కుతినేవాళ్లూ, కష్టేపన్ను పెట్టుబడిదార్ల మీదేకద పడేది. ఘోరం! ఘోరం!"

"అయితేనేం? పన్నుభారం జాస్తి అయినప్పుడు పారిశ్రామికులు తమకింద పనిచేసే వారంతా బిచ్చగాళ్లేనని చెప్పి తప్పించుకోవచ్చు. బిచ్చగాళ్ళ పన్ను చాలా తక్కువ కద," అన్నాను.

ఆయన విశాలంగా నవ్వి, "ఆ ఆలోచన నాకూ తట్టింది" అన్నాడు మళ్ళీ పత్రిక చదవసాగాడు.

"బడ్జెటు మీద మాట్లాడుతూ గ్రీటాగివరప్పగారు ఈ కింది విషయాలు చర్చించారు. ఈ ప్రభుత్వం యొక్క ఆశయం ఉత్పత్తి పెంచటం — పంచటంకాదు. సభ్యులు పరధ్యానంగా ఆలకించే దురభ్యాసం మానాలి. మన ఉత్పత్తి మన అవసరాలకు చాలంతలూ, మన ప్రజల కొనుగోలు శక్తికి నూరింతలూ అయే వరకూ మనకు ప్రపంచ దేశాల మధ్య తలవంపులే. మనదేశంలో నూటికి 90 మంది అయినా

అవసరాలకు మాడి చావకపోతే మనం నలుగురిలోనూ తల ఎట్లా ఎత్తుకు తిరుగుతామో నాకు తెలియటంలేదు. ఈ బడ్జెటును వీరారు ఆమోదించినట్టయితే అప్పుడు మన తడాఖా చూపిస్తాను. ఈ బడ్జెటు ఎందుకు ఈవిధంగా ఉన్నది. ఉన్న పాళంగా పాసు చెయ్యాలో మీకు సంగ్రహంగా మనవి చేస్తాను... దేశంలో ఇన్ని ఏళ్ళు గడిచినా ఇంకా మత వైషమ్యాలు తగ్గటం లేదు. మత సామరస్యం కోసం పాటుపడే వాళ్ళందర్ని జైళ్ళలో తోశాము. కాని కార్యం లేకుండా ఉంది. దేశంలో ఉన్న అల్ప సంఖ్యాక మతాల వారిలో కూడా. మత కలహాలకు బలి అయినవారు మిగతా వారిని పైదేశాలకు రవాణా చేశాము. దేశంలో ఏకమత ప్రతిష్టాపన చేశాము. అట్లాగూ మతసామరస్యం నెలకొల్పటానికి సాధ్యం కాకుండా ఉంది. మతవిముఖులూ, మతాన్ని తృణీకరించేవారూ ఇంకా దేశంలో ఉండి మతాభిమానులకు కోపం తెప్పిస్తున్నారని చెప్పటానికి నాకు చాలా తలవంపులుగా ఉన్నది. ఈ విషయమై తీవ్ర చర్య తీసుకోవలసి ఉంది. మతావేశం లేనివారందర్నీ పట్టుకోవటానికి ఒక ప్రత్యేక పోలీసుశాఖ వేస్తున్నాము దానికి 500 కోట్లు మాత్రమే ఖర్చు చేస్తున్నాం. నిజంగా ఈ మొత్తం చాలదు. కాని దీనితో నేపనిగడిచేటందుకు గాను మతోన్మాదం లేని వారినందరినీ ఉరి తీసెయ్యటానికి ఏర్పాట్లుచేస్తున్నాం. చట్టం అంత దారుణంగా పెట్టినట్టయితే పోలీసు శాఖకు కొంతపని తగ్గిపోవచ్చును... రష్యామీదా, తదితర ఫాసిస్టు దేశాలమీదా యుద్ధం చెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్న ప్రజా స్వామ్య

రాజ్యాలకు ఉచితంగా మరొక అయిదువందల కోట్లు—ఇది సముద్రంలో కాకిరెట్ట—ఇస్తున్నాం... మన ఉత్పత్తి సరుకు కొనని నిరాకరించే దేశాలమీద యుద్ధం చెయ్యటానికి పదివేల కోట్లు ఖర్చున్నది. దీన్ని గురించి సభ్యులలో రెండభిప్రాయాలు లేవని నమ్ముతున్నాను. మిగతా చిల్లర ఖర్చులుగాను నాలుగువేలకోట్లు అవుతుంది. ఈ నాలుగు కోట్లలోనూ మూడు కోట్లు, లాభాలు చాలక ఉత్పత్తి నిగ్రహిస్తున్న పారిశ్రామికులకు లంచంగా ఇవ్వవలసి ఉంది.

ఇంకా పత్రికలో బడ్జెటు చర్చకూడా ఉంది. కొందరు సభ్యులు, బడ్జెటు నిర్దుష్టంగా లేనప్పటికీ, లాభాలను దొంగ పోటు పొడుస్తున్నప్పటికీ, పారిశ్రామికులు దేశ క్షేమంకోసం కొంతత్యాగం చేసి ఈ బడ్జెటును సమర్థించాలన్నారు.

నా ప్రక్కనున్న పెద్దమనిషి ఇంకా చదువుకుపోతున్నాడు. నాకు విసుగెత్తింది. నాకసలే రాజకీయాలంటే మంట. కొందరికి ప్రపంచంలో ఏం జరిగినా అంతా కావాలి. నా కది పట్టదు. ఎవరిపని వాళ్ళు చూచుకుంటే చాలు. రాజ్యాలు ఏలేవాళ్ళు ఏలుతారు. మిగతావాళ్ళ కెందుకు నాడావుడి? నన్నడిగితే వార్తా పత్రికలే ఉండరాదు. వాటి మూలంగానే సమస్తాం ఆందోళన.

నాకూ పత్రిక చదివే పెద్దమనిషికీ మధ్యలో ఒక మాసపత్రిక కనపడింది. దాని పేజీలు తిరగవెయ్యసాగాను. "సంఘం దేనికి?" అనే ఒకవ్యాసం కనపడింది, అది రాసినవాడు జ్ఞన్నాతిరియ్య ఎం, బి, పి, డి, హెచ్, ఎక్స్. డీ, వై. త్రి, పీ, హం. (బాగ్) గారు.

ఆవ్యాసంలో మల్లాత్రయ్యగారు సంఘమనేది ఒక మూఢ విశ్వాసమని యుక్తియుక్తంగా వాదించాడు. ఏమిటీ సంఘం? దీనివల్ల మనకు కలిగిన లాభమేమిటి? ప్రకృతిలో అనేక జీవరాసు లున్నట్లే మనుషులూ ఉన్నారు. ప్రకృతి వ్యక్తులకే ప్రాధాన్యం ఇచ్చి, పరిణామమంతా వ్యక్తుల ద్వారానే జరిగింది. సంఘం వచ్చి వ్యక్తిని చంపేసింది మన జ్ఞానులు వ్యక్తికే ప్రాముఖ్యం ఇచ్చారు. ఎవడి మోక్షం వాడు చూసుకోవాలన్నారు. మనుషులు పుట్టింది లగా యతు అపూర్వవ్యక్తు లనిపించుకున్నవారంతా వ్యక్తులే— అంటే సంఘానికి ఎడంగా నిలబడ్డవారే. వాటిని సంఘం హతమార్చింది. ఒక అపూర్వ వ్యక్తికోసం అనామకులు నశించటమనేది ఉత్పత్తిక్రమంలోనే ఉంది. సంఘమను ప్రతి బంధకం లేనట్టయితే మానవజాతిలో ప్రతివాడూ ఒక అలె గ్జాండరు, ఒక నెపోలియను, ఒక హిట్లరు, ఒకనిచే అయి ఉండేవాళ్ళు. సంఘం మానవపరిశ్రమను అరికట్టింది ఒక నీతిచట్టమూ, న్యాయచట్టమూ, నిరబంధాలూ. డిప్రెష నలూ, మానసిక వ్యాధులూ, చెలరేగాయి సంఘసమ స్యలు పరిష్కారం అవుతున్నకొద్ది పెరిగాయి. న్యాయ స్థానాలనూ, నియమాలనూ ప్రకృతి అసహ్యించుకుంటుంది. ప్రతిక్రియకూ సృష్టిలో ప్రతిక్రియ ఉంటూనేఉంది. న్యాయ చట్టాలు ప్రకృతి కేవిధంగా సహకరించాయి? ఒకణ్ని మరొ కడు చంపితే చంపబడ్డవాడు చచ్చినవాడయినాడు. చంపినవాణ్ణి సమాజం ఉరితీయటంవల్ల అధికంగా అయిన దేమిటి? ఈ దిక్కుమాలిన సంఘంకోసం మతాలూ,

యంత్రాలూ, ఉత్పత్తీ, సమ్మెలూ, ఉద్యమాలూ, జైళ్లూ, కాల్పులూ, యుద్ధాలూ—ఇవన్నీ అవసరమయాయి. ఇంతా చేసి సంఘం విటని ఉపయోగిస్తున్నదా? లేదు. ఇవే సంఘాన్ని ఉపయోగిస్తున్నాయి. సంఘం అనేది పోవా లన్నాడు మ్నత్రెయ్య.

"కళల విషయంలో చూసినట్టయితే సంఘం కళలకు ఎంత అపకారం చేసిందీ స్పష్టంగా తెలిసిపోతుంది. కేవ లమూ సంఘసేవకోసమే ఉద్దేశించిన కళలు చాలా చచ్చుగా ఉంటూవచ్చినై. వ్యక్తిత్వం కూడుకున్న కళలే అత్యద్భుతంగా ఉన్నాయి ఈ విషయం అనేకశతాబ్దాలుగా విమర్శకులు గ్రహించినప్పటికీ దాని అంతరార్థం గ్రహించ లేకపోయినారు" అనికూడా రాశాను

నేనీ వ్యాసం చదవటం పూర్తిచేసేసమయానికల్లా ఆ పెద్దమనిషి పత్రిక మడిచి పక్కన పెట్టాడు.

"ఆ కినిపించేవేమిటి?" అన్నాను.

"అవా? అవి జైళ్ళు"

"అంత పెద్దవా?" అన్నాను.

"ఏం? అందులో ఇరవైవేలమంది ఉన్నారు"

"కొద్దిసేపటికింద ఇటువంటి ఇళ్లే చూశాను."

"అవును, ఈ ప్రాంతాల అయిదారు మైళ్ళకొక జైలున్నది.

"ఇవి జైలని నేను నమ్మలేకుండాఉన్నా. ఆ గోట్టాలూ అవి ఏమిటి?"

"అవి ఫ్యాక్టరీలు జైళ్లున్న చోట ఫ్యాక్టరీలుండవా?"

ఉంటాయని నాకు తెలీసు కాని ఆయన అన్నతరువాత నాకూ తెలిసినట్టే అనిపించింది.

"ఇప్పుడు పరిశ్రమయ్యావత్తు ఖైదీల శ్రమతోనే నడుస్తున్నది"

"అట్లా ఏం"

"ఒకచిక్కు వచ్చింది. మామూలుగా పెట్టుబడిదారీ వేదాంత ప్రకారం పనివాడు స్వేచ్ఛగా తనకూలి అమ్ముకుంటాడు. ఆస్వేచ్ఛను కూలివాళ్ళు దుర్వినియోగపరచి కూలికిరావడం మానేశారు. కూలికి రానివాళ్ళని నిర్బంధించటానికి చట్టం చెయ్యటం సాధ్యం కాకపోయింది. సమ్మెలుచేస్తే కాల్చవచ్చునని శాసనం చేసేసరికి వాళ్ళు అసలు పనికే రావటం మానేశారు. కాని మరోరకం శాసనం చెయ్యటం సాధ్యమయింది ఏమనిషిగానీ ఏవిధంగా బతుకుతున్నాడో చెప్పలేకపోతే వాణ్ణి జైల్లో వెయ్యవచ్చు ఈ విధంగా లక్షలకులక్షలు జైళ్ళలోపడ్డారు. వారంతా దమ్మిడీ కూలిలేకుండా పరిశ్రమలు నడుపుతున్నారు. తిండిమాత్రం పెట్టి రోజుకు 12, 14 గం॥లు పని చేయించటం సాధ్యమయింది. కాని కొంతమంది పెట్టుబడిదార్లు ఈ ఏర్పాటుకు గునుస్తున్నారు. వారి ఉద్దేశంలో స్వేచ్ఛగా వచ్చిన కూలీచే చౌకగా వస్తారుట. తిండికికూడా సరిగా ఇవ్వకుండా కూలీ వాళ్ళని సంపాదించిన పెట్టుబడిదార్లున్నారు మరి."

ఆయన మాట్లాడుతుంటే నాకు కోపంవచ్చింది.

"నువు నన్ను మోసం చేస్తున్నావు. పెట్టుబడిదార్లను గురించి అభూతకల్పనలు చేస్తున్నావు. నువు ఇందాక పత్రికలో చదినవన్నీ కూడా అబద్ధాలే. నేను పెట్టుబడిదార్ల నెరుగుదును. వాళ్ళు నా దేశాన్ని దాస్యంలోనుంచి బయటికి తెచ్చారు. వాళ్లు దేశభక్తులు.కమ్యూనిస్టు పీడనుకూడా వాళ్ళే తొలిగించారు. వాళ్ళనుగురించి నా మనస్సు విరచటానికి ప్రయత్నిస్తున్నావు. పెట్టుబడిదారీ విధానాలకే నువు ఎసరు పెడుతున్నావు. నీ నోరు మాట్లాడుతూంటే నొసలు వెక్కిరిస్తూ ఉంది. చూడు నిన్నేంచేయిస్తానో!," అన్నాను.

ఆయన నావంక అనుమానంగా చూశాడు.

"సధోరణిచూస్తే నువ్వు భూగర్భంలో నుంచి వచ్చిన కమ్యూనిస్టల్లే ఉన్నావు. నిన్ను నేను పసికట్టలేననుకున్నావా? చూడు—నిన్నేంచేయిస్తానో! పోలీసులు నా మిత్రులు, అన్నాడు."

"పోలీసులు నా మిత్రులు!" అన్నాను.

"నామిత్రులు!" అన్నాడు.

"పెట్టుబడిదార్లు మావాళ్లు!" అన్నాను.

"మావాళ్ళు!" అన్నాడు,

"పోరా కమ్యూనిస్టు" అన్నాను,

"పోరా కమ్యూనిస్టూ!" అన్నాడు,

"దేశద్రోహీ!" అన్నాను.

"పోరా ప్రజాద్రోహీ!" అన్నాడు.

"దొంగముండాకొడక దొరికావు! కమ్యూనిస్టువు కాకపోతే నీకు ప్రజలతో ఏంపని? చూడునీబతుకేం చేస్తానో!" అని ఆయనమీదికి వురికాను

ఆయన మాయమైనాడు. నేను కాస్తా రైల్లోనుంచి కిందికి పడటం మొదలుపెట్టాను.

*　　*　　*

ఉలిక్కిపడి పక్కలో లేచి కూర్చున్నాను.

ఏం కలఇది? దిక్కుమాలినకల!

కాని ఇది నిజంకాదు; నాకు తెలుసు. నాకల లేవీ నిజంకావు. నా మిత్రులంతా నాశ్రేయస్సుకోరి నన్ను కలలు కనవద్దనీ, ఎక్కడన్నా ఒక నౌకిరీ సంపాదించమని బుద్ధికలిగి బతకమనీ సలహా ఇస్తూనే ఉన్నారు. నాకే ఓపికలేకుండా వుంది.

దినచర్య

విధీ విరామం ఎరగని బానిస, టెలిప్రింటరు టక టకా కొట్టుకుపోతున్నది. "సబ్బు" లందరూ తదేక ధ్యానంతో రాస్తున్నారు. వాళ్ళముందర తర్జుమా కావలసిన టెలిగ్రాముల బొత్తులున్నాయి.

కైలాసం విసుక్కుంటూ రాస్తున్నాడు. తనబల్ల మీదికి వచ్చిన టెలిగ్రాములన్నీ ఒకసారి చూసుకున్నాడు. ఒక్కటైనా "మంచి టెలిగ్రాం లేదు "మంచి" టెలిగ్రాం అనేదానికి ప్రత్యేకమైన నిర్వచనం లేదు. ఒక్కోరోజు కైలాసం యూరపుదేశాల చెల్లింపు సమస్యల్ని గురించి ఎంతో ఆసక్తితో రాస్తాడు. ఒక్కోనాడు చక్కని కథలాంటి టెలిగ్రాం వచ్చినా విసుక్కుంటాడు.

కైలాసం రాసే "మూడ్"లో ఉండేదీ లేనిదీ నిర్ణయించేవి ఏవో ఎవరూ చెప్పలేరు. అతనిమీద సంఖ్యా జ్యోతిషం పనిచేస్తుంది. అనగా తారీఖుల ప్రభావం జాస్తిగా ఉంటుంది. 20కి పైబడిన తేదీ సంఖ్యలు కైలాసం "మూడ్"కు అనుకూలంగా ఉండవు. ఇంటిదగ్గిర భార్య చేసిపెట్టిన వంటకాల ప్రభావమూ, ఆఫీసుకు వచ్చేటప్పుడు బస్సు

స్టాంపు దగ్గర ఎండలో నిలబడే పిఘుడీయుల సౌఖ్యాప్రభావమూ కైలాసంమీద బలంగా ఉంటాయి.

టెలిగ్రాములు తిరగేసేటప్పుడే కైలాసం ఒక్కొక్క దానిమీదా ఒక్కొక్క ప్రత్యేక విమర్శ విసిరాడు. ఇండొనేషియాలో అల్లరి. వాళ్ళకు స్వాతంత్ర్యం అరగటంలేదు. అంతేకావాలి (వెధవలకు)...మలయాలో జాతీయవాదుల మీద బాంబులవర్షం. నల్లులమీద డీ డీ టీ కొట్టినట్టే. అందులో విషం ఉండదట. నల్లులు హాయిగా డీ డీ టీ తినేసి మరిన్ని పిల్లల్ని పెడుతున్నాయి. కొంపనిండా నల్లులపుట్టలు. తెల్లాళ్ళూ నిద్ర పోనివ్వవు. ...డీన్ ఎచిసన్ చైనాను ఉద్ధరించాడు, ఆసియాను ఉద్ధరిస్తాట్ట! ఈ అమెరికా కమ్యూనిజంనుంచి ఆసియాను ఉద్ధరిస్తుం దనుకోవటంకన్న బుద్ధి తక్కువ మరొకటిలేదు. నిజంగా డీ డీ టీ తినేనల్లులకూ ఈ కమ్యూనిస్టులకూ ఏమీ తేడాలేదు...

కైలాసం రాయటం మానేసి తలఎత్తి చూశాడు. డెమొక్రసీని ఉద్ధరించే సత్యనారాయణా, కమ్యూనిజమును ఉద్ధరించే భగవాన్లూ చర్చ ప్రారంభించారు. అది రోజూ ఉండే చర్చే భగవాన్లు రష్యామీద ఈగవాలనివ్వడు. సత్యనారాయణ రష్యాపేరు చెబితే పంచాంగం విప్పుతాడు.

"అసలు రహస్యం ఒక్కడికీ తెలీదు. రష్యా అమెరికా కలిసి మిగిలిన దేశాల్ని యుద్ధంలో ముంచటానికి చూస్తున్నారు. అందుకే నెహ్రూ ఎటూ చేరలేదు" అనుకున్నాడు కైలాసం.

ఎవరూ గ్రహించలేని సత్యాలు తెలుసుకుని ఎవ్వ

రికీ చెప్పకుండా ఉండటంలో గొప్ప ఆనందముంది. ఆ ఆనందం కైలాసానికి రోజూ లభిస్తుంది.

"నువ్వుపోయి రష్యా వెళ్ళి చూసివచ్చావు గామాలు" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"చూస్తేనే తెలియక్కర్లేదు. బుద్ధి ఉంటే అన్నీ తెలుస్తయ్" అన్నాడు భగవాన్లు.

«అవును! నీ ఒక్కడికే పెట్టాడు మరి దేవుడు ప్రపంచంలో ఉన్న బుద్ధంతా" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

«పోనివ్వండయ్యా," అన్నాడు శివరావు.

కైలాసం తిరిగి తలవంచుకు రాసుకోబోతుండగా టెలిగ్రాపు బంట్రోతు ఏదో టెలిగ్రాం తెచ్చి కైలాసం ముందు పెటాడు.

"అవతల ఆ బల్లదగిర ఇయ్యి" అన్నాడు కైలాసం. అమెరికా వెళ్ళి లియాఖతాలీఖాన్ పేలే అవాకులూ చవాకులూ రాయటం చాలక టెలిగ్రాములకు సంతకా లెవడు పెడుతూ కూచుంటాడు?"

«సుబ్రహ్మణ్యంగారూ, డినూండుకు తెలుగేమిటి?" అని అడిగాడు పార్వతీశం.

"ఖైదులో ఉంచటంకాదూ?" అన్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం

ఎవరో నవ్వారు.

"డిమాండంటే ఖైదులో ఉంచట మేమిటయ్యా?"

"డిమాండు, అని రాయవయ్యా దేవుడా?" అని ఇంకొకరు అందుకున్నారు.

"ఓహో, డిమాండా? నేనింకా రిమాండేమో అనుకున్నా, నిన్న ఇట్లాగే చిత్రం జరిగింది. నేనేమన్నానంటే-"

"అబ్బాయ్, 'కోరికా' అని రాసిపారెయ్యి. అంతకన్న మంచిమాట ఏ డిక్షనరీలోనూ దొరకదు" అన్నారు మరొకరు

"రిక్వెస్టంటే కోరికగాని డిమాండంటే కోరికేమిటి? దబాయింపు, అని రాయనా?"

"ఏదో రాసుకుపోదల్చుకున్నవాడివి రాయక అందర్నీ చంపుతా వెందుకూ?"

మళ్ళీ సద్దుమణిగింది. కైలాసం లియాఖతాలీ "అభిభాషణ" దగ్గరికి తిరిగివచ్చాడు. ఇస్లామంటే డెమోక్రసీయేనంటున్నాడు లియాఖతాలీ.

"ఈ ఫ్రెంచిపేర్లు ఎట్లా రాయాలో మనకు తెలివదే. ఏమండి, దీక్షితులుగారూ, పి-ఐ-జి-ఎన్-ఓ-ఎన్ ఏమనాలి?"

"పానుయ్యో అనాలి."

"నే చచ్చినా అన్ను."

"పిగ్నాన్ అని రాయండి."

"ఆమాటన్నారు బాగుంది"

"ఈ దీక్షితులుగారొకడు పోగైనాడు మా ప్రాణానికి," అనుకున్నాడు కైలాసం, "సోయెకర్నో అనకూడదట! సుకర్నో అనాలిట! సుదర్శనో, సుమిత్రో అనాలిట! సోయెకర్నో అని రాస్తే అచ్చుపడదు కామాలు, అన్నీ వేసాలు!"

లియాఖతాలీ "అభిభాషణ అయేసరికే పుణ్యకాలం వెళ్లేట్టుంది. ఇంకా ఎచిసిన్ ఉద్ఘాటనా. మలయాలో కమ్యూనిస్టుల కిరాతక కృత్యాలూ, అదేదో రైలుప్రమాదమూ అట్లానే వున్నాయి.

"కైలాసంగారూ, లియాకతాలీని సమ్మరైజు చెయ్యటంలా? కొద్దిలో ముగించక పోయినారా?"

కైలాసానికి చాలా దుఃఖం వచ్చింది. కొద్దిలో ముగించాలని తెలిస్తే కైలాసం ఎప్పుడో పూర్తిచేసి ఉండును.

"టెలిప్రింటరు అరగంటనుంచీ కొట్టటంలేదు. ఏం జరిగిందో కాస్త కనుక్కుంటారా ఏమిటి?"

కైలాసం ఎగిరి గంతేసిలేచి టెలిఫోను దగ్గిరికి వెళ్లాడు.

"ఏమండీ? మెషీన్ ఆడటంలేదా? ఫైవ్ మినిట్స్ కిందకూడా క్రీడ్ చేస్తూ ఉన్నామే?...మా మెకానిక్‌తో కాపీలు పంపుతాం లెండి" అన్నది రిసీవర్.

"సెమీ అఫిషియల్ అంటే ఏం రాయాలి?"

"అర్ధ ప్రభుత్వ—"

"అర్థ ప్రభుత్వా? వ్యర్థ ప్రభుత్వా?"

"అయితే నాకు తెలీదు"

"నీకే కాదు, మహామహావాళ్ళకు తెలీదు."

"అది సరేగాని ఎక్స్‌చేంజాటే ఏమిటోయ్?"

"మారకం."

"ఎవరి మారకం?"

"మారకం కాదులేవయ్యా, వినిమయమని రాయి."

"వినిమయమంటే ఖర్చుచెయ్యటం కాదుటండీ?"

"అది వినియోగం."

"వినిమయమేమిటి? వినియోగమేమిటి? రెండూ ఒకటే"

"కాదులే, ఊరుకో."

"వినిమయమంటే మారకం వేసుకోవటమే లే. ఖర్చు చెయ్యటంకాదు."

"ఖర్చు చెయ్యటానికి వినిమయమని రాస్తున్నానే?"

"ఇక ఎప్పుడూ రాయబోక!"

టెలిఫోను మోగింది.

కైలాసం లియాఖతాలీని తప్పించుకోవటానికి లేచి టెలిఫోను దగ్గిరికివెళ్ళి రిసీవరెత్తాడు. రాయిటర్సు ఆఫీసు వాళ్ళు.

"మెషీన్ పనిచేస్తున్నదా?"

"లేదే."

"లైట్ ట్రబులేమో కనుక్కుంటాం. మెకానిక్ వచ్చాడా?"

"రాలేదు."

"కాపీలు తెచ్చాడా?"

"మెకానిక్ రాలేదు" అని అరిచాడు కైలాసం.

"అట్లా చెప్పరాదా? ఎందుకు కోపం చేసుకొంటారు?" అని మందలించింది రిసీవరు.

"కైలాసంగారూ, రైలు ప్రమాదంమీద స్టేట్మెంటు

వచ్చింది. మిగిలినవి మానేసి అది కాస్తరాయండి, ఇదిగో స్టేట్మెంటు"

మళ్ళీ సంభాషణ ఆరంభమయింది.

"ఈ విధంగా రైళ్ళు పడగొట్టే కమ్యూనిస్టులు ఉన్న కాస్త మర్యాదా పోగొట్టుకున్నారు"

"ఇది కమ్యూనిస్టులపనే! హారిపిళ్ళకడుపుడకా!... ఇంకా మీకేమన్నా సందేహమా ఏమిటి?"

"ఎంతమందిని పొట్టనపెట్టుకున్నారో."

"ఇదే విప్లవం!"

ఇటువంటి పనులుచేసినా కమ్యూనిస్టులను వెనకేసుకొచ్చేవాళ్ళున్నారు. అందుకనుకోవాలి."

"భగవాన్లూ! చూశావా ఎట్లా అంటున్నారో? చూస్తావేం?"

"నన్నేం చెయ్యమన్నావు?"

"కమ్యూనిస్టులు రైళ్ళు పడగొడుతున్నారుట."

"పడగొట్టని. విచారణ జరిపి శిక్షించేవాళ్ళులేరూ?"

"అట్లా జారిపోతావేం?"

"జారేందుకేముందీ? కొందరికి చూడకుండానే వార్తలు తెలుస్తాయి. దాని కెవరేంచేస్తారు?

"రైళ్లు పడగొట్టే వాళ్ళింకెవరూ లేరని మాకు ఆపాటి తెలుసులే. కాస్త మాకూ ఆమాత్రం ఊహించే శక్తిఉంది, దాం దుంపతెగ ఎంత ఇదయినా!" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"ఆ శక్తి ఎవరుమటుకువారు తమకుండటం అర్థం చేసుకోగలరుగాని ఇంకొకరికుండటం అర్థంచేసుకోలేరు. అక్కడే చిక్కొచ్చేది' అన్నాడు భగవాన్లు.

"అయితే కమ్యూనిస్టులు రైళ్ళు పడగొట్టటం లేదంటావు?"

"నేనేమీ అనలేదు. ఎవరు పడగొడుతున్నదీ ఎప్పటికైనా తెలియదా అంటాను."

ఆ వాదన అంతటితో ఆగిపోయింది.

కైలాసానికి క్షణక్షణానికి విసుగు జాస్తి అవుతున్నది. అతను అయిదు నిమిషాలలోపల రెండుసార్లు గడియారం కేసిచూసి, "ఈమధ్య అయిదు నిమిషాలేనా అయింది? లేక గడియారం ఆగిపోయిందా!" అని ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

మెకానిక్ వచ్చాడు, కాపీలతో.

"ఎటువంటి సమయంలో మెషీను చెడిపోయిందో!.. కైలాసంగారూ, మిగిలినవన్నీ ఆపేసి నెహ్రూ సీకీస్ తీసుకోండి."

"నెహ్రూ ఉపన్యాసమా?"

"అవును. ఇవాళ అదే స్ట్రీమరు.

అంతవరకూ సగం చచ్చినట్టున్న కైలాసం ఒంట్లోకి ఎక్కడలేని శక్తీ వచ్చింది.

నెహ్రూ ఉపన్యాసం అయిదుభాగాలు చేతికొచ్చాయి. కైలాసం వాటిని ముందేసుకుని ఏకధాటిగా రాయటం మొదలుపెట్టాడు. చుట్టుపక్కల ఏంజరుగుతున్నదీ

కైలాసానికి తెలీదు. మెషీను ఎప్పుడు బాగయిందీ తెలీదు. నెహ్రూ సీరీస్ మరి మూడుభాగాల కాపీలు ఎప్పుడు ఎవరు తెచ్చారో తెలీదు. నెహ్రూ తొమ్మిదో భాగంనుంచీ మెషీనుమీద కాగితాలే వచ్చాయి. రెండు గంటలలోపుగా మూడు కాలముల తర్జుమా లాగి అవతల పారేశాడు కైలాసం.

* * *

«ఏమేవ్? పేపరు చూశావా? ఇవాళ స్ట్రీమరు హెడ్ లైను మనదే! ఎట్లా రాశాననుకున్నావు? శరపరంపరే నన్నుకో,” అన్నాడు కైలాసం మహోల్లాసంతో.

“ఏం స్ట్రీమరో? ఈపూట కూరేదొరకలేదు. పొద్దున కూడా పాపం, మీకు తిండి సరిగా అమరలేదు. ఈపూటేం తింటారో నా కర్మంకాలా!” అన్నది భార్య,

«ఏ కందిపచ్చడో చేసి, ఇంతచారు పెట్టవే. అంతకంటె ఏం కావాలి?» అన్నాడు కైలాసం, ఎంత అణచినా అణగని ఉత్సాహంతో.

గండం

మరో గండం గడిచింది—పిండం బయటపడింది.

సుందరి పాలిపోయిన మొహంతో కళ్ళుమూసుకుని వెల్లకిలా పడుకుంది. ఇప్పుడామె మనస్సులో ఇందాక చెలరేగిన తుపాను జాడలేమీ లేవు. మొదటి కాన్పుకు పోని ప్రాణ భయం తన కీసారి ఎందుకు కలిగినట్టు? తన బిడ్డ మొగపిల్లవాడని తనకు ముందే తెలుసు—తనుపోతే ఏమవుతాడో అని ఎందుకంత ఖంగారు పడ్డది? తన చెల్లెలు, కమల వాణ్ణి సవతి బిడ్డణ్ణి చూసినట్టు చూస్తూంది!...

అన్నట్టు, పాపం, కమలగతి ఏమయిందని, కొంపతీసి దానికక్కడా ఇవాళే—

అవతల తన పెద్దన్నగారి భాగంలో కమల పురుడు పోసుకోవటానికి సిద్ధంగా ఉంది. తొలిచూలు. తను మలుచూలని తనకన్న కమలనే అందరూ బాగా చూశారు. తన్నడిగితే తొలిచూలుకన్న మలుచూలే కష్టం. మొదటి సారి జరగబోయ్యేది తెలీదు.

ఎట్లాగయినా కమలమీదనే అందరికీ ప్రేమ జాస్తి కావటానికి తనే అందగత్తె, తన మొగుడుకే ఎక్కువ ఆస్తి

ఉంది. కాని అందరికీ కనులమీదనే ఆపేక్ష. దాన్ని మొగుడు కూడా నెత్తిన పెట్టుకొని ఊరేగుతాడు. తనను అందరూ తక్కువగా చూసి, మళ్ళీ తను వికసరంగా ఉంటుందని తన మీదపడి ఏడుస్తారు.

తను నిజంగా మంచిదని ఎవరికీ తెలీదు—కమలకు తప్ప కమల ఒక్కతే తన్ను బాగా చూస్తుంది. తనకన్న మంచిది అదొక్కతే !

ఈ కుంక అయినా తన పోలిక అయితే బాగుండును. పెద్దవాడు అంతా అచ్చుగుద్దినట్టు తన మామగారి పోలికే.

ఈ పదిరోజులూ ఎట్లా వెళతయ్యో! తన్ను ముసలమ్మలు ఏంపీక్కుతింటారో, నూతిలో చాదవేసే దెప్పుళ్ళో!

సుందరి ఆలోచనలు అంతకంతకూ అస్పష్టం కాసాగినై ఆమెకు కాస్త మగతగా ఉంది.

* * *

"దానికన్నా కూడా మగపిల్లవాడే!... ఒక్కగంట తేడా కూడా లేదే! ఇదేంపాపఖర్మమో! ఇట్లా జరగ్గూడదరా! ఒక్క ఇంట్లోనే ఒక్కరోజునే రెండు కానుపులా? ఎవరో ఒకరికి గండం తప్పదు!"

ఈ మాటలన్నీ సుందరి చెవుల పడుతున్నై. కాని మనస్సులో నాటుకోవటం లేదు కొంత పరియత్నంమీద కళ్ళు తెరిసి చుట్టూ చూసింది.

అమ్మమ్మ చరచరా లోపలికొచ్చి సుందరికేసి చేతులూపుతూ, "ఆ కమలకూడా ఇప్పుడే కనుకూసింది. ఉపహారించండి" అని వెళ్ళిపోబోయింది.

"మగబిడ్డేనా?" అన్నది సుందరి బలహీనంగా.

"ఆ!" అన్నది ముసలమ్మ, ఆడబిడ్డ అయినా ఇబ్బంది లేకపోయేదన్నట్టు.

"ఎవరో ఓరి గ్గండంతప్పదు! ఎవరో ఓరి గ్గండం తప్పదు!"

అప్రయత్నంగా సుందరి తన బిడ్డణ్ణి పొదువుకున్నది. తన బిడ్డకే అపాయమూ రాదు! రాకూడదు!... పాపం, కమలకీ విషయంలోనూ తన అదృష్టం లేదు. దాని బిడ్డ ఏమవుతాడో! ఒకవేళ వాడికేమన్నా అయితే తనకు చాలా కష్టంగా ఉంటుంది—చాలా? —ఆఁ, అయినా ఆ ముసలమ్మ కబుర్లు నిజమూ ఏమిటి?"

ఇద్దరు బిడ్డలకూ ఆరురోజులు దాటిన తరువాత పెద్దవాళ్ళ విచారం వెనుకపడింది. గండం గురించి మాట్లాడటం మానేశారు. అప్పచెల్లెళ్ళిద్దరూ నూతిలో చేదవెయ్యటం మహావైభవంగా జరిగింది.

అందరూ తనపిల్లవాడికంటె కమలబిడ్డే కనుముక్కు తీరుగలవాడౌతాడనుకోవటం సుందరి విన్నది. కాని అట్టే అసూయపడలేదు. అసూయపడేటందుకవకాశం లేకపోయింది కమలబిడ్డే బాగున్నాడని ఎవరో అనగనే "ఎంత కనిబిడ్డ కాలేదు" అనేసామెత సుందరికి చప్పున స్ఫురించి మనస్సు చివుక్కుమన్నది. తన కటువంటి ఆలోచన రావటం చాలా తప్పు.

కాని కమలబిడ్డే అందంగా ఉంటాడనే విషయం సుందరి రూఢిచేసుకున్నది. అందులో ఆ మాట అంటే తనకు అందులో అబద్ధం ఏమీ కనిపించలేదు.

అప్రయత్నంగా సుందరి తన బిడ్డలో అనాకారితనం చూడటం ప్రారంభించింది.

"ఏడిముక్కు చట్టి ముక్కల్లే ఉందేమే, కమలా? వాడు నవ్వితే మూతి చూడు, పక్కకెట్లా పోతోందో !"

కమల దొంగకోపంతో, "బాగానేఉంది లేవే, పసి వెధవకట్లా వంకలు పెడతావేం? చిన్నపిల్లలంతా అట్లాగే ఉంటారు!" అన్నది.

కమల తనబిడ్డను ముద్దులాడినా, వెనకేసుకొచ్చినా సుందరి హృదయంలో ఏదో గుచ్చుతున్నట్లయేది. అది అసూయమాత్రం కాదు. కమల ఇద్దరుపిల్లల్లోనూ తేడా చూడనట్లు ప్రవర్తించేది. అది నటన ఎటా అవుతుంది? కమలవంటి అమాయకురాలు నటించగలదా! నటించటం తనకు చాతకాలేదు. కమల కొడుకుమీద తనకాపేక్ష లేదు. వాణ్ణిచూస్తే తనకు భయం —ఏమిటో అర్థంగాని భయం! వాణ్ణి చేతులోకి తీసుకుంటే జారవిడుస్తానని భయం! వాడికి తను నీళ్ళుపోసేటప్పుడు దెబ్బ గట్టిగానూ, తగలరానిచోట తగులుతుందని భయం!... నా దేక్షణాన గుటుక్కు మంటాడో ! (చిన్నపిల్లల కెంతకావాలి!) ఆక్షణాన వాడు తనచేతుల్లోమాత్రం ఉండకూడదు! వాడిప్రాణం దొడ్లో

పోతే తను ఇంట్లో ఉండాలి. ఇంట్లో పోతే దొడ్లో ఉండాలి ! ఇదే సుందరి కోరింది!

కమల చేతుల్లో తనబిడ్డ ప్రాణంపోతుందని సుందరి కేమాత్రము భయంలేదు.తన బిడ్డకు నీళ్ళుపోస్తూ ముంగాళ్ళ మీద బోర్లా పడుకోబెట్టుకుని చేతుల్లో వేన్నీళ్ళు పోసికొని వాడితలమీద కమల ఎంతగట్టిగా బాదినా తనకు భయం వేసేదికాదు. కమల తన బిడ్డ దగ్గిర ఉన్నంతకాలమూ వాడికి యమభయం లేదని సుందరికి గట్టిధైర్యం. అది సుందరిబిడ్డ మీద ఈగ వాలనీదు తన బిడ్డ ఏడిచినా నిర్లక్ష్యంగా ఉంటుంది గాని తన అక్క కొడుకు కాస్త కిచుమంటే అడావుడి పడుతుంది. వాడంటే దానికంత ప్రాణం !

*　　　*　　　*

ఇద్దరు బిడ్డలకూ ఆరో నెల జరుగుతున్నది. దీపావళికి అక్కచెల్లెళ్ళిద్దరూ పుట్టింటికి వచ్చారు.

తెల్లవారితే నరకచతుర్దశి అనగా సుందరి బిడ్డకు పెద్దపెట్టున జ్వరం వచ్చింది. దానివెంట దగ్గూ పడిశమూను. బిడ్డ నిమిషనిమిషానికి ఉక్కిరిబిక్కిరిఅవుతున్నాడు. సుందరికి గుండెల్లో రాయిపడింది. బిడ్డ బతకడని అధైర్యం పట్టుకుంది. మతిపోయింది.

కమలవచ్చి బిడ్డదగ్గిర కూర్చున్నది. వాళ్ళ చిన్నన్నగారు ఆ అపరాత్రివేళ వెళ్ళి వైద్యుడి దగ్గిర నాలుగు పంచదారమాత్రలు తెచ్చాడు. కమల తన చేతిమీదిగా వాటిని తన చనుబాలలో రంగరించి బిడ్డనోట్లో పోసింది. తరవాత

రెండుగంటలకల్లా బిడ్డ దగ్గటమూ, ఉక్కిరిబిక్కిరి కావటమూ తగ్గి నిద్రపోయినాడు. అంతసేపూ కమలబిడ్డ దగ్గిరే కూర్చుని వాడివూదుకు తనచెయ్యి ఆనించి వాడికేసిచూస్తూ కూర్చున్నది.

"కమల నాబిడ్డను బతికించమని దేముణ్ణి వేడుకుంటున్నది" అనుకున్నది, సుందరి ఎందుకో?

మర్నాడుదయమే తలంట్లు. కమల అన్నగార్లిద్దరికీ తలంటింది వాళ్ళ పిల్లలకూడా అంటబోతూ, "అక్కా పిల్లలిద్దరికీ కాస్త ఉగ్గు వెయ్యవే!" అన్నది.

కమలబిడ్డకు ఉగ్గువేసేటప్పుడు సుందరి చేతులువణికినై. కంగారుతో గిన్నెలోదంతా వాడినోట్లో పోసింది. పిల్లవాడు గుడ్లు తేలవేసి ఉక్కిరిబిక్కిరైనాడు.

"అయ్యో, అయ్యో! కమలా!" అన్నది సుందరి.

పక్కనే పిల్లలకు నలుగు పెడుతున్న కమల తిరిగైనా చూడకుండా, "ఏం, ఫర్వాలేదులే!" అన్నది. మళ్ళీ సుందరి హృదయములో ఏదో గుచ్చుకున్నట్టయింది.

* * *

నీళ్ళుపోసి సిల్కుచొక్కా—వాళ్ళనాన్న కొన్నది—తొడిగి ఉయ్యాల్లో పడుకోబెడితే కమలకొడుకు రాజా అల్లే, పండుకాయవల్లే ఉన్నాడు చిన్న మేనమామ చేతికామెరా తెచ్చి బిడ్డలిద్దరినీ ఫొటోతీస్తే అందులోకమలకొడుకే దేదీప్యమానంగా ఉన్నాడు.

సుందరి అసూయపడలేదు—

బతకనిబిడ్డ బారెడు !

"నేనెంత పాపిష్టిదాన్ని ! నాకేం పుండు పుట్టింది!" అని సుందరి తన్ను తానుతిట్టుకున్నది. కానీ ఆ దిక్కుమాలిన సామెత మరుపురాదు!

బహుళ విదియ ఆదివారంనాడు సాయంకాలం ఆరు గంటలవేళ కమలబిడ్డ వడగొట్టిపోయినాడు, ఆ గుంటూరు ఎండలు! ఆ కిందటిరోజే బిడ్డకు వడదెబ్బ తగిలింది. మర్నాడు ఎండ వేళప్పుడు బిడ్డకు శైత్యోపచారాలు చేశారు. బిడ్డ వాటితోనే పోయినాడు.

ఈ వార్త చెవినిపడగానే సుందరిహృదయం మీది నుంచి మూత తీసేసినట్టయింది. ఆమె హృదయంలోనించి పైకి పొంగివచ్చింది, ఆనందంకాదు దుఃఖం.

సుందరి కమల కొడుకుకోసం పెద్దపెట్టున ఏడువసాగింది. తనకొడుక్కు గండం తప్పిందన్న సంతోషం కలగలేదు. తనకొడుకేక్క గండం. ఆమాట తనకు మొదటినుంచీ తెలుసు.ఆసంగతి తెలిసి తను మనస్ఫూర్తిగా వాడి అచ్చటా ముచ్చటా చూడలేకపోయింది. వాణ్ణి ఒక్కసారయినా దగ్గిరికి తీసికోలేదు. ముద్దాడలేదు. అంతఅందమైన బిడ్డను చూసి అంతా మురిస్తే తను చావే చూడగలిగింది.

"నాకెంత అదృష్టం ఉంటేనేం? నేను పాపిష్టిదాన్ని.

ఇక నాకళ్ళతో నిన్ను చూడనుట్రా, తండ్రీ! నా బంగారు నాయనా!" అని సుందరి ఘోష పెట్టి, ఏడుస్తుంటే, ఆమె భర్త, "నీకేమన్నా మతిపోయిందా ఏమిటి? పిల్లలు పోరూ?" అని కోప్పడ్డాడు.

*　　　*　　　*

అయితే సుందరి ఒక్క పొరపాటుమాత్రం పడ్డది. తను పాపిష్టిదికాదు అదృష్టవంతురాలూ కాదు. తనకన్న కమలే అదృష్టవంతురాలు.

అద్దెకొంప

మా శారదాంబ మొగుడు శివకామయ్య యోగ్యుడే కాని వాడి కుటుంబాలో వాడికి పోల్చదగిన మనిషి లేడు. శివకామయ్య తండ్రి వొట్టి దద్దమ్మ. పెళ్లాం ఎంత చెపితే అంతా. వాళ్ళవూళ్ళో పార్వతీశంగారిల్లంటే ఎవరూ చెప్పరు; కామాక్షమ్మగారిల్లంటే ఎవరికన్నా తెలుస్తుంది. అంతేకాదు; కానూరి కామాక్షమ్మ అని ఆవిడ నెవ్వరూ పిలవరు. కూనపల్లి కామాక్షమ్మ అనే పిలుస్తారు. ఆవిడ కూనపల్లివారి ఆడబడుచు. ఏడుగురు పిల్లలతల్లి అయినా ఈనాటికీ ఆవిడ కన్నవారింటనే ఉంటున్నది. ఎరగనివాళ్ళు పార్వతీశం ఇల్లరికపునికూడా అనుకోవటం కద్దు. కాని నిజం ఏమంటే కామాక్షమ్మ తండ్రిగారి కాపరం ఏనాడో చితికి పోయింది. జప్తుచేసిన తండ్రి ఆస్తిని కామాక్షమ్మ మొగుడి చేతనే కొనిపించింది. అందుకోసం పార్వతీశం అప్పు చెయ్య వలసి వచ్చింది. ఆ అప్పుతీరక, స్వగృహం అమ్ముకోవలసి కూడా వచ్చింది. మామగారి కొంప వ్యవహారరీత్యా తనదే అయినా, పార్వతీశంగారు దాన్ని మామగారి ఇల్లలే నే

చూశాడు. తనకన్న మామగారి వాళ్ళకే ఆ యింటిమీద అధికారం ఎక్కువ ఉన్నట్టుగా భావించాడు. అతని తరఫున బంధువులు ఎవరు వచ్చినా వాళ్ళకా యిల్లు పార్వతీశం మామగారిదే—కాకపోతే, కూనపల్లి కామాక్షమ్మగారిది - అనిపించేది గాని, పార్వతీశం గారి దనిపించేదికాదు. కామాక్షమ్మ తల్లి దండ్రులూ, అన్నదమ్ములూ, అక్కచెల్లెళ్లూ కూడా ఆ యింటిని స్వగృహంలాగే చూసుకునేవాళ్ళు. అయిందా, కామాక్షమ్మ నోరు చెడ్డది. ఆమె హృదయం చాలా మంచిదని చెబుతారుగాని, దాన్నిగురించి సాక్ష్యం దొరికేదికాదు. ఎప్పుడన్నా తన కిష్టమైనవారికి ముగుడి సాతు పంచితే పంచేదేమో మన మెందుకు కాదనాలి? కాని మొత్తంమీద ఒకటి నిజం. పార్వతీశంలాంటి నోరూ వాయీ లేనివాడిలో వెయ్యి మంచిగుణాలున్నా గమనించేవాళ్ళుండరు. కామాక్షమ్మలాంటి గచ్చపొదలో ఏమాత్రం మంచి ఉన్నా వెంటనే ప్రచారం అవుతుంది. ఆవిడ కోడళ్ళను కోసుకు తినేది. ఆ మాటంటే "కోడళ్ళ కావిడ ఇచ్చే శిక్షణ తల్లులు కూతుళ్ళకు కూడా ఇవ్వరు!" అనే వాళ్ళు. నిజానికి కామాక్షమ్మ పెద్దకోడలు అమిత దురుసుపిల్ల. వాళ్ళ పుట్టింటివాళ్ళు, "ఇది కాపరం ఏం చేస్తుంది? ఏ మొగుడు దీనితో వేగుతాడు?" అనుకునేవాళ్ళు. అటువంటి రాక్షసి పిల్ల కామాక్షమ్మ ఇంట అడుగు పెట్టిన ఆరునెల్లలోపల పిల్లి అయిపోయింది.

అగ్నికి వాయువు తోడైనట్టు కామాక్షమ్మ గారికి

తోడుగా ఉండేది విధవ అప్పగారు. ఆ యిద్దరి మధ్య నలిగి పోతుండేవాళ్ళు ఇంటి కోడళ్లు. ఇంటి కొడుకులకు తల్లిని చూస్తే చెడ్డ భయం. పెళ్ళాలతో మాట్లాడాలన్నా వాళ్ళ తల్లి అనుమతి పొందవలసిందే. ఇంట్లో ఉన్న పదిమందీ ఒక్క మనిషి మాటమీద పోవటం వల్ల పైకి కాపురం చాలా గుంభనగా కనిపించేది. కాని లోపల ఏ ఒక్కరికీ సుఖం ఉండేది కాదని నా అనుమానం. కామాక్షమ్మగారి పెత్తనానికి ఎదురుతిరిగి వాళ్లు ఇద్దరు కనిపిస్తారు. అందులో మొదటిది మా శివకామయ్య చెల్లెలు, కృష్ణవేణి. అంటే మా శారదాంబ మూడో ఆడబడుచు. ఆవిడ మొగుడిదగ్గరికి వెళ్ళినాక తిరిగి పుట్టింటి గడప తొక్కలేదు. ఈ విధంగా ఇల్లు వదిలిపెట్టి పోయిన మరో కుర్రవాడు శివకామయ్య. తరువాతవాడు సుందరం.

ఇదంతా ఎందుకు చెప్పానంటే మా శారదాంబను అటువంటి ఇంటో ఇచ్చాం. కామాక్షమ్మగారు కోడళ్ళను కాల్చుకు తినటంలో మొరటు పద్ధతులు లేవు. కొట్టటమూ, తిట్టటమూ, వాతలు వెయ్యటమూ అన్నం పెట్టక మాడ్చి చంపటమూ మొదలైనవీ లేవు. అందుచేత ఆవిణ్ణి గురించి నలుగురూ అనుకోవటం కూడా జరగలేదు. మా శారదాంబ లాగా ఆత్మాభిమానంతో పెరిగిన పిల్లకి తిట్లకన్నా, దెబ్బల కన్నా ఒకమాట భరించటం చాలా కష్టం. తొందరపడి దానిమీద నేరం మోపితేనే సహించని మనిషిని... కామాక్షమ్మగారి కవాతుకు ఎట్లా లొంగుతుంది? శారదాంబ

ఎప్పుడూ నోరుచేసుకునే రకంకూడా కాదు. భరించలేని పరిస్థితి అని తోస్తే ఏదో అఘాయిత్యం చేసేస్తుంది.

అందుచేత శివకామయ్యకు పట్నంలో ఉద్యోగం దొరికిందంటే చాలా సంతోషించాను. ఎందుచేతనంటే, మొదటనే చెప్పినట్టు, అతను చాలా యోగ్యుడు. మా శారదాంబకుకూడా అతనంటే చాలా సదభిప్రాయమే ఉంది. కాని అతను ఇంటిదగ్గర ఉన్నంతకాలమూ మా శారదాంబకు సుఖం లేకపోయింది. ఈ ఉద్యోగం దొరకటం అతని ప్రాణానికీ, దాని ప్రాణాలకూ, మా ప్రాణాలకు కూడా ఎంతో సుఖమిచ్చింది.

అవి యుద్ధం రోజులు. శివకామయ్యకు దొరికిన ఉద్యోగంకూడా తత్సంబంధమైనదే. అయితే ఏమొచ్చిందంటే అతను మా శారదాంబను వెంటబెట్టుకొని పట్నంలో కాపరం పెట్టాడో లేదో, ఇంతలోనే మద్రాసుకు విమానదాడి భయం జాస్తి అయి, అక్కడినుంచి మన తెలుగు వాళ్లు సకుటుంబంగా స్వగ్రామాలకు పారిపోయి. రాసాగారు ఏమాటకామాటే చెప్పాలి. మన శివకామయ్య భయం లేదని చెబుతూనే ఉన్నాడు. అని మేం — అంటే మా వాళ్ళంతా — శారదాంబను గురించి, భయపడసాగాం. శివకామయ్య ఉద్యోగం వదిలి రాలేదు. శారదాంబకున్న పాటి ప్రాణభయం అతనికీ ఉంది. కాని మేం తన్ని గురించి అట్టే విచారించలేదు. మా పిల్లను గురించే భయపడ్డాం. శారదదాంబను పంపితేగాని వీలులేదని పట్టుపడితే , మామాట

తీసివెయ్యలేక అతను శారదాంబను మా యింటికి పంపే శాడు.

అయితే ఏమయిందంటే, శారదాంబ వచ్చిన కొద్ది కాలానికే ఆ విషయంకూడా రూఢి అయింది. ఆ సంగతి తెలియగానే దాని అత్తగారు దాన్ని తమయింటికి తీసుకు వెళ్ళి అయిదో నెలలో పంపిస్తామన్నారు సరే రెండు నెలలు అత్తవారింట గడిపి మా శారదాంబ పురిటికి తిరిగి మా యింటికి వచ్చేసింది. దానికి పురుడొచ్చి, పిల్లవాడుపుట్టి వాడికో మూడు నెలలు గడిచే సరికి అక్కడ పట్నంలో పరిస్థితులు మారిపోయినై. పట్నంనుంచి వెళ్ళిపోయిన వాళ్ళంతా తిరిగి రాసాగారు. పట్నంలో యిళ్ళన్నీ గబ గబా అయిపోతున్నాయి.

ఇంటివాళ్ళు బతిమాలగా, బతిమాలగా మా శివ కామయ్య తాత్కాలికంగా తన భాగంలోనుంచి రెండు గదులు ఇంటి వాళ్ళకిచ్చేసి తను సామానుతో సహా ఒక్క గదిలో చేరాడు. ఇంటివాళ్ళు శివకామయ్యను ఎంతో మర్యాదగా చూసేవాళ్ళు కారణమేమంటే ఆరు నెల్లపాటు ఇల్లంతటికీ శివకామయ్య ఒక్కడే వుండి ఇంటిని కాపాడాడు. నాలుగు మాసాల అద్దె అతని దగ్గర వాళ్ళు తీసుకోలేదు కూడాను. అటువంటి పరిస్థితిలో వాళ్లు రెండు గదులివ్వ మంటే శివకామయ్య కాదనలేకపోయాడు. అదికాక వాళ్ళు మాటకూడా యిచ్చారు. మా శారదాంబ రాగానే, నూరా రయినా, ఆరు నూరయినా ఆ రెండు గదులూ తిరిగి ఇప్పిం

చేస్తామన్నారు. సహం ఆ ధైర్యంతోటే శివకామయ్య గదులు ఖాళీచేశాడు.

పిల్లవాడికి మూడో నెల అనగా శారదాంబ అత్తవారు తీసుకువెళ్ళారు. మళ్ళీ పట్నంవెళ్ళితే ఎప్పటికో! వాళ్ళకు మాత్రం పిల్లవాడి ముద్దుముచ్చట్లుచూచుకోవాలనిఉండదూ? శారదాంబ అత్తవారింట రెండు నెలలుండి పట్నం వెళ్ళటానికి ఏర్పాటయింది. ఫలాని తేదికి తనకు రెండు గదులూ తిరిగి కావాలని ఇంటివారితో చెప్పాడు శివకామయ్య. దానికేం భాగ్యమన్నారు ఇంటివారు. శారదాంబ ఇంకో వారానికి బయలు దేరుతుందనగా శివకామయ్య మళ్ళీ ఇంటి వారిని హెచ్చరించాడు. ఆ గదిలో మరెవ్వరో ఉంటు న్నారు. వారు ఈ లోపుగానే మరో యిల్లు చూచుకుని వెళ్ళిపోతున్నారని ఇంటాయన శివకామయ్యకు తెలిసి పోయింది. బయలు దేరవద్దని శారదాంబకు తంతి ఇచ్చాడు. "నా దగ్గర మూడు గదులకూ అద్దె పుచ్చుకుంటూ ఇదేం పని?" అని ఇల్లుగలవాళ్ళని అడిగాడు. దానికి ఇంటివాళ్లు "ఈ రోజుల్లో పదిహేను రూపాయలకు మూడు గదులెట్లా వస్తాయి? నీ రెండు గదులకూ కలసి పాతికరూపాయలు చెవులు మెలేసి పుచ్చుకుంటున్నాము" అని సమాధానం చెప్పారు.

ఇంటివాళ్ల డబ్బు దాహమూ, దగాబుద్ధీ చూస్తే మా శివకామయ్యకు ఆశ్చర్యం వేసింది. యుద్ధం మూలంగా ప్రజల మన స్తత్వంలో కలిగిన మార్పు ప్రత్యక్షంగా

చూడటం అతనికిదే మొదటిసారి. కాని చేసేదేమీ కనిపించలేదు. ఇగో ఇంటికోసం వెతుకుదామంటే ఆదివారం తప్ప తీరదు. కాకపోయినా కాళ్ళకు బలపాలు కట్టుకుని తిరిగే వాళ్ళకే ఇళ్ళు దొరక్కుండా ఉన్నాయి. దొరికేవాళ్ళు దొరుకుతున్నయ్యనుకోండి. వందలకొద్దీ లంచాలు పెట్టాలి. లేదా ఇచ్చే బాడుగలో సగానికే రశీదు తీసుకోటానికి ఒప్పుకోవాలి. అదీకాకపోతే రెండు సంవత్సరాల అద్దె - అంటే ఇల్లు కట్టటానికి అయ్యే ఖర్చులో ఏ అయిదోవంతో ఆరోవంతుముందుగా దర్శించుకోవాలి.

ఈ పరిస్థితుల్లో మా శారదాంబ అత్తవారింటోనే ఉండిపోవలసివచ్చింది. అక్కడే వచ్చింది చిక్కు. మా శారదాంబ అత్తగారు తన పద్ధతులు మార్చుకోలేదు. ఆ పద్ధతులకు మా చెల్లెలు అలవాటుపడుతుందా అంటే, అదీకనిపించలేదు. దాని దగ్గర్నుంచి నాకు వారానికో ఉత్తరం రాసాగింది. ప్రతిఉత్తరంలోనూ చివరికి ఒకటే ముక్క. «నేనిక్కడ ఒక్క క్షణం ఉండలేను. ఎవరికీ చెప్పకుండా బయల్దేరి వచ్చేస్తాను. కాని అవతల పట్నంలో తన మొగుడికి కొంపలేదాయె మా ఇంటికి తీసుకుపోతే బాగుండదాయె. దాని అత్తగారింటో, అందరి అభిప్రాయమూ ఏమంటే ఇవ్వాళో, రేపో శివకామయ్య ఇల్లు సంపాదిస్తాడని, అటువంటప్పుడు మా శారదాంబను మేం తీసుకుపోతామంటే ఏం బాగుంటుంది ?

ఒకసారి ఏదో వంకపెట్టుకొని కామాక్షమ్మగారి యింటికి వెళ్ళాను పీలుచేసుకుని మా శారదాంబతో మాట్లాడి చూశాను. ఎవరెవరి మీదో పెట్టి తనను నానా మాటలూ అంటారంటుంది. ఇందులో మా శారదాంబ అనుకోవటం ఎంతో, నిజంఎంతో నాకయితే తెలీదుగాని, శారదాంబ బాధపడుతున్నదనటంలో అతిశయోక్తి ఏమీలేదు.

అందుచేత శివకామయ్యకు ఉత్తరం వ్రాస్తూ శారదాంబ పరిస్థితిగురించి అది రాసుకోలేని వివరాలన్నీరాశాను. తన వాళ్ళనుగురించి రాశానని అతను అనుకునేవాడు కాదులెండి.

నా ఉత్తరం అందిన కొద్దిరోజుల్లోనే శివకామయ్య ఒక అఘాయిత్యం చేశాడు. తన భాగంలో ఉండవలసిన గదులు ఇంటాయన అవసరానికి తీసుకుని తిరిగి ఇవ్వటం లేదని రెంటు కంట్రోలరుదగ్గర ఫిర్యాదుచేశాడు. రెంటు కంట్రోలరు ధర్మాత్ముడు. ఇంటాయన చెప్పిన అబద్ధాలన్నీ నమ్మక శివకామయ్యదే న్యాయమని గుర్తించాడు. అయితే ఇంటాయన ఇంకోపేచీ పెట్టాడు. సంవత్సరంన్నర క్రితం నాలుగు నెల్లపాటు శివకామయ్య అద్దెఇవ్వ లేదనీఅందుచేత అతన్నిఖాళీచేయించమనీ అర్జీ పెట్టుకున్నాడు. న్యాయానికి శివకామయ్యదగ్గర నాలుగు నెలల అద్దె రశీదులు లేవు. దానికి కారణం, ఇంటాయన అప్పట్లో అద్దె తీసుకోనన్నాడు. ఆనాడు కృతజ్ఞతాపూర్వకంగా చేసినపని ఈనాడు స్వార్థా

నికి అక్కరకు వచ్చింది. అయినా శివకామయ్యే గెలిచాడు. ఆ పాతశాకీ ఆరునెలలమీద తీర్చేటట్టుశివకామయ్యకు అవకాశంయిచ్చి రెంటు కంట్రోలర్ శివకామయ్యకు రెండు గదులూ ఇప్పించాడు. రెంటు కంట్రోలరు ధర్మమా అంటూ మా శారదాంబ పట్నం వచ్చేసింది.

* * *

నేను పట్నంవచ్చి వారంరోజులయింది. ఈ వారం రోజులనుంచి చాలా విచిత్రమైన కథ నడవటం చూస్తున్నాను.

ప్రతిరోజూ ముప్పూటలా ఇంటావిడ వాటింటోంచి నానా అవాచ్యాలూ మాట్లాడుతుంది. అవి శాపనార్థాలు కావు, అవి రంకెలుకావు! ఆవిడ అనే మాటల్లో కాస్త సౌమ్యమయినవి ఏమిటంటే, "వీళ్ళకి సిగ్గన్నా లేదేం? మా యింటోంచి పొమ్మంటే పోయిచావరేం? మా కొంప తప్పితే వీళ్ళకి నిలవనీడే లేదేమో! అయితే చెట్టుకింద పడుకో రాదూ? సిగ్గులా! ఛీ వీళ్ళ మొహాలు తగలెయ్యా. కోర్టుకు పోతారట. వీళ్ళ పిండాలు పిల్లులకెయ్యా!" ఈ ధోరణిలో.

మామూలు మధ్యతరగతి కుటుంబాల్లో గౌరవంగా బ్రతికే ఆడకూతురునోట ఇటువంటి మాటలు రావటం నా కాశ్చర్యం వేసింది.

"ఎవర్ని ఆ తిట్లు. తిట్టుతున్నది?" అని మా శారదాంబ నడిగాను!

శారదాంబ నవ్వి "ఇంకేవన్నీ? మమ్మల్నే! చావనీ గింజుకోనీ! మేం ఇల్లు ఖాళీచేస్తే ఈ భాగాన్నే నలభై రూపాయలకి ఎవరికన్నా ఇవ్వాలని వాళ్ళ ఆలోచన. డబ్బు దాహం నోటంట అట్లా పలుకుతున్నది. ఇదేం చూశావూ? దొడ్లో పొరపాటున చెంచా వదిలేసినా, ఎత్తుకుపోతారు. వాళ్ళకు పనికిరానిదైతే విరగగొడతారు. కొళాయిగొట్టం చిల్లిపొడిచి మా పక్క సందంతా నీళ్ళప్రవాహం చేశారు. అలగా కుర్రవాళ్ళకు కానీ అర్ధణా చేతిలోపెట్టి మా కిటికీ ముందునుంచి బండబూతులు అనిపిస్తారు!" అన్నది.

ఇదంతా ఎలా భరిస్తున్నావని మా శారదాంబను నే నడుగలేదు. ఎలా భరిస్తున్నదో, శారదాంబ ఎంతవరకు మారిందో నే అర్థంచేసుకోగలిగాను. మా శారదాంబ అత్తవారింటో అసలులో వున్నది క్షీణించిపోతున్న సంస్కృతికి చెందిన వికృత ఆచారం. కనుకనే శారదాంబ దాన్ని అతిక్రమించి అసహనం ప్రకటించగలిగింది. ఇక్కడ ఈ మద్రాసులో అద్దెయింటి సమస్య అటువంటిదికాదు. దీని మూలకందమేమిటో, ఎలా దీన్ని ఎదుర్కోవాలో మా శారదాంబకు తెలియదు, తెలియలేదు. అందుచేతనే దీన్ని సులభంగా భరించగలిగింది. ఏ ఇబ్బంది అయినా తప్పనిసరి కాదనీ, పరిష్కారమవుతుందని స్పష్టంగా తెలిసేవరకూ మనం తిరుగుబాటు చెయ్యలేము గదా!

పానకంలో పీచు

దత్తాత్రేయులు అయిదోఏట, తనతల్లి పురుడు పోసుకోవటానికి మేనమామల ఇంటికి వచ్చినప్పుడు మొట్టమొదటిసారి బస్తీ మొగం చూశాడు. తనుకూడా ఆ ఇంటపుట్టినవాడే. మూడేళ్ళు నిండకపూర్వం ఇంకోసారి ఇక్కడికి తల్లి వెంట వచ్చాడు తాతకు కిందట్లూ మీదట్లూ అవుతున్న రోజుల్లో. అయితే ఆరాకగురించి దత్తాత్రేయులు కేమీ జ్ఞాపకం లేదు—తాత శవాన్ని స్నానం చేయించి ఫొటో తీయడం తప్ప ఆఫొటో కాపీ తన పల్లెటూరి ఇంటి సావడిలో రోజూ చూడకపోతే అతనికి ఆవిషయంకూడా జ్ఞాపకం ఉండేదేమో.

తమ్ముడి పుటకలకు బస్తీవచ్చినప్పుడుమాత్రం దత్తాత్రేయులు బస్తీ తరహాలన్నీ బాగా చూశాడు. మట్టిరోడ్ల గతుకుల్లోనూ. కాలుదిగబడే బురదలోనూ రోజూనడిచే దత్తాత్రేయులకు కంకరరోడ్లు అద్దాలల్లే కనిపించాయి. అతను మూడంతస్తుల మేడ ఎక్కాడు. రాత్రిపూట వీధుల్లో లాంతరు స్తంభాలు చూశాడు. పెద్దబజారులో దుకాణాలు చూశాడు.

వాటిల్లో ఆకర్షవంతంగా పెట్టిఉన్న రకరకాల వస్తువులు చూశాడు పెద్దబజారులో దుకాణాలు చూశాడు. రాత్రి వేళ ఈదుకాణాల లోనే వెలిగే "లస్టరు" దీపాలు చూశాడు. పెద్దచప్పుడు చేసుకుంటూ బజారులోపొయ్యే మోటారు కారుకూడా ఒకటి చూశాడు. మేనమామల ఇంటికి రైలు దారి అరమైలుదూరంలో ఉంది. కొత్తగా ఏర్పడిన బస్తీ స్నేహితుడివెంట రైలుకట్టనపోయి రైళ్ళు రావటమూ పోవటమూ కూడా చూశాడు. అదృష్టవశాత్తూ ఆరోజుల్లోనే తాగాశాయి జుట్టుతో ఇంతపెద్దబండ పైకెత్తటమూ, బండిమీద పదిమందిని ఎక్కించి బండిపోలు నుదుటికి ఆనించి బండిని తోయటమూ; కత్తులమీద పడుకోవటమూ, ఆడపిల్ల అందమైన గౌను తొడుక్కొని అంతకన్న అందమైన గొడుగు చేత్తోపట్టుకుని తీగమీద వెనక్కూ, ముందుకూ నడవటమూ చూశాడు.

ఇటువంటి జీవితాన్ని ప్రేమించటం ఎంతసులభం! తన బస్తీస్నేహితుడిముందు తాను తీసికట్టుగాఉన్నట్టు దత్తాత్రేయులు అనుక్షణమూ భావించేవాడు. తనకున్న ఉన్నత స్థాయిలో ఉన్నవాడి ఔన్నత్యం గుర్తించలేని అశక్తత సహజమైనదికాదు. అహంకారం కష్టపడి సాధించాలి. తన పల్లెటూళ్లో ఎందరో ఆడపిల్లలున్నారు. కాని ఈ బస్తీస్నేహితుడి చెల్లెలు—ఆ పిల్లకూ ఇతని ఈడే వుంటుంది—ఇతని కళ్ళకు అపూర్వంగా కనపడింది.

"నేను చచ్చినా పల్లెటూళ్లో ఉండను—పెద్దవాణ్నయితే!" అనుకున్నాడు దత్తాత్రేయులు.

తనపల్లెటూళ్ళో ఎవరూ చదువునిగురించి అంత ఆస క్తిగా మాట్లాడగా దత్తాత్రేయులు వినలేదు. కాని తనబస్తీ స్నేహితుడు చదువుగురించి చెప్పరానంత ఆసక్తిగా మాట్లాడేవాడు. ఆ అబ్బాయి తాను బియ్యే ఎన్నోఏట పేసవుతాడో. తరవాత ఎంత జీతంగల ఉద్యోగం చేస్తాడో వర్ణిస్తుంటే దత్తాత్రేయులకు నోరూరినంత పనయింది.

దత్తాత్రేయులు అటువాళ్లా, ఇటువాళ్లూకూడాధనికులని గానిదరిద్రులనిగాని చెప్పటానికి లేదు. వాళ్ళకి పెద్దకోరికలూ లేవు. పెద్ద రాబడిలేదు. అవసరాలూ, కోరికలూ తీర్చుకునే రాబడికలవాడేరాజాధిరాజు అందుచేత వారూ వీరూకూడా రాజాధిరాజులే. కాకపోతే దత్తాత్రేయులు తండ్రి పల్లెపట్టున ఉండి తనకున్న కొద్దిపాటి పొలాలూ, దొడ్లూ చూచుకునేవాడు. దత్తాత్రేయులు మేనమామలు ఉద్యోగాలు చేసుకొనేవాళ్ళు.

2

దత్తాత్రేయులకు తండ్రి చదువు చెప్పించరాదని ఎన్నడూ అనుకోలేదు. అయితే అయిదోఏటనే వాడు చదువుకోసం తాపత్రయ పడతాడని ఆయన అనుకోలేదు. చదువంటే ఆయన ఉద్దేశం డొక్కశుద్ధిఅని. రాయటమూ, చదవటమూ, లెక్కలు చేయటమూ చాతనయితే దత్తా

త్రేయులు జీవితానికి లోటుండదని ఆయన విశ్వాసం. ఆ చదువు ఎప్పుడారంభించినా మూడునాలుగేళ్ళలో పూర్తి అవుతుంది. అంతకన్న ఎక్కువ చదివితే కోరికలు బలుస్తాయని ఆయనకు భయం

"నేను బియ్యే ప్యాసవుతాను" అన్నాడు దత్తాత్రేయులు ధైర్యంచేసి

"నీ మొహమేం కాదూ? బియ్యే ప్యాసయి ఏం చేస్తావు? ఉద్యోగంచేసి, డబ్బుసంపాదించి, మీ మేనమామలల్లే అంగళ్ళకు పోస్తావా? వాళ్ల సంపాదనే ఈవూళ్ళో ఉంటేనా?" అన్నాడు తండ్రి.

"ఈవూళ్ళో ఉంటే సంపాదన ఎట్లా వస్తుందీ?" అన్నది దత్తాత్రేయులుతల్లి.

"అదీ నిజమే అనుకో. అందుకని మనవాడు ఉద్యోగాల కోసమని ఉన్నచోటు వొదులుకొని ఊళ్ళవెంట పోవాలంటావా? బాగుంది."

"మనం వద్దంటే తప్పుతుందా ఏమిటి? ఇంక నలుగురు పుట్టుకొచ్చి ఈ కాస్తా పంచుకుంటే ఏం తింటారు? వాళ్ళ పిల్లలకేం పెట్టుకుంటారు? ఆమాత్రం ఆలోచన లేదేం మీకు?"

పెళ్ళాం చెప్పేది ఆయనకు నిజంగానే కనపడినా కూడా నచ్చలేదు. తన అన్నగారు పల్లెటూరిపిల్లను చేసుకున్నాడేమో ఆవిడ ఇట్లా మాట్లాడదు. బస్తీదాన్ని చేసుకోవటం పెద్ద పొరపాటయిందనుకున్నాడు దత్తుతండ్రి.

"సరే అంతగా కొడుక్కు చదువు కావాలంటున్నావు కనక నీ అన్నల్ని దగ్గరఉంచుకు చదువు చెప్పించమను" అన్నాడు దత్తుతండ్రి, పెళ్ళాన్ని శిక్షిస్తున్నవాడల్లే.

"మావాళ్లు ఈమాత్రానికి వెరవరు లెండి" అన్నది దత్తుతల్లి.

చివరకు ఆ ఏర్పాటే జరిగింది. చదువుకోసం అంత చిన్నవయస్సులోనే మేనమామల ఊరు వచ్చేశాడు. కాని దత్తుకు బస్తీవచ్చిన ఆనందం కలుగలేదు. ఇక్కడికి వచ్చినప్పటినుంచీ, తల్లీ, తండ్రి, కాళ్ళూ చేతులు సాగదీసుకుంటూ ఆనుకునే పసితమ్ముడూ, ఇల్లూ, గొడ్లు, పొలాలు జ్ఞాపకం రాసాగాయి.

దీనికితోడు తన మేనమామల ఇంట్లో జీవితం మొదట కనిపించినంత ఆనందమయంగా లేదు. తల్లి పురుటి అడావుడిలో అందరూ ఒకటైనారు గాని వీళ్ళలో వీళ్ళకు కలతలున్నాయి. తన ఇద్దరు మేనమామల భార్యలూ అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా కీచులాడుకుంటూ ఉంటాను. మళ్ళీ కలుస్తూ ఉంటారు. వీళ్ళమూలంగా మధ్య మధ్య వీళ్ళ మొగుళ్ళుకూడా తగూలాడుకోవలసి వస్తుంది.

ఈ పోట్లాటలో ఉండే స్వార్థం దత్తుకు అర్థమవుతూనే ఉండేది. కాని స్వార్థం మనుషులలో ఉండే చెడ్డతనంవల్లనే కలుగుతుందని ఆ వయసులో దత్తు నమ్మినాడు.

అతనింకా ఇతర విషయాలుకూడా మేనమామల ఇంట్లో గమనించాడు, తన పల్లెటూళ్ళో ఎరుగనివి-ఇక్కడ వీళ్ళు పొరుగింటివాళ్ళు చిన్న కరేపాకు రెబ్బలు అయినా ఇవ్వరు. అన్నీ డబ్బుపోసి కొంటారుగదూ, అందుకని ఎవరికీ ఏమీ పెట్టరు. ఇస్తే ఇచ్చినందుకు గంటసేపు సణుగుతారు. అడిగినవాళ్ళను గురించి అసహ్యంగా మాట్లాడుకుంటారు. ఆఖరికి ఇన్నిమజ్జిగ ఇవ్వటంకూడా వీళ్ళకు ప్రాణాంతకమే. ఇంటికి చుట్టాలు వచ్చిపోతే వాళ్ళనుగురించి, పరాయివాళ్ళనుగురించి మాట్లాడినట్టు మాట్లాడతారు. ఊళ్లో ఉన్న చుట్టాలనే నెలకొకసారికూడా చూడరు!

3

చాలా ఏళ్ళు గడిచాయి. దత్తాత్రేయులు హైస్కూలు చదువు పూర్తిచేశాడు. ఇప్పుడతనికి బస్తీజీవితం గురించి తెలియని విషయాలు లేవు. పల్లెటూరి జీవితం గురించే అతనికి ఏమీ తెలియదు. ఎప్పుడన్నా వాళ్ళఊరు పోతే విశ్రాంతికోసం వెళ్ళినట్టు భావించేవాడు. రెండురోజులు గడిచేటప్పటికి ప్రాణంవిసుగు వచ్చినట్టు ఉండేది. తమ్ముణ్ణి చూస్తే అతనికి ఆశ్చర్యమయేది. గొడ్లకాసుకునే వాళ్ళకీ, రంగడికీ తేడా లేదు. వాణ్ణికూడా చదివించాలని చూశారు గాని వాడికి చదువు అంటనేలేదు. వాడికి పొలాలమీద తిర

గటమూ, గోడ్లను మూడటమూ, అంగాజనంతో చేరి పోచి కోలు కబుర్లు చెప్పటమూ సగదా.

స్కూలుఫైనలు పరీక్షలో దత్తుకు వచ్చిన మార్కులు చూసి వాళ్ళ హెడ్మాస్టరు వాణ్ణి కాలేజీ చదువుకు పట్నం పొమ్మన్నాడు. ఒక్క కసబరుస్తున్న ఉత్సాహం చెడగొట్టటం ఇష్టంలేక, తనకు శక్తి లేకపోయినా, తండ్రి పట్నం చదువుకు సమ్మతించాడు.

"అంతగా అయితే అప్పుచేస్తాను. తరవాత వాడు పెద్ద ఉద్యోగం చేస్తే ఆభాగ్యం తిరిగి సంపాదించలేక పోతాడా ఏమిటి?' అనుకున్నాడు దత్తుతండ్రి.

దత్తుకు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో సీటు దొరికింది. మద్రాసులో అడుగుపెడుతూనే దత్తు "అసలు నేనుండవలసింది మద్రాసులో" అనుకున్నాడు. ఈ తారురోడ్లూ, ఈ ట్రాములూ, బస్సులూ, ఈ విద్యుద్దీపాలూ, ఈ మహా భవనాలూ, పార్కులూ, రేడియోలూ, దుకాణాలూ, సరికొత్త మోటార్లూ, అందులో పొయ్యే ఆడవాళ్ళూ, వాళ్లు కట్టే ఖరీదైన చీరెలు, పెట్టే రవ్వలూ, బీచీ, అక్కడ చేరే విద్యార్థులూ—ఇదే నిజమైన భూలోకస్వర్గమనుకున్నాడు దత్తు.

దత్తు సహాధ్యాయులలో మోటారు సైకిళ్ళకలవారూ కార్లమీద వచ్చేవాళ్లూకూడా ఉన్నారు. వాళ్ల జీవితమూ, ఇళ్ళూ, వాకిళ్ళూ, సంసారమూ, వాళ్ళ తండ్రులూ, తదితర బంధువులూ చేసే పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగాలూ, వ్యాపారాలూ, చూసి అతను మురిసిపోయాడు. ఒక విద్యార్థి తండ్రి పేరు

మోసిన ఎడ్వకేటు, ఏడాదికో లక్షకళ్ళుజూస్తాడు. మరో విద్యార్థి తాత హైకోర్టు జడ్జిచేసి ఇటీవలనే రిటైరైనాడు. ఇంకో విద్యార్థి తండ్రికి పట్నంలో నాలుగైదు పెద్దభవంతు లున్నాయి. ఆయన వ్యాపారస్థుడు.

వ్యాపారం మాట ఎట్లా ఉన్నా గొప్ప ఉద్యోగాలు సంపాదించే అవకాశం తనకుకూడా ఉన్నందుకు దత్తు సంతోషించాడు. పట్నం జీవితం తనకు అందరానిదని అతనికి తోచలేదు

అయితే ఈవిషయం అతనికి కొంత అనుమానం కలగటానికి తోడ్పడ్డాడు గణపతి అనే కుర్రవాడు. గణపతి మళయాళీ కుర్రవాడు. అతనికి స్కూలుఫైనలు పరీక్షలో అంతులేని మార్కులు వచ్చాయట, గొప్పవక్త. డిబేటింగులో నిధి. ఇలోక్యూషను బహుమానాలు రెండుమూడు కొట్టేశాడు. చాలామంది కుర్రాళ్ళు గణపతి స్నేహం అభిలషించేవాళ్ళు. అతనికి గర్వం ఏమీ లేదు. అందరితోనూ మాట్లాడేవాడు. కాని అయిదు నిమిషాలు అతనితో మాటాడితే ఇవతలి వాడికే ఏదో సంకోచం కలిగేది. అంత తెలివిగలవాడితో సరిసమానంగా స్నేహం చేయటం ఎట్లా?

గణపతి ఎన్నివేల పుస్తకాలు చదివి ఉంటాడోనని దత్తు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. కాలేజీ తెరచిన కొద్దిరోజులకే గణపతి రెండేళ్ల పొడుగూతా చదవవలసిన పుస్తకాలన్నీ ఒక విడత చదివి పారేశాడు, వాటిలో విషయాలను గురించి అతను మాట్లాడుతుంటే లెక్చరర్లు మాత్రం ఇంతకన్న ఏం చెప్పగలరనిపించేది దత్తుకు.

ఈ గణపతి ఒకగొడ్లసావిడిలాటి కొంపలో అతిబీదగా నివసిస్తున్నాడు. అతనిగది చూసి దత్తు నిర్ఘాంతపోయాడు.

నే నెవర్నని స ఉద్దేశం? మానాన్న పొలం దున్నుకుంటాడు. నూ అమ్మ పెడచేస్తుంది. మాకున్నదల్లా ఒక పూరిగుడిసె. నాకు ఆరుగురు అక్కచెల్లెళ్ళు; నలుగురు అన్నదమ్ములూ ఉన్నారు. నేను స్టేటుస్కాలర్షిప్పుతో చదువుకుంటున్నాను," అన్నాడు గణపతి.

"అయితే ఏం? నువ్వు పెద్ద ఉద్యోగంచేసి చాలా డబ్బు సంపాదిస్తావు. మంచి ఇల్లు కట్టుకొని దర్జాగా బతకవచ్చు," అన్నాడు దత్తు, తన కోరికలన్నీ తనకు సాధ్యమైతే గణపతి కెందుకు సాధ్యంకావనే ఉద్దేశంతో.

"మా సంస్థానంలోతప్ప నాకు ఉద్యోగాలిచ్చేవాళ్లెవరూ లేరు. నాసంపాదనకు నాతమ్ముళ్ళకూ చెల్లెళ్ళకూ చదువు చెప్పించ గలిగితే ప్రయోజకుణ్నే."

"తెలివిగల వాడివికదా, నీకు ఉద్యోగం ఎవరిస్తారంటావేం?"

"తెలివి తేటలకూ ఉద్యోగానికీ సంబంధమేమిటి? పలుకుబడిని బట్టి ఉద్యోగాలు దొరుకుతాయి."

"పోనీ ఏ లాయర్గో అయితే?"

"దానికయినా వెనక అభిమానించే వాళ్ళుంటేనే తెలివితేటలు రాణించేది."

గణపతికన్న కాలేజిలో వచ్చే విద్యార్థులే ఎక్కువను కోవటం దత్తుకు చాతకాలేదు. పెద్ద ఉద్యోగమూ, చాలా డబ్బూ సంపాదించే అవకాశాలు గణపతికే లేకపోతే తనకే మున్నాయనుకోవాలి?

"ఈ ప్రపంచం డబ్బూ పలుకుబడీ కలవాళ్ళది," అన్నాడు గణపతి. తాను ఎరిగిన తెలివిగలవాళ్ళు కొందరు చేస్తున్న ఉద్యోగాలను గురించి గణపతి చెప్పాడు. ఆ కథలు వింటే దత్తుకు నిస్పృహ వచ్చింది.

4

దత్తు బియ్యే పాసయినాడు, లా చదివాడు. లా చదువుకు, తండ్రి అభ్యంతరం చెప్పాడు. ఇప్పటికే దత్తు చదువు చాలా భారమయిందన్నాడు. సగం పొలం తాకట్టు పెట్టి డబ్బు తీసుకురావటమయింది.

మరి కొంతకాలం – రంగడివంతు మినహాయించగా మిగిలినదికూడా తాకట్టు పెట్టించి లా చదువు పూర్తి చేశాడు. బియ్యే చదువు పూర్తి కాగానే అతని వివాహమైనది. వాళ్ళు కట్నంకింద ఇచ్చిన సొమ్ముతో దత్తు భార్యకు నగలు చేయించారు. ఆ సొమ్ము మిగిల్చినా దత్తు చదువు తేలికఅయేది. మామగార్ని అప్పు అడుగుదామంటే వాళ్ళూ అంతంతమాత్రంగాళ్ళే.

దత్తు చదువు పూర్తికాగానే కాటకం వచ్చింది. అప్పులవాళ్ళు తాకట్టుపెట్టుకున్న ఆస్తంతా రాయించుకుని కూడా తను అసలు ఫాయిదాలు ముట్టలేదని వలవల్లాడారు. దత్తు తండ్రి కుటుంబమూ, అత్తవారి కుటుంబమూ, కూడా ఒక్కదెబ్బన చితికిపోయాయి. దత్తు పట్టా పుచ్చుకోవటానికి కూడా కాసి లభించలేదు. పట్టా పుచ్చుకొనిమాత్రం ప్రయోజనమేమిటి? కొత్తపేడర్లకు కాఫీ కర్చులు గిట్టటం గుమాస్తాల జీతాలు మొదలే గిట్టటంలేదు చాలామంది లా జర్నల్సుకూడా తెప్పించటంలేదు.

ఈ సమయంలోనే భార్య కాపరానికికూడా వచ్చింది.

తనూ తన భార్య రంగడి ఆస్తిమీదపడి తినటం తప్ప మరొకమార్గం లేకపోవటం దత్తుకు విస్మయం కలిగించింది.

"ఈ మారుమూల పల్లెటూళ్ళో కూచుంటే సంపాదన ఎట్లావస్తుందీ? పట్నం పోతాను" అన్నాడు దత్తు.

"రోజులు గొగుపడేదాకాలుగు. ఉన్నదే నలుగురమూ తిందాం" అన్నాడు రంగడు.

కాని దత్తుకు కాలు నిలువలేదు. పెళ్ళాం మెళ్ళోది తాకట్టుపెట్టి పట్నంచేరాడు. కాని ఇప్పుడు పట్నమంతా అపరిచితంగా ఉంది. ఈ మహాపట్నంలోనుంచి చదువెక్కడ దొరుకుతుందో దత్తుకు తెలుసు. కాని 30 రూపాయల నౌఖరీ ఎక్కడ దొరికేదీ తెలియలేదు. తన పాత కాలేజీలకు వెళ్ళాడు. అవి అతనికేసి గుర్తించినట్లు మాలేదు. రెండు

మూడు రోజులు తిరగగా ఎరిగినవాళ్లు కొందరు కనిపిం చారు. అతని స్థితిచూసి జాలిపడ్డారు. కాని తగిన ఉపాయం చెప్పలేకపోయినారు ఒకప్పుడు కార్లలో తిరిగేవాళ్ళనుచూసి అసూయపడ్డ దత్తు ఇప్పుడు ట్రాములలో తలపాగాలూ,కోటు ధరించి తిరిగేవాళ్ళను చూసి అసూయపడ్డాడు. ఆఖరుకు బాంకుల దగ్గిర డవాలీ బంట్రోతులుకూడా తనకన్న అదృష్టజాతకులల్లే, క్రిమజీవితం గడుపుతున్నవాళ్ళల్లే కని పించారు.

దత్తు కుంగిపోయిన మనస్సుతో ఇంటికి తిరిగి వచ్చాడు. అతనికోసం ఒక ఉత్తరం ఎదురుచూస్తున్నది. ఆ ఉత్తరం ఎవరురాసిందీకూడా కొంతసేపు దత్తుకు తెలియ లేదు. అది రాసినవాడు నాలుగేళ్ళక్రితం అతనితో కలిసి బియ్యే చదివిన ఒక అరవ కుర్రవాడు. దత్తు చిరునామా చాలామంది తీసుకున్నారు. కాని అరవవాడు ఇన్నేళ్లూ దాన్ని భద్రంగా దాచాడన్నమాట!”

“నువీపాటికి ప్లీడరీలో ప్రవేశించి ఉంటావను కుంటాను. నేను బొంబాయిలో ఒక ఎడ్వర్టయిజుమెంటు కంపెనీలో చేరి ప్రొడక్షను అసిస్టెంటుగా ఉన్నాను. నీ క్షేమసమాచారాలు రాయి ”

ఈ ఉత్తరానికి దత్తు వెంటనే సమాధానం రాస్తూ నేను బొంబాయివస్తే ఏమన్నా ఉద్యోగం దొరుకుతుందా? అని అడిగాడు.

దానికి అంవస్నేహితుడు "చాలా ఉద్యోగాలు ఖాళీ వస్తుంటాయి. నువువస్తే ఏదోఒకటి దొరక్కపోదు" అని రాశాడు.

దత్తు బొంబాయికి ప్రయాణమైనాడు.

బొంబాయి చూడగానే దత్తుకడుపులోనుంచి అనిర్వచనీయమైనఆవేదన, అతిఅందగత్తెనుచూస్తే కలిగినట్టుగా, బయలుదేరింది. ఇటీవల అతని హృదయంలో జీవితంమీద ప్రేమ దాదాపు పూర్తిగా ఇంకిపోయింది. దానికి కారణం, సగం తనకు అవాంతరాలు తగలటం, సగం తాను గౌరవించేవాళ్ళు చాలామంది సరిగా తిండిఅయినా లేకుండా అధోగతిలో ఉండటమునూ. అయితే బొంబాయిలో అడుగు పెట్టగానే జీవితంమీదఆశ మళ్ళీ దత్తు హృదయంలో చిగిర్చింది. ఈమహాపట్టణంలో కూలిచేసుకు బతికేవాళ్ళుకూడా మహా అదృష్టవంతులనిపించింది. ఈ బొంబాయిముందు మద్రాసు దివిటీముందు దీపం. ఈజీవితంలో నచ్చులేదు, ఎంతోవడివుంది. పిల్లనూ విమర్శించటానికీ, తోచక తిరగటానికీ, ఎవరికి తీరికలేదు.

దత్తుకు త్వరలోనే ఉద్యోగం దొరికింది. నెలకు 60 రూపాయలజీతం. అతని అరవస్నేహితుడు అతనికి బొంబాయి యావతూ చూపటమేకాక అరడజను ఖాళీలుచూపించాడు. దత్తుచేసేపనికి అతని చదువుకూ సంబంధంలేదు. ఇది గుమాస్తాగిరీ, అయితేనేం? 25 రూపాయలకూ మూడు

20)

గదుల భాగం, కొళాయీ, స్నానాలగదీ. ఎలెక్ట్రిక్ దీపాలూ వంటకుగానూ సహా దొరికింది. తనూ భార్యా హాయిగా ఉండవచ్చు. "ఈఇంట్లో ఉంటున్నాను," అని నాలుగంత స్థుల భవంతి తన వాళ్ళకి చూపిస్తే వాళ్ళెంత గర్విస్తారు?

అయిదారు నెలలు గడిచాయి. ఈ అయిదారు నెలలూ తనూ భార్యా స్వర్గంలోఉన్నట్టు భావించాడు దత్తు. తన మొదటి ఉద్యోగం వదిలేసి 80 రూపాయలకు ఇంకో వుద్యోగం సంపాదించాడు.

అయినా దత్తును అసంతృప్తి వేధించసాగింది. అతను జీతంలో కానీ మిగల్చటం లేదుసరిగదా, బొంబాయిలో నాగరికంగా బ్రతికి జీవించి ఆనందించాలంటే 80 ఒక జీతంకాదు. అన్ని విధాలా తనతో సమాను లనిపించుకునే వాళ్ళూ, తనకన్న తక్కువ వాళ్ళూకూడా నెలకు అనేక వందలు సంపాదిస్తున్నారు. ఈజీతంమీద రోజులు వెళ్ళుతున్నాయేగాని తనజీతం రెండు వేలకు భీమా చేసుకోవాలన్నా, నెలకో 10, 15 రూపాయలు వెనకవెయ్యదలచినా, భార్యకొక మంచి చీరెగాని కొనదలచినా ఇదోరాబడికాదు.

రంగడిపెళ్ళి అయింది. దత్తూ, భార్యా వెళ్ళలేక పోయినారు. డబ్బులేదు.

ఇంకో సంవత్సరం తిరిగివచ్చింది. దత్తుభార్య గర్భిణితోవుంది ఆమెను పుట్టింట దిగవిడవటానికి పోవాలంటే అప్పుచేయవలసి వచ్చింది. దత్తు అత్తవారింటినుంచి స్వగ్రామం వెళ్ళాడు. అక్కడి జీవితంచూస్తే దత్తుకు కడుపు

తరుక్కుపోయింది. తండ్రికి కుడికాలు స్వాధీనం తప్పింది తల్లికి విడిచి విడిచి చలిజ్వరం. చిక్కి శల్యమయింది. మందూ మాకూ లేదు. 60 ఏళ్లన్నా తిరక్కముందే వాళ్ళిద్దరూ మృత్యువునెదురుచూస్తూ వైరాగ్యంతో ఉన్నారు. రంగడిభార్య, పధ్నాలుగేళ్ళది కాపరానికివచ్చి, ఇంట్లో అందరికి తన భర్తకుకూడా, గర్భశత్రువల్లే ప్రవర్తిస్తున్నది అవిడిది సత్యాగ్రహం టిక్కెక్కు. జీవితంలోని రోస్టు మనుష్యుల మన స్తత్వాలలో చక్కగా ప్రతిబింబిస్తున్నది. మనుష్యుల మనస్సులు తుడిచిన అద్దాలల్లే మటుకు లేవు.

"నీ దగ్గర ఉంటే, పదో పుంటే ఇయ్యి, అన్నయ్యా" అన్నాడురంగడు.

దత్తు దగ్గిర లేదు అతను అప్పుతెచ్చినడబ్బు ఖర్చులకు చాలలేదు. బొంబాయిలో బయలుదేరే టప్పుడు ఆఖరు క్షణాన దత్తుభార్య తన చెల్లికొకచీరా. తన వదినెగారికొక చీరా కొనిపించింది. అయిదూ పది తక్కువైతే రంగణ్నడిగి తీసుకుందాంలెమ్మనుకున్నాడు దత్తు.

"నీదగ్గిర లేకపోతే పోనీలే. రూపాయి పుట్టించాలంటే ఎంతకష్టంగా ఉందనుకున్నావు ఏదో నాలుగురాళ్ళు తెచ్చుకుంటానికే అవస్థపడుతున్నావంటే మా సంగతి ఆలోచించు" అన్నాడు రంగడు.

దత్తు చాలా నొచ్చుకున్నాడు. తన జీతంలోనుంచి నెలకు అయిదు రూపాయలు పంపినా వీళ్ళు సుఖపడేవాళ్ళు.

తనకా ఆలోచన ఎందుకు తట్టలేదూ? 60 రూపాయలమీద తాను బతకలేదా?

ఈసారి దత్తు బొంబాయి వెళ్ళినప్పుడు తనఖర్చు పూర్తిగా తగ్గించాడు. సినిమాలు చూడటం పూర్తిగా మానేశాడు. విక్టోరియాస్టేషనునుంచి ఆఫీసుకు ట్రాముఎక్కకుండా నడవసాగాడు. ఇందువల్ల అతను అయిదారు రూపాయలుమాత్రమే ఆదా చెయ్యగలిగాడు. ఈ అయిదారు రూపాయలకోసం తన జీవితంలోని అల్ప సుఖాలన్నీ త్యాగంచేసినట్టనిపించింది దత్తుకు. కాని పళ్ళబిగువున దీక్ష సాగించాడు. కాకపోతే తన భార్యలేదుకనక ఇంకో పదిహేను ఇరవై ఆదా అయింది.

దత్తుభార్య ప్రసవించింది, ఆడపిల్ల. తల్లినీ పిల్లనూ తీసుకురావటానికి దత్తే పోదామనుకున్నాడు, ఈలోపుగానే తల్లికి చాలా జబ్బుగా వుందని రంగడు వుత్తరం రాశాడు. ఈ వుత్తరం అందిన రెండోనాడే ఆమె పోయినట్టు టెలిగ్రాం వచ్చింది.

దత్తు బయలుదేరాడు. అతను మామగారింట భార్యనూ పిల్లనూ చూసుకుని స్వగ్రామం వెళ్ళేసరికి తండ్రి కూడా ప్రమాదావస్థలో వున్నాడు. తండ్రికి కాస్త నయమయ్యేదాకా వుండి బయల్దేరుదామనుకున్నాడు దత్తు.

“నాకేం తొందరా నాయనా? నేనింకా ఎన్ని అవస్థలు పడాల్సివుందో, నువ్వు వెళ్ళు. నేను మళ్ళా లేచి తిరుగుతాలే” అన్నాడు తండ్రి.

దత్తు భార్యా బిడ్డలతోసహా బొంబాయి చేరుకున్న వారం రోజులకు తండ్రి మరణవార్త తెలిసింది.

దత్తుకు ఈసారి వచ్చినది దుఃఖంకాదు, ఆగ్రహం! ఎవరిమీదనో తెలియకుండా, పట్టరాని ఆగ్రహం! అతన్ని చూచి అతని భార్య ఆశ్చర్యంతో నిర్ఘాంతపోయింది.

“నన్నెందుకిట్లా పాపం వెంటాడుతున్నది? అయిన వాళ్ళదగ్గర కూర్చుంటే తిండిలేదు! తిండికోసం దేశాలు-కాని దేశాలు పోవటమూ, పెళ్ళయినా, పురుడయినా, పుణ్యాలైనా దూరాన చావటమూను! రంగడి పెళ్ళికిలేను! మా అమ్మ చావుకు లేను! నీ కానుపుకు లేను! మా నాన్న చావుకులేను. ఎందుకీ ఉద్యోగమూ, సంపాదననూ; తగలెయ్యనా? నేనిక్కడ పట్నవాసంలో సినిమాలు చూస్తూ కులుకుతుంటే అక్కడవాళ్ళు రూపాయికీ, అర్ధకూ ఉడ్డుకుడుచుకున్నారు. ఛీ, ఏం బతుకు?” అని దత్తు వాపోయాడు.

“బాగుందే? ఎవరిబతుకు వాళ్ళు బతకొద్దూ” అన్నది దత్తు భార్య.

“ఎవరి బతుకు వాళ్లు బతికినట్లయితే మా నాన్న ఆస్తికూడా నా కింద ఖర్చుకాదు. వెధవ చదువు! మా వాళ్ళు నాకోసం అడ్డమైనగడ్డీ తిన్నారు. వాళ్ళకు తెలీదు. పాపం. ఈ వేదాంతం,” అని దత్తు భార్యామీద పులిమాదిరిగా పడ్డాడు.

తండ్రి ఉత్తరక్రియలకు తను వెళ్ళటం అసంభవం. తన సెలజీతంలోనుంచి పది రూపాయలు మటుకు రంగడు పంపాడు

తండ్రిపోయిన మూడు వారాలకు చెప్పకుండా పెట్టకుండా రంగడుబొంబాయిలో ప్రత్యక్షమయినాడు. పొద్దున అయిదున్నరకు దిగినవాడు మాత్రంగా చేరటానికి తొమ్మిదిన్నరఅయింది. రంగడు వచ్చేసరికి దత్తు ఆఫీసుకు బయలుదేరేప్రయత్నంలో ఉన్నాడు. రంగడికి ఇంగ్లీషూ రాదు. హిందూస్థానీ రాదు.

"నేనా దిక్కుమాలిన ఊళ్లో ఉండలేను. మళ్ళీ ఒక ఎకరం అమ్మాను. బాకీలుతీర్చగా రెండువందలు మిగిలింది. మిగిలిన రెండెకరాలు తనపేర పెట్టమని నా పెళ్లాం పట్టుపట్టింది, మామగారు దానికి మద్దతు. అపుచేసి దాన్ని పుట్టింట దిగవిడిచి బయలుదేరాను, ఇక్కడ ఏదన్నా చెయ్యలేకపోతానా అని" అన్నాడు రంగడు.

రంగడు తాను తెచ్చిన డబ్బు దత్తువగ్గిరే ఉంచాడు. కావలసినప్పుడు రూపాయీ అర్ధా తీసుకుంటూ. రోజల్లా ఎక్కడెక్కడో తిరిగి రాత్రి దత్తుకన్న ఆలస్యంగా ఇల్లు చేరుకుండేవాడు.

ఒకరోజు రంగడు డీలా అయిపోయినవాడల్లె కనిపిస్తూ ఇల్లు చేరుకున్నాడు. రంగడి మొఖాన చిరునవ్వు తాండవిస్తున్నది.

దత్తు రంగడికేసి ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

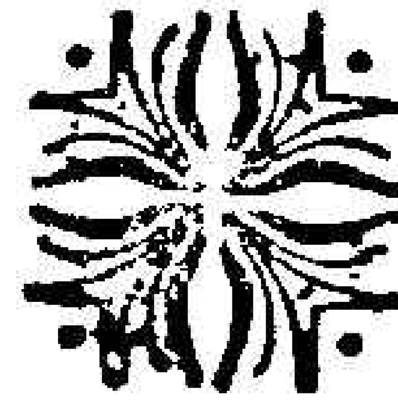
ఉద్యోగం సంపాదించాను. లాల్బాగ్ దగ్గిర ఒక

ఫాక్టరీలో కూలిపని దొరికింది. రోజుకు మూడుపావలా లిస్తారు. ఇక చింతలేదు." అన్నాడు రంగడు.

దత్తు నిర్ఘాంతపోయినాడు.

"ఆ సంపాదనతో ఎట్లా బతుకుతావు? కాపరం ఎట్లా చేస్తావు?" అన్నాడు దత్తు,

"కాపరమేమిటి? నా పెళ్ళాన్ని నేను పోషించను, దానికి పాల మిచ్చేశాను. దానిదారి దానిదీ, నాదారినాదీ? పని చాతయితే రూపాయో, రూపాయిన్నరో కూడా సంపాదించవచ్చు. ఇంకేం కావాలి?" అన్నాడు రంగడు నిశ్చింతగా.

164

ముద్రణ: 'వెంకటరత్నా' విజయవాడ - 2.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA128B179
పుస్తకం పేరు	పావకంలో పీచు
తారీఖు	30/10/24
ముందు అట్ట	no
వెనుక అట్ట	no
మొత్తం పేజీలు	165
పెద్ద సైజు పేజీలు	no
ఖాళీ పేజీలు	4.
లేని పేజీలు	no
తయారు చేసినది	Triveni
పేజీలు విడదీసినది	Triveni
స్కాన్ చేసినది	[illegible]
పరీక్ష చేసినది	DAVEED
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good